

SPIS TREŚCI

EDUKACJA W OKRESIE PRZEMIAN

Funkcjonowanie szkół i placówek w Częstochowie w związku z wprowadzeniem reformy oświaty - 1 września 2017 r. – <i>M. Dębska</i>	3
Nauka programowania od najmłodszych lat – <i>J. Turlejski</i>	6
Nowa podstawa programowa wychowania przedszkolnego wprowadzona rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r (DZ. U. z 2017 r. poz. 356) – <i>D. Lis</i>	7
Wdrażanie podstawy programowej kształcenia ogólnego – edukacja wczesnoszkolna – <i>I. Kielczykowska</i>	10
Wybrane zagadnienia nowej podstawy programowej języka polskiego w szkole podstawowej – <i>A. Frejlich</i>	17
Nowa podstawa programowa z matematyki dla szkoły podstawowej w klasach IV-VIII, kierunki i filozofia zmian – <i>T. Baczyńska</i>	20
Jak pracować zgodnie z nową podstawą programową z historii w szkole podstawowej? – <i>D. Kawka</i>	23
Analiza nowej podstawy programowej z biologii w szkole podstawowej – <i>D. Leszczyłowska</i>	27
„W kierunku natury” – zajęcia terenowe w nauczaniu geografii – <i>J. Strzyżewska</i>	30
Nauczanie chemii w szkole podstawowej według nowej podstawy programowej – <i>A. Drzewiecka-Świtła</i>	35
Zreformowana fizyka – <i>R. Wojtania</i>	36
Refleksje na temat nowej podstawy programowej z przedmiotów artystycznych – plastyka i muzyka (II etap edukacyjny) – <i>B. Mielczarek</i>	40
Nowa podstawa programowa 2017 dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych oraz specjalnych szkołach przysposabiających do pracy - filary zmian – <i>K. Patrzykont</i>	42
Zmiany w kształceniu zawodowym wynikające z reformy edukacji od roku szkolnego 2017/2018 – <i>A. Ratoń-Korbela</i>	45
Nowa podstawa programowa wychowania do życia w rodzinie – <i>J. Biczak</i>	50
Podstawa programowa 2017 z języka obcego nowożytnego – <i>E. Majba</i>	51
Nowa podstawa programowa 2017 - drugi język obcy nowożytny – <i>J. Brzezińska-Rwidan</i>	53
Wdrożenie nowej podstawy programowej z wychowania fizycznego – <i>A. Pasięka</i>	58

UCZYĆ I WYCHOWYWAĆ

Funkcja literatury i lektury wspólnej na starcie szkolnej edukacji sześciolatków – <i>A. Warzocha</i>	64
Mapy myśli jako aktywizująca i skuteczna metoda nauki – <i>A. Kazibudzka</i>	68
Pracujemy z uczniem zdolnym – <i>M. Gnieździłow</i>	71

PORADNIA JĘZYKOWA

Piękna nasza Polska cała – <i>E. Skoczylas-Krotla</i>	75
---	----

WYDAWCA:
SAMORZĄDOWY OŚRODEK DOSKONALENIA

RADA PROGRAMOWA:

ks. dr Roman Ceglarek, dr hab. Agnieszka Czajkowska - prof. AJD w Częstochowie, Magdalena Dębska, Anna Gamalczyk, Zbigniew Janus (przewodniczący), Maria Przymus, dr Ryszard Stefaniak, dr hab. Anna Wypych-Gawrońska - prof. AJD w Częstochowie

ZESPÓŁ REDAKCYJNY:

Agnieszka Frejlich, Maria Przymus (redaktor naczelny), Iwona Skrzypczyk-Gałkowska, Józef Żmudziński

Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania skrótów, adjustacji,
nadawania własnych tytułów i śródtytułów, odrzucania materiałów bez zwracania ich autorowi.

Testy autorskie nie powinny być wcześniej publikowane (oświadczenie).

Do wydruku komputerowego prosimy dołączyć plik w wersji elektronicznej.

Literatura powinna być zapisana zgodnie z zasadami opisu bibliograficznego.

ADRES REDAKCJI:

Częstochowa 42-224, ul. Ireny Kosmowskiej 5, tel./fax 34/362-51-05

Skład, łamanie, druk i oprawa: HARIT Krzysztof Bednarek, ul. Rejtana 25/35, tel. 34 307 28 91

Nakład: 400 egzemplarzy

EDUKACJA W OKRESIE PRZEMIAN

FUNKCJONOWANIE SZKÓŁ I PLACÓWEK W CZĘSTOCHOWIE W ZWIĄZKU Z WPROWADZENIEM REFORMY OŚWIATY - 1 WRZEŚNIA 2017 R.

11 stycznia 2017 br. zostały opublikowane dwa akty prawne wprowadzające szereg zmian w dotychczasowym systemie oświaty, jak i w funkcjonowaniu szkół i placówek oświatowych. Były to – ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe (Dz. U. poz. 59) oraz ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. poz. 60).

Najważniejsze zmiany w strukturze szkolnictwa wynikające z ww. ustaw to:

- I. wprowadzone od 01.09.2017 r.:
  - przekształcenie sześciolletniej szkoły podstawowej w ośmioletnią szkołę podstawową – uczniowie, nauczyciele, pracownicy administracji i obsługi stają się z mocy prawa uczniami i pracownikami nowej ośmioletniej szkoły podstawowej,
  - przekształcenie zespołów szkół, w skład których wchodziły dotychczasowe sześciolletnie szkoły podstawowe i gimnazja w ośmioletnie szkoły podstawowe, tym samym utworzenie ośmioletnich szkół podstawowych z oddziałami gimnazjalnymi,
  - likwidacja gimnazjów poprzez brak postępowania rekrutacyjnego do klasy pierwszej, a w latach następnych likwidacja kolejnych klas dotychczasowego gimnazjum,
  - przekształcenie zasadniczych szkół zawodowych w trzyletnie szkoły branżowe I stopnia,
  - przekształcenie dotychczasowej szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy w szkołę specjalną przysposabiającą do pracy wyłącznie dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi,
  - utworzenie szkoły podstawowej dla dorosłych, której kształcenie obejmuje klasę VII i VIII,
  - przekształcenie dotychczasowej szkoły policealnej w szkołę policealną dla osób posiadających wykształcenie średnie/średnie branżowe o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku;
- II. wprowadzone od 01.09.2019 r.:
  - przekształcenie dotychczasowego trzyletniego liceum ogólnokształcącego w czteroletnie liceum ogólnokształcące,
  - przekształcenie dotychczasowego czteroletniego technikum w pięcioletnie technikum;
- III. wprowadzone od 01.09.2020 r.:
  - utworzenie dwuletniej szkoły branżowej II stopnia.

Organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego jest zobowiązany do dokonania ww. przekształceń w drodze stosownych uchwał w terminie odpowiednio do 30.11.2017 r. oraz 30.11.2019 r.

Największe zmiany dotyczą jednak dalszego funkcjonowania w sieci szkół gimnazjów lub ich oddziałów. Na podstawie art. 129 ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe, organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego prowadzący dotychczasowe gimnazja może postanowić o:

- przekształceniu gimnazjum w ośmioletnią szkołę podstawową,
- włączeniu gimnazjum do ośmioletniej szkoły podstawowej z dniem 01.09.2017 r., z dniem 01.09.2018 r. lub z dniem 01.09.2019 r.

Ponadto dotychczasowe gimnazjum można przekształcić w trzyletnie liceum ogólnokształcące/czteroletnie technikum lub włączyć odpowiednio do takiego liceum/technikum z dniem 01.09.2017 r. lub 01.09.2018 r., jak również przekształcić w czteroletnie liceum ogólnokształcące/pięcioletnie technikum lub włączyć odpowiednio do takiego liceum/technikum z dniem 01.09.2019 r. Gimnazjum można również przekształcić lub włączyć do branżowej szkoły I stopnia, w tym przypadku ustawodawca dał możliwość przeprowadzenia tej czynności przez kolejne trzy lata. W ww. szkołach prowadzi się klasy dotychczasowego gimnazjum do zakończenia roku szkolnego 2018/2019.

Należy zaznaczyć, że w wyniku braku naboru do klasy pierwszej dotychczasowego gimnazjum, następuje stopniowa likwidacja tego typu szkoły. Organ prowadzący jest zobowiązany w terminie do 30.11.2019 r. w drodze uchwały stwierdzić zakończenie tego działania. Tym samym uczniowie klasy VI sześciolletniej szkoły podstawowej stają się z mocy prawa uczniami klasy VII ośmioletniej szkoły podstawowej.

Na mocy art. 206 i 213 ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe, ustawodawca zobowiązał radę gminy i radę powiatu do podjęcia uchwał w sprawie projektu dostosowania sieci szkół podstawowych i gimnazjów oraz sieci szkół ponadgimnazjalnych i specjalnych do nowego ustroju szkolnego, jak również ustalenia sieci szkół ponadpodstawowych i specjalnych.

Uchwała podjęta przez radę gminy powinna zawierać:

1. plan sieci publicznych szkół podstawowych prowadzonych przez gminę oraz granice ich obwodów, na okres od 01.09.2017 r. do 31.08.2019 r.,
2. plan sieci publicznych gimnazjów i ich klas prowadzonych we wszystkich typach szkół, na okres od 01.09.2017 r. do 31.08.2019 r.,
3. warunki przekształcenia dotychczasowych gimnazjów w ośmioletnie szkoły podstawowe, w tym dzień rozpoczęcia

działalności tej szkoły oraz rok szkolny, w którym rozpocznie się kształcenie w klasie pierwszej,

4. warunki włączenia dotychczasowych gimnazjów do różnych typów szkół, w tym dzień rozpoczęcia działalności tej szkoły, rok szkolny, w którym rozpocznie się kształcenie w klasie pierwszej ośmioletniej szkoły podstawowej oraz dzień zakończenia działalności gimnazjum,
5. warunki przekształcenia dotychczasowych publicznych gimnazjów odpowiednio w publiczne licea ogólnokształcące/publiczne technika/publiczne branżowe szkoły I stopnia, w tym dzień rozpoczęcia działalności tej szkoły,
6. projekt planu sieci publicznych ośmioletnich szkół podstawowych wraz z granicami ich obwodów oraz plan sieci publicznych gimnazjów dla dorosłych prowadzonych w szkołach podstawowych dla dorosłych od 01.09.2019 r.

Uchwała podjęta przez radę powiatu powinna zawierać:

1. plan sieci publicznych szkół ponadgimnazjalnych i specjalnych prowadzonych przez powiat, na okres od 01.09.2017 r. do 31.08.2019 r., z uwzględnieniem klas dotychczasowych gimnazjów specjalnych prowadzonych w szkołach innego typu,
2. plan sieci publicznych szkół ponadpodstawowych i specjalnych prowadzonych przez powiat, na okres od 01.09.2017 r. do 31.08.2019 r., z uwzględnieniem klas dotychczasowych zasadniczych szkół zawodowych,
3. warunki przekształcenia dotychczasowych gimnazjów w różne typy szkół, a w przypadku gimnazjów specjalnych także w publiczne szkoły podstawowe specjalne, w tym dzień rozpoczęcia działalności tej szkoły oraz rok szkolny, w którym rozpocznie się kształcenie w klasie pierwszej w przypadku ośmioletniej szkoły podstawowej specjalnej,
4. warunki włączenia dotychczasowych gimnazjów do różnych typów szkół, a w przypadku gimnazjów specjalnych także do publicznych szkół podstawowych specjalnych, w tym dzień rozpoczęcia działalności przez ośmioletnią szkołę podstawową, w tym szkołę podstawową specjalną, rok szkolny, w którym rozpocznie się kształcenie w klasie pierwszej ośmioletniej szkoły podstawowej, w tym szkoły podstawowej specjalnej oraz dzień zakończenia działalności gimnazjum, w tym gimnazjum specjalnego,
5. projekt planu sieci publicznych szkół ponadpodstawowych i specjalnych, od dnia 01.09.2019 r. z uwzględnieniem klas dotychczasowych zasadniczych szkół zawodowych, trzyletnich liceów ogólnokształcących oraz czteroletnich techników.

Podjęte uchwały organ jednostki samorządu terytorialnego był zobowiązany do przekazania celem zaopiniowania, właściwemu kuratorowi oświaty i związkom zawodowym. Opinie miały być wydane przez te organy w terminie 21 dni od ich otrzymania. Następnie rady gminy i powiatu w terminie do 31.03.2017 r., na podstawie art. 210 i 217 ww. ustawy, miały podjąć uchwały w sprawie dostosowania sieci szkół i gimnazjów oraz sieci szkół ponadgimnazjalnych i specjalnych do nowego ustroju szkolnego, jak również ustalenia sieci szkół ponadpodstawowych i specjalnych, na okres od dnia 01.09.2017 r. do 31.08.2019 r., przy uzyskaniu pozytywnej opinii kuratora oświaty lub uwzględniając wszystkie wytyczne kuratora w tym zakresie.

Uchwały te ostatecznie określiły sieci ww. szkół i stanowiły jednocześnie akty założycielskie tych szkół, uwzględniając typ, nazwę, siedziby szkół, dzień rozpoczęcia działalności tych szkół, rok szkolny, w którym rozpocznie się kształcenie w klasie I w przypadku szkół podstawowych powstałych w wyniku przekształcenia gimnazjów, plan sieci szkół ośmioletnich szkół podstawowych wraz z granicami ich obwodów oraz plan sieci szkół ponadpodstawowych i specjalnych, na okres od 01.09.2019 r.

Wydział Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy już od września 2016 r. przygotowywał się do planowanych i zapowiadanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zmian reformy oświaty. Biorąc pod uwagę dane demograficzne, liczbę zatrudnionych pracowników pedagogicznych i niepedagogicznych, liczbę uczniów, oddziałów, zostało przeprowadzonych szereg czynności i analiz celem opracowania jak najlepiej dostosowanych do potrzeb społeczności szkolnych i lokalnych sieci szkół.

Uchwałą nr 479.XXXV.2017 Rady Miasta Częstochowy z dnia 1 lutego 2017 r. został podjęty projekt dostosowania sieci szkół ponadgimnazjalnych i specjalnych do nowego ustroju szkolnego, wprowadzonego ustawą – Prawo oświatowe oraz ustalenia sieci szkół ponadpodstawowych i specjalnych w Częstochowie a uchwałą nr 500.XXXVI.2017 Rada Miasta Częstochowy określono projekt dostosowania sieci szkół podstawowych i gimnazjów. Uchwały zostały poddane dalszemu procedurowaniu, natomiast ostateczne określenie sieci szkół w Częstochowie na okres od 01.09.2017 r. do 31.08.2019 r. zostało określone uchwałami Rady Miasta Częstochowy nr 533.XXXVIII.2017 oraz 534.XXXVIII.2017 z dnia 27 marca 2017 r.

Na mocy ww. aktów prawnych uchwalono, iż z dniem 01.09.2017 r.:

1. 11 gimnazjów znajdujących się w jednym budynku ze szkołą podstawową włącza się do ośmioletnich szkół podstawowych, tym samym utworzono szkoły podstawowe z oddziałami gimnazjalnymi funkcjonującymi do czasu ich wygaszenia, tj. do 31.08.2019 r. Dotyczy to szkół: G01 włączono do SP50, G02 do SP02, G03 do SP48, G08 do SP08, G11 do SP11, G13 do SP13, G14 do SP29, G18 do SP53, G20 do SP24, G21 do SP52, G22 do SP49. Jednocześnie uczniowie, nauczyciele oraz pracownicy administracji i obsługi stają się uczniami i pracownikami szkół podstawowych.
2. 4 gimnazja funkcjonujące jako samodzielne szkoły przekształcono w ośmioletnie szkoły podstawowe, przy czym kształcenie w klasie I rozpocznie się dopiero od roku szkolnego 2018/2019. Dotyczy to G07 przekształconego w SP07, G09 w SP09, G12 w SP41 oraz G16 w SP16.
3. 1 gimnazjum włączono do publicznego liceum ogólnokształcącego – G05 do VIII LOS.
4. G06 wchodzące w skład Zespołu Gimnazjów włączono do SP35, a Gimnazjum dla Dorosłych przekształcono w Szkołę Podstawową dla Dorosłych, które włączono do Zespołu Szkół im. gen. W. Andersa.
5. 1 gimnazjum będzie stopniowo wygaszane, tj. G17.
6. 4 gimnazja wchodzące w skład zespołów szkół wraz ze szkołami podstawowymi, zostaną włączone do ośmioletnich szkół podstawowych, dotyczy to G10, które zostało włączone do SP54 (ZS1), G23 do SP15 (ZS2), G24 do SP27 (ZS3) oraz G19 do SP19 (ZS15).
7. 20 sześcioletnich szkół podstawowych z mocy prawa stają się ośmioletnimi szkołami podstawowymi: SP1, SP12, SP14,

SP17, SP21, SP22, SP25, SP26, SP30, SP31, SP32, SP33, SP34, SP36, SP37, SP38, SP39, SP42, SP46, SP47.

8. 5 szkół podstawowych będzie funkcjonowało jako ośmioletnie szkoły podstawowe, wchodzące w skład zespołów szkolno-przedszkolnych, tj. SP40 w ZSP1, SP10 w ZSP2, SP20 w ZSP3, SP51 w ZSP4 oraz SP18 w ZSP5.
9. 12 zasadniczych szkół zawodowych, wchodzących w skład zespołów szkół ponadgimnazjalnych zostało z mocy prawa szkołami branżowymi I stopnia.
10. Gimnazja specjalne wchodzące w skład zespołów szkół specjalnych lub specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych zostaną włączone do ośmioletnich szkół specjalnych nadal funkcjonujących w tych zespołach – GS25 do SPS23 (ZSS23), GS27 do SPS45 (ZSS45), GS28 do SPS28 (ZSS28), GS do SPS (SOSW1), GS30 do SPS5 (SOSW5).
11. 1 gimnazjum specjalne będzie stopniowo wygaszane, tj. GS26 w ZSZS im. M. Grzegorzewskiej.

Biorąc pod uwagę wprowadzane zmiany w strukturze szkolnictwa, należy wziąć pod uwagę kilka innych istotnych elementów mających wpływ na prawidłowe zafunkcjonowanie sieci szkół podstawowych i gimnazjów.

W celu dostosowania szkół do wymogów nowej podstawy programowej należy dotychczasowe szkoły podstawowe doposażyć w pracownie szkolne chemiczne i fizyczne, doposażyć pracownie komputerowe w sprzęt komputerowy, dostosować klasy lekcyjne do potrzeb uczniów objętych edukacją wczesnoszkolną, zmodernizować i doposażyć świetlice szkolne oraz kuchnie i stołówki szkolne.

Przekształcenia dotychczasowych gimnazjów w ośmioletnie szkoły podstawowe, włączenia gimnazjów do tych szkół, a tym samym zmiany warunków kształcenia dzieci i młodzieży zostały przeprowadzone, zgodnie z przepisami oświatowymi przejściowymi, bez konieczności powiadamiania o tym fakcie rodziców uczniów. Utworzenie ośmioletnich szkół podstawowych, zwiększenie liczby oddziałów w szkole może spowodować wprowadzenie dwuzmianowości w procesie nauczania. Ponadto zapisy ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe dały możliwość organowi stanowiącemu jednostki samorządu terytorialnego wskazać uczniom niektórych oddziałów danej szkoły podstawowej (w określonych warunkach) miejsce realizacji obowiązku szkolnego od klasy IV (art. 205 ust.1) bądź od klasy VII (art. 205 ust. 4) w szkole podstawowej powstałej z przekształcenia gimnazjum, co budzi ogólny niepokój rodziców uczniów.

Likwidacja gimnazjów poprzez brak naboru do klas I spowoduje ograniczenie wymiaru zatrudnienia kadry pedagogicznej lub zagrożenie utraty pracy. Nauczyciele w celu zapewnienia pełnego wymiaru etatu będą często zmuszeni do podjęcia pracy w kilku szkołach. Rozwiązanie to nie będzie jednak gwarantowało pracy na pełnym etacie. Przekształcenie gimnazjów w szkoły podstawowe spowoduje zmiany obwodów szkolnych szkół podstawowych sąsiadujących z tymi szkołami. Biorąc pod uwagę dane demograficzne, w Częstochowie szkoły podstawowe mogą mieć istotny problem przy rekrutacji do klas I. Kolejne lata szkolne, mniej liczne oddziały mogą spowodować brak podziału na grupy na zajęciach wychowania fizycznego, zajęciach komputerowych czy z języka obcego. Nauczyciele dotychczasowego gimnazjum, którzy posiadają kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w ośmioletniej szkole podstawowej, staną się nauczycielami tych szkół, jednak gdy tych kwalifikacji nie posiadają, zostaną przeniesieni w stan nieczynny lub zostanie z nimi rozwiązany stosunek pracy. W związku z powyższym należy brać pod uwagę wypłatę odpraw z tytułu utraty pracy. Stanowiska kierownicze utracą dotychczasowi dyrektorzy samodzielnych gimnazjów, tylko w niektórych przypadkach będą oni pełnić funkcje wicedyrektorów szkół podstawowych.

Niepokój nauczycieli i rodziców budzą także zmiany planowane w szkolnictwie ponadpodstawowym. W roku szkolnym 2019/2020 będzie prowadzone odrębne postępowanie rekrutacyjne do klas I trzyletniego liceum ogólnokształcącego/czteroletniego technikum/branżowej szkoły I stopnia dla absolwentów ostatniego rocznika dotychczasowego gimnazjum oraz pierwszych absolwentów ośmioletniej szkoły podstawowej do czteroletniego liceum ogólnokształcącego/pięcioletniego technikum/branżowej szkoły I stopnia. Równolegle w zespołach szkół ponadgimnazjalnych/ponadpodstawowych będą funkcjonowały 3- i 4-letnie licea, 4- i 5-letnie technika z odmiennymi programami nauczania. Ponadto, prawdopodobnie nie wszyscy uczniowie dostaną się do szkół, w których chcieliby kontynuować naukę ze względu na ograniczoną liczbę dostępnych miejsc w naborze spowodowaną warunkami lokalowymi szkoły. Być może konieczne będzie wprowadzenie dwuzmianowości również w tego typu szkołach.

Biorąc pod uwagę zmiany w systemie oświaty wynikające z wcześniej wymienionych ustaw, przed Wydziałem Edukacji stoi jeszcze szereg czynności, zadań oraz uchwał do podjęcia, aby dostosować strukturę szkolnictwa do zmienionych przepisów oświatowych.

Magdalena DEBSKA – naczelnik Wydziału Edukacji UM Częstochowy

NAUKA PROGRAMOWANIA OD NAJMŁODSZYCH LAT

Jeśli jesteś nauczycielem I etapu edukacyjnego lub informatyki w początkowych klasach II etapu edukacyjnego to jest to artykuł przede wszystkim dla Ciebie. Artykuł nie jest instrukcją, jak uczyć programowania, a raczej zbiorem przemyśleń i pomysłów autora.

Umiejętność programowania staje się jedną z najbardziej poszukiwanych kompetencji na rynku pracy.

Celem zmian w podstawie programowej dla przedmiotu informatyka **jest upowszechnienie wiedzy programistycznej w całym społeczeństwie**. W podstawie programowej w celach kształcenia ogólnego mamy zapis:

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Cele ogólne kształcenia informatycznego są takie same dla wszystkich etapów edukacyjnych. Opis wymagań szczegółowych ma charakter spiralny (przyrostowy) – na każdym etapie edukacyjnym wymaga się od uczniów umiejętności zdobytych na wcześniejszych etapach edukacyjnych i rozszerza się je o umiejętności nowe.

W nowej podstawie programowej umiejętność programowania staje się elementem powszechnego kształcenia. Programowanie jest rozumiane znacznie szerzej niż tylko samo napisanie programu w języku programowania, które tak naprawdę jest jednym z ostatnich etapów, z jakich składa się proces powstawania działającego poprawnie i wdrożonego programu. To cały proces, informatyczne podejście do rozwiązywania problemu: od specyfikacji problemu (określenie danych i wyników, a ogólniej – celów rozwiązania problemu), przez znalezienie i opracowanie rozwiązania, do zaprogramowania rozwiązania, przetestowania jego poprawności i ewentualnej korekty przy użyciu odpowiednio dobranej aplikacji lub języka programowania. Tak rozumiane programowanie jest częścią zajęć informatycznych od najmłodszych lat, wpływa na sposób nauczania innych przedmiotów, służy właściwemu rozumieniu pojęć informatycznych i metod informatyki. Nauka programowania od najmłodszych lat wspomaga kształcenie takich umiejętności jak: logiczne myślenie, precyzyjne prezentowanie myśli i pomysłów, sprzyja dobrej organizacji pracy, buduje kompetencje potrzebne do pracy zespołowej i efektywnej realizacji projektów.

Ogólne cele rozwoju ucznia osiągnięte na zakończenie edukacji wczesnoszkolnej są źródłem celów szczegółowych, opisanych w formie efektów. Uczeń ma je osiągać, realizując zadania wymagające wielokierunkowej aktywności. Zakres tej aktywności wytyczają, wymienione w podstawie programowej, efekty kształcenia przyporządkowane poszczególnym dyscyplinom naukowym.

W edukacji informatycznej w I etapie edukacyjnym mamy do realizacji m.in. następujące treści nauczania - wymagania szczegółowe:

1. *Osiągnięcia w zakresie rozumienia, analizowania i rozwiązywania problemów. Uczeń:*
  - *układa w logicznym porządku: obrazki, teksty, polecenia (instrukcje) składające się m.in. na codzienne czynności;*
  - *tworzy polecenie lub sekwencję poleceń dla określonego planu działania prowadzące do osiągnięcia celu;*
  - *rozwiązuje zadania, zagadki i łamigłówki prowadzące do odkrywania algorytmów.*
2. *Osiągnięcia w zakresie programowania i rozwiązywania problemów z wykorzystaniem komputera i innych urządzeń cyfrowych. Uczeń:*
  - *programuje wizualnie: proste sytuacje lub historyjki według pomysłów własnych i pomysłów opracowanych wspólnie z innymi uczniami, pojedyncze polecenia, a także ich sekwencje sterujące obiektem na ekranie komputera bądź innego urządzenia cyfrowego;*
  - ...

Umiejętności nabyte podczas programowania są przydatne na zajęciach z innych przedmiotów, jak i później w różnych zawodach, niekoniecznie informatycznych.

Pilotażowy program dotyczący wprowadzenia nauki programowania od najmłodszych lat w szkole prowadzony przez szkoły, które zgłosiły się do projektu w 2016/17 roku ma na celu przetestowanie dostępnych rozwiązań służących nauce programowania, w tym programów nauczania opartych na nowej podstawie programowej, rekomendowanie do powszechnego wdrożenia skutecznych metod i technik kształcenia i samokształcenia uczniów i nauczycieli oraz uruchomienie różnorodnych form wsparcia nauczycieli informatyki i edukacji wczesnoszkolnej, umożliwiających samokształcenie, kształcenie wzajemne oraz inne formy doskonalenia zawodowego.

Zanim wejdiesz do pracowni.

Czy nauka programowania musi zaczynać się od komputera? Oczywiście, że nie. Nauka programowania to przecież cały proces prowadzący tak naprawdę do wypracowania w przyszłości u dzieci myślenia algorytmicznego, określenia precyzyjnie działań (czynności), które należy wykonać w celu uzyskania końcowego efektu, to też odpowiedni precyzyjny sposób zapisu swoich myśli – propozycji rozwiązania problemu. Jeśli te etapy pominiemy, tylko od razu będziemy chcieli z dzieciaków zrobić programistów, to pewnie to się nie uda, a nawet może wręcz zniechęcić do „zabawy” w programowanie. Nauczyciele I etapu edukacyjnego widząc zapis w podstawie programowej: *programuje wizualnie: proste sytuacje lub historyjki według pomysłów własnych i pomysłów opracowanych wspólnie z innymi uczniami, pojedyncze polecenia, a także ich sekwencje sterujące obiektem na ekranie komputera bądź innego urządzenia cyfrowego*, mogą być przerażeni.

Internet aż pęka od wielu ciekawych pomysłów nauczycieli pasjonatów pokazujących jak uczyć od podstaw nauki kodowania aż do programowania.

Warto je tu przytoczyć i pokrótce opisać.

Mistrzowie Kodowania (<http://mistrzowiekodowania.pl/>) – to program prowadzony od kilku lat pod patronatem Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Cyfryzacji. Znajdziemy tu nie tylko wiele gotowych scenariuszy zajęć do nauki programowania, ale również wiele pomysłów na naukę kodowania bez komputera, np. z matami Mistrzów Kodowania. Tu prosty pomysł jaki nauczyciele mogą wykorzystać, to będąc na spacerze z dziećmi np. na boisku szkolnym, narysować kredą labirynt, planszę, przedstawić dzieciom wcześniej przez nas wymyślony scenariusz gry/zabawy i gotowe. Już uczymy się poruszania robotem, np. kolegą/koleżanką i opisywania, np. w postaci strzałek i cyferek swojego planu dojścia do skarbu.

Wymyśl własną „planszę” z elementów/przedmiotów, które masz w sali i zaproponuj dzieciom „zaprogramowanie” swojego kolegi/koleżanki.

Zanim zaczniesz uczyć programowania.

Zrobiłeś już pierwszy krok w rozwijaniu precyzyjnego i algorytmicznego myślenia u swoich podopiecznych. W Internecie jest wiele stron, które opierają się na pomysłach programowania wizualnego w języku Scratch. To język programowania przeznaczony przede wszystkim dla najmłodszych początkujących programistów i na nim bazuje wiele, jeśli już nie wszystkie podręczniki wydawnictw edukacyjnych.

Jedną z takich stron jest **Blockly Games** (<https://blockly-games.appspot.com/>), to seria gier edukacyjnych, które uczą programowania. Portal przeznaczony jest dla dzieci, które nie miały wcześniej doświadczenia w programowaniu komputerowym.

W podstawie programowej mamy zapis: *programuje wizualnie: proste sytuacje lub historyjki według pomysłów własnych i pomysłów opracowanych wspólnie z innymi uczniami, pojedyncze polecenia, a także ich sekwencje sterujące obiektem na ekranie komputera bądź innego urządzenia cyfrowego.*

To nic strasznego, a już na pewno nie dla dziecka.

W Internecie (znowu Internecie, no cóż to „miejsce” zastępuje inne nośniki/źródła danych) mamy wiele stron, gdzie możemy uczyć się sterowania wirtualnym robotem.

Lightbot (<https://lightbot.com/flash.html>) – tu dzieci nauczą się precyzyjnie opisywać sekwencje czynności, jakie musi zrobić robot, aby dojść do wskazanego miejsca.

Podobne rozwiązanie znajdziesz w takich aplikacjach webowych, jak: **Run Marco!** (<https://www.allcancode.com/web>) i bardziej zaawansowane rozwiązanie **RoboMind Academy** (<https://www.robomindacademy.com/>)

Czas przejść do nauki programowania.

I tu mamy dużo rozwiązań w Internecie. W początkowym etapie nauki programowania należy wybrać taki język programowania, który poprzez zabawę zachęci do nauki programowania, a nie zniechęci do końca życia i utrwali w świadomości pogląd, że programowanie jest trudne.

Myślę, że już we wszystkich zaproponowanych podręcznikach nauka programowania bazuje na języku wizualnym **Scratch**. Został zaprojektowany przez Mitchela Resnicka, pomysłodawcę serii zabawek Lego MindStorms i twórcę języka StarLogo. **Mam ogromną satysfakcję osobistą, że wskazywałem ten język w trakcie realizacji grantów jako przyszłość w uczeniu dzieci programowania, na długo przed pojawieniem się w polskich podręcznikach.** Jeśli szkoła dysponuje tabletami, możemy również skorzystać z młodszego brata języka Scratch Junior.

Nauka programowania na początkowym etapie musi być zabawą dla dzieci, żeby nie „wylać dziecka z kąpielą”.

Powyższe przykłady rozwiązań to zaledwie mały promil możliwości, jakie daje nam wprowadzenie nauki programowania od najmłodszych lat. To rozwiązanie pewnie zaowocuje dopiero za kilka lat, a my będziemy jego realizatorami. To od nas zależy, jak nauka programowania będzie na naszych zajęciach „wyglądać”, czy będzie zachęcać do poszukiwań i rozwoju myślenia algorytmicznego i komputacyjnego, czy zniechęcać.

Zachęcam Cię do własnych poszukiwań inspiracji w Internecie. Takimi miejscami mogą być prowadzone przez nauczycieli-fascynatów blogi.

Jacek TURLEJSKI – nauczyciel informatyki
w IX Liceum Ogólnokształcącym im. C. K. Norwida w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD

NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO WPROWADZONA ROZPORZĄDZENIEM MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ Z DNIA 14 LUTEGO 2017 R. (DZ. U. Z 2017 R. POZ. 356)

Reforma oświatowa wkracza do przedszkoli. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego obowiązywać będzie od 1 września 2017 roku. Podstawa programowa jest dokumentem prawnym, wydanym przez Ministra Edukacji Narodowej w formie rozporządzenia. Autorami podstawy programowej wychowania przedszkolnego są: Dorota Dziamska, Małgorzata Małyńska, Małgorzata Wróblewska, Janusz Woźniak przy współudziale szerokiego grona ekspertów. Podstawą konstrukcji podstawy programowej dla wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej jest koncepcja kształcenia zintegrowanego oparta na odkrytych i zdefiniowanych przez prof. Ryszarda Więckowskiego strategiach uczenia się dziecka.

Konstrukcja podstawy programowej dla wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej ma charakter ewolucyjny, nie burzy osiągnięć poprzednich dokumentów, ponieważ odnosi się bezpośrednio do trzech głównych źródeł:

- istoty kształcenia zintegrowanego, zapoczątkowanego reformą w 1999 roku;
- modelu zapisów w formie efektów kształcenia, wprowadzonego reformą w 2009 roku;
- koncepcji całościowego kształcenia prof. Ryszarda Więckowskiego – twórcy pedagogiki wczesnoszkolnej.

Podstawa dla wychowania przedszkolnego i I etapu edukacyjnego została opracowana według definicji wynikającej z prawa oświatowego i zawiera:

1. Obowiązkowe cele kształcenia i treści nauczania, w tym umiejętności opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu danego etapu edukacyjnego.
2. Zadania wychowawczo - profilaktyczne szkoły:
  - * uwzględniane w programach wychowania przedszkolnego, programach nauczania i podczas zajęć z wychowawcą;
  - * umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych.
3. Warunki i sposób realizacji podstaw programowych.

Cel ogólny wychowania przedszkolnego oraz cel ogólny edukacji wczesnoszkolnej to wspieranie całościowego rozwoju dziecka, którego aktywność wyraża się w trzech formach: poznawania tego co prawdziwe, czynienia dobra oraz kształtowania piękna. Edukacja w przedszkolu i klasach I-III nastawiona jest na holistyczny rozwój dziecka. Cel główny odnosi się do dziecka jako podmiotu edukacji – dziecka odkrywcy widzącego sens swojego działania.

Celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka, które realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacyjnym.

Cel edukacji przedszkolnej podkreśla jasno wychowawczą funkcję przedszkola oraz wychowania do wartości i norm, a w szczególności wartości wynikających z doświadczeń dziecka, możliwych do zrozumienia w wieku przedszkolnym. Jest to jeden podstawowy cel edukacji przedszkolnej.

Podstawa programowa określa w siedemnastu zapisach zadania przedszkola, a są nimi:

1. Wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym obszarze jego rozwoju.
2. Tworzenie warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa.
3. Wspieranie aktywności dziecka podnoszącej poziom integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych.
4. Zapewnienie prawidłowej organizacji warunków sprzyjających nabywaniu przez doświadczeń, które umożliwią im ciągłość procesów adaptacji oraz pomoc dzieciom rozwijającym się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony.
5. Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do poziomu rozwoju dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania, z poszanowaniem indywidualnych potrzeb i zainteresowań.
6. Wzmacnianie poczucia wartości, indywidualność, oryginalność dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie.
7. Tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań prowadzących samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo, w tym bezpieczeństwo w ruchu drogowym.
8. Przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne, realizowane m.in. z wykorzystaniem naturalnych sytuacji, pojawiających się w przedszkolu oraz sytuacji zadaniowych, uwzględniających treści adekwatne do intelektualnych możliwości i oczekiwań rozwojowych dzieci.
9. Tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki.
10. Tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznanie wartości i norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.
11. Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczną, samodzielną eksplorację elementów techniki w otoczeniu, konstruowania, majsterkowania, planowania i odejmowania intencjonalnego działania, prezentowania wytworów swojej pracy.
12. Współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka.
13. Kreowanie, wspólne z wymienionymi podmiotami, sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijania zachowań wynikających z wartości możliwych do zrozumienia na tym etapie rozwoju.
14. Systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju.
15. Systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego objęcie nauki w szkole.
16. Organizowanie zajęć – zgodnie z potrzebami – umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej lub języka regionalnego - kaszubskiego.

17. Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.

Z analizy zadań wychowania przedszkolnego jasno wynika, że przedszkole realizuje koncepcję wielokierunkowego rozwoju dziecka, nastawioną na jego indywidualne możliwości i predyspozycje.

W zadaniach edukacji przedszkolnej należy zwrócić szczególną uwagę na możliwość systematycznego uzupełniania treści wychowawczych za zgodą rodziców o nowe, wynikające z nagłego pojawienia się w otoczeniu dziecka sytuacje zagrażające jego rozwojowi, jak, np.: patologiczne zjawiska społeczne, zdarzenia traumatyczne, katastrofy.

Wielokrotnie podkreśla się, że dziecko w przedszkolu ma podejmować tylko takie aktywności, do których jest dojrzałe, nie ma mowy o zmuszaniu dziecka do uczenia się czegoś, na co nie pozwalają jego możliwości rozwojowe. Jasno sprecyzowano zapis dotyczący poznawania liter. Dziecko kończące edukację przedszkolną ma rozpoznawać litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć oraz własnej aktywności. Tak więc nie ma mowy o formalnej nauce czytania, ponieważ bazą ma być zainteresowanie dziecka literami przejawiane w spontanicznej zabawie. Nie oznacza to, że w przedszkolu nie będzie dzieci o przyspieszonym rozwoju, które będą czytać.

Ukierunkowując edukację na rozwój, twórcy podstawy przyjęli zapisy celów rozwojowych, usytuowane w poszczególnych integralnych obszarach: fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym. Uczyniono tak zarówno w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, jak i podstawie edukacji wczesnoszkolnej, co jest spójne z ideą obszarów integralnego rozwoju ucznia, przyjętą w odniesieniu do całej podstawy kształcenia ogólnego. Edukacja najmłodszych powinna umiejętnie splecać naukę z zabawą, by w łagodny sposób wprowadzić dziecko w świat szkoły. Ten cel przyświecał twórcom nowej podstawy programowej dla I etapu edukacyjnego oraz podstawy programowej wychowania przedszkolnego, opisującej, jak przedszkole przygotowuje dziecko do podjęcia nauki szkolnej. Pierwsze lata życia dziecka decydują o jego rozwoju i dalszych losach. Wtedy kształtują się jego możliwości intelektualne i rozwija się większość wrodzonych predyspozycji, w tym także zdolność uczenia się. Dlatego działania edukacyjne, w tym również, szczególnie na tym etapie oddziaływania wychowawcze, stymulowanie rozwoju intelektualnego i społecznego dziecka przynoszą najlepsze rezultaty właśnie w okresie przedszkolnym. Jest to też najlepszy okres zapobiegania ewentualnym trudnościom w nauce – niwelowanie dysharmonii rozwojowych. Zatem rozwój dziecka i jego wsparcie – to najważniejsze zagadnienie, które zostało szeroko opisane w postaci zadań.

W podstawie programowej wychowania przedszkolnego treści programowe zgrupowane są w czterech głównych obszarach rozwojowych dziecka. Są to: obszar fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy. Dodatkowo wyodrębniono język obcy nowożytny oraz język mniejszości narodowych i etnicznych oraz język kaszubski jako język regionalny.

Treści podstawy programowej zapisane są w kategoriach umiejętności, które powinno posiadać dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole.

Osiągnięcia dziecka kończącego edukację przedszkolną dotyczące umiejętności matematycznych oraz przygotowania do nauki czytania i pisania, to:

- dziecko wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy obiekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego; przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb;

- rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności.

Przedszkole jest miejscem, w którym poprzez zabawę dziecko poznaje alfabet liter drukowanych. Zabawa rozwija w dziecku oczekiwania poznawcze w tym zakresie i jest najlepszym rozwiązaniem metodycznym, które sprzyja jego rozwojowi. Zabawy przygotowujące do nauki pisania liter powinny prowadzić do optymalizacji napięcia mięśniowego, ćwiczeń planowania ruchu przy kreśleniu znaków literopodobnych, wodzenia po śladzie i zapisu wybranego znaku graficznego.

Nowe treści w obszarze poznawczym dotyczą rozpoznawania modeli monet i banknotów o niskich nominałach, porządkowania ich, rozumienia, do czego służą pieniądze w gospodarstwie domowym.

W każdym z obszarów rozwojowych zwrócono szczególną uwagę na twórczą i kreatywną postawę dziecka w działaniu, np.: inicjuje, zauważa, wczuwa się w emocje, wykonuje, eksperymentuje, tworzy, rozpoznaje, podejmuje działania, co sprzyja osiągnięciu głównego celu podstawy programowej, jakim jest wielokierunkowy rozwój dziecka. W procesie edukacyjnym symptomatyczną cechą działalności dzieci jest ich aktywność twórcza, w przedszkolu wyrażana w zabawie. Wszystkie treści w wymienionych obszarach realizowane są poprzez aktywny udział wychowanków w różnorodnych zajęciach kierowanych jak i niekierowanych oraz podczas indywidualnych zabaw i w każdym momencie pobytu dziecka w przedszkolu, wykorzystując do tego każdą sytuację.

Twórcy podstawy zwrócili szczególną uwagę w obszarach społecznym i emocjonalnym na rolę zabawy, doświadczeń własnych w kształtowaniu postaw i wartości, takich jak: przejawianie własnej wartości, przynależności do rodziny, szacunku do świata ludzi i zwierząt, rozpoznawania i szanowania emocji swoich i innych osób, dostrzegania emocjonalnej wartości otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej.

Podstawa programowa zawiera warunki i sposób realizacji.

Przedstawia opis istotnych działań merytorycznych i metodycznych, które warunkują realizację treści podstawy. Zgodnie z zapisami dotyczącymi zadań przedszkola rolą nauczyciela jest organizowanie zajęć wspierających rozwój dziecka, podczas zajęć kierowanych jak i niekierowanych oraz podczas wszystkich doświadczeń dzieci wynikających z organizacji pracy przedszkola, które są efektem realizacji programu wychowania przedszkolnego.

Zalecane warunki realizacji podstawy programowej zawarte są w 15 punktach. Głównym założeniem w zapisach jest wspieranie rozwoju dziecka w każdym momencie jego pobytu w przedszkolu. Przedstawione w podstawie programowej naturalne obszary

rozwoju dziecka wskazują na konieczność uszanowania typowych dla tego okresu potrzeb rozwojowych, których spełnieniem powinna stać się zabawa, zarówno w budynku przedszkola, jak i na świeżym powietrzu.

Zadaniem nauczycieli jest diagnozowanie, obserwacja dzieci oraz organizacja przestrzeni ich rozwoju z wykorzystaniem potencjału oraz zaciekawienia otoczeniem. Przedszkole powinno stać się miejscem, w którym dziecko otrzyma pomoc, gdzie pod okiem specjalistów podczas zabawy tworzy pole doświadczeń rozwojowych budujących dojrzałość szkolną.

Zadaniem nauczycieli jest systematyczne informowanie rodziców o postępach rozwoju ich dziecka, zachęcanie do współpracy w realizacji programu wychowania przedszkolnego.

Nauczyciele na podstawie obserwacji opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole.

W warunkach i sposobach realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego dużo miejsca poświęcono aranżacji przestrzeni w przedszkolu, która wpływa na aktywność wychowanków.

Wskazuje się na zagospodarowanie stałych i czasowych kątek zainteresowań; jako stałe wskazuje się kąciaki: czytelniczy, konstrukcyjny, artystyczny, przyrodniczy. Elementami przestrzeni w przedszkolu są zabawki i pomoce dydaktyczne wykorzystywane w motywowaniu dzieci do podejmowania samodzielnego działania oraz odpowiednio wyposażone miejsca przeznaczone na odpoczynek dzieci. Dużo uwagi poświęcono estetycznej aranżacji wnętrza umożliwiającej celebrowanie posiłków (kulturalne ich spożywanie połączone z nauką posługiwania się sztucami), możliwość wybierania przez dzieci potraw i ich komponowania.

Reasumując rozważania na temat podstawy programowej wychowania przedszkolnego, można stwierdzić, że jest ona dokumentem wskazującym na wielokierunkowy rozwój każdego dziecka. Respektuje w swoich zapisach różnorodne potencjały rozwojowe dzieci, podkreślając wielokrotnie, że dziecko w przedszkolu ma podejmować tylko takie aktywności, do których jest dojrzałe. Akcentuje ważną i odpowiedzialną rolę nauczyciela wychowania przedszkolnego, który kieruje procesem wychowawczo-dydaktycznym w przedszkolu tak, aby wybór programu wychowawczo-dydaktycznego był zgodny z podstawą programową wychowania przedszkolnego i zawierał wszystkie założenia nowej podstawy.

Na zakończenie należy dodać, że każda podstawa programowa jest tylko minimum programowym i można, a nawet należy ją poszerzać o treści zawarte w programach wychowawczo-dydaktycznych, które nauczyciel, rodzice i dzieci uznają za niezbędne (nigdy jej nie zawęzić, czy też ograniczyć). Wówczas cel wychowania przedszkolnego, jakim jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka, które realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania-uczenia się, co umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna, zostanie osiągnięty, a w efekcie takiego wsparcia dziecko osiągnie dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacyjnym.

**Danuta LIS – nauczycielka wychowania przedszkolnego
w Miejskim Przedszkolu nr 16 w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

WDRAŻANIE NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO - EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA

14 lutego 2017 roku Minister Edukacji Narodowej Anna Zalewska podpisała rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, która wejdzie w życie z dniem 1 września bieżącego roku. Z nowej podstawy programowej będą uczyli się uczniowie klas I, IV, VII szkoły podstawowej. Nowa podstawa programowa będzie obowiązywała również: w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego, szkołach podstawowych - dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, w branżowej szkole I stopnia, w szkole specjalnej przysposabiającej do pracy, w pierwszych semestrach szkoły policealnej, a w latach następnych również w kolejnych semestrach tej szkoły. Uczniowie pozostałych klas szkół podstawowych, klas gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych będą korzystali z dotychczasowej podstawy programowej i dotychczasowych podręczników. Do końca czerwca 2017 roku zostaną przygotowane nowe podręczniki, materiały edukacyjne, materiały ćwiczeniowe, które uczniowie otrzymają bezpłatnie w swoich szkołach. W następnych latach nowa podstawa programowa obejmie kolejne roczniki uczniów.

Podstawa programowa jest dokumentem prawnym, wydanym przez Ministra Edukacji Narodowej w formie rozporządzenia. Dla wychowania przedszkolnego i I etapu edukacyjnego została opracowana według definicji wynikającej z prawa oświatowego i zawiera:

- obowiązkowe cele kształcenia i treści nauczania w tym umiejętności opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu danego etapu edukacyjnego;
- zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły: uwzględniane w programach wychowania przedszkolnego, programach nauczania i podczas zajęć z wychowawcą. Mają one umożliwić ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych.
- warunki i sposób realizacji podstaw programowych.

Ich zakres można poszerzać w programach nauczania, nigdy zawęzić (ograniczyć). Autorami podstawy programowej wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej są Dorota Dziamska, Małgorzata Małyska, Małgorzata Wróblewska, Janusz Woźniak.

Konstruując podstawę programową, sięgano do:

- istoty kształcenia zintegrowanego zapoczątkowanego reformą w 1999 roku,
- formy zapisów jako efektów kształcenia wprowadzonych reformą w 2009 roku,
- koncepcji całościowego kształcenia opartej na paradygmatach opracowanych przez prof. Ryszarda Więckowskiego.

Celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka. Proces wychowania i kształcenia prowadzony w klasach I-III szkoły podstawowej powinien umożliwić dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. Edukacja na tym etapie jest ukierunkowana na zaspokojeniu naturalnych potrzeb rozwojowych ucznia. Szkoła respektuje podmiotowość ucznia w procesie budowania indywidualnej wiedzy oraz przechodzenia z wieku dziecięcego do okresu dorastania. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na II etapie edukacyjnym. Cele kształcenia – wymagania ogólne edukacji wczesnoszkolnej zostały opisane w odniesieniu do czterech obszarów rozwojowych dziecka: fizycznego, emocjonalnego, społecznego i poznawczego. Cele te uczeń osiąga w procesie wychowania i kształcenia przez rozwój prostych czynności praktycznych i intelektualnych, w czynności bardziej złożone. Zbiór celów ogólnych staje się fundamentem, na którym oparta będzie początkowa praca na II etapie edukacyjnym w klasach IV-VIII, której efektem ma być kształtowanie: zachowania, sprawności, umiejętności i wiedzy. Ogólne cele rozwoju ucznia, osiągnięte na zakończenie edukacji wczesnoszkolnej, są źródłem celów szczegółowych, opisanych w formie efektów. Uczeń ma je osiągać, realizując zadania, wymagające wielokierunkowej aktywności. Zakres tej aktywności wytyczają, wymienione w podstawie programowej, efekty kształcenia, przyporządkowane poszczególnym edukacjom.

Do zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej należy:

1. wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka przez organizowanie sytuacji edukacyjnych umożliwiających eksperymentowanie i nabywanie doświadczeń oraz poznawanie polisensoryczne, stymulujących jego rozwój we wszystkich obszarach: fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym;
2. zapewnienie prawidłowej organizacji zabawy, nauki i odpoczynku dla uzyskania ciągłości procesów adaptacyjnych w odniesieniu do wszystkich dzieci, w tym rozwijających się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony;
3. wspieranie:
  - aktywności dziecka, kształtującej umiejętność korzystania z rozwijających się umysłowych procesów poznawczych, niezbędnych do tworzenia własnych wzorów zabawy, nauki i odpoczynku,
  - wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie kompetencji samodzielnego uczenia się;
4. wybór (opracowanie) programu nauczania opartego na treściach adekwatnych do poziomu rozwoju dzieci, ich możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania oraz uwzględniającego potrzeby i możliwości uczniów rozwijających się w sposób nieharmonijny, wolniejszy lub przyspieszony;
5. planowa realizacja programu nauczania szanująca godność uczniów, ich naturalne indywidualne tempo rozwoju, wspierająca indywidualność, oryginalność, wzmacniająca poczucie wartości, zaspokajająca potrzebę poczucia sensu aktywności własnej i współdziałania w grupie;
6. zapewnienie dostępu do wartościowych, w kontekście rozwoju ucznia, źródeł informacji i nowoczesnych technologii;
7. organizacja zajęć:
  - dostosowanych do intelektualnych potrzeb i oczekiwań rozwojowych dzieci,
  - wywołujących zaciekawienie, zdumienie i radość odkrywania wiedzy, rozumienia emocji, uczuć własnych i innych osób, sprzyjających utrzymaniu zdrowia psychicznego, fizycznego i społecznego (szeroko rozumianej edukacji zdrowotnej),
  - umożliwiających nabywanie doświadczeń poprzez zabawę, wykonywanie eksperymentów naukowych, eksplorację, przeprowadzanie badań, rozwiązywanie problemów w zakresie adekwatnym do możliwości i potrzeb rozwojowych na danym etapie z uwzględnieniem indywidualnych możliwości każdego dziecka,
  - wspierających aktywności dzieci, rozwijających nawyki i zachowania adekwatne do poznawanych wartości, takich jak: bezpieczeństwo własne i grupy, sprawność fizyczna, zaradność, samodzielność, odpowiedzialność i poczucie obowiązku,
  - wspierających rozumienie doświadczeń, które wynikają ze stopniowego przejścia z dzieciństwa w wiek dorastania,
  - umożliwiających poznanie wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, społeczność szkolna, społeczność lokalna i regionalna, naród, oraz rozwijanie zachowań wynikających z tych wartości, a możliwych do zrozumienia przez dziecko na danym etapie rozwoju,
  - wspierających poznawanie kultury narodowej, odbiór sztuki i potrzebę jej współtworzenia w zakresie adekwatnym do etapu rozwojowego dziecka, uwzględniających możliwości percepcji i rozumienia tych zagadnień na danym etapie rozwoju dziecka,
  - wspierających dostrzeganie środowiska przyrodniczego i jego eksplorację, możliwość poznania wartości i wzajemnych powiązań składników środowiska przyrodniczego, poznanie wartości i norm, których źródłem jest zdrowy ekosystem, oraz zachowań wynikających z tych wartości, a także odkrycia przez dziecko siebie jako istotnego integralnego podmiotu tego środowiska,
  - umożliwiających zaspokojenie potrzeb poznawania kultur innych narodów, w tym krajów Unii Europejskiej, różnorodnych zjawisk przyrodniczych, sztuki, a także zabaw i zwyczajów dzieci innych narodowości, uwzględniających możliwości percepcji i rozumienia tych zagadnień na danym etapie rozwoju dziecka;
8. organizacja przestrzeni edukacyjnej:
  - ergonomicznej, zapewniającej bezpieczeństwo oraz możliwość osiągnięcia celów edukacyjnych i wychowawczych,

- umożliwiającej aktywność ruchową i poznawczą dzieci, nabywanie umiejętności społecznych, właściwy rozwój emocjonalny oraz zapewniającej poczucie bezpieczeństwa,
  - stymulującej systematyczny rozwój wrażliwości estetycznej i poczucia tożsamości, umożliwiającej integrację uczniów, ich działalność artystyczną, społeczną i inną wynikającą z programu nauczania oraz programu wychowawczo-profilaktycznego;
9. współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających rozwój tożsamości dziecka;
  10. systematyczne uzupełnianie, za zgodą rodziców, realizowanych treści wychowawczych o nowe zagadnienia, wynikające z pojawienia się w otoczeniu dziecka zmian i zjawisk istotnych dla jego bezpieczeństwa i harmonijnego rozwoju;
  11. systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie umiejętności samodzielnego uczenia się.

Edukacja wczesnoszkolna jako pierwszy etap kształcenia w systemie szkolnym obejmuje trzy lata nauki w klasach I-III.

Charakteryzują ją:

1. spokój i systematyczność procesu nauki,
2. wielokierunkowość,
3. dostosowanie tempa pracy do możliwości psychoruchowych każdego ucznia,
4. dostosowanie poznawanych zagadnień do możliwości percepcyjnych ucznia.

Edukacja na tym etapie wymaga niezwyklej staranności w doborze treści, środków, strategii, metod kształcenia, aby ukazać uczniom scalony obraz świata i ułatwić jego rozumienie. Kształcenie na pierwszym etapie edukacyjnym kontynuuje rozpoczęty w przedszkolu proces adaptacji do współpracy w grupie oraz proces indywidualnej i grupowej aktywności poznawczej. Pozwala to uczniom na stopniowe rozpoznawanie różnych wzorów uczenia się, umożliwia pełne i bardziej świadome uczestnictwo w procesie edukacyjnym, a także optymalne wykorzystanie swojego potencjału. Edukacja w klasach I-III realizowana jest w postaci kształcenia zintegrowanego, które obejmuje integrację czynnościową, metodyczną, organizacyjną i treściową. Podstawową formą organizowania pracy dziecka powinien być dzień jego wielokierunkowej aktywności, a nie klasyczna lekcja szkolna. Kształcenie zintegrowane to koncepcja wieloaspektowej aktywizacji dziecka wraz z potrzebą stałego diagnozowania jego rozwoju. Nauczyciele w klasach I-III, rozpoznając możliwości uczniów, w tym uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, posługują się własnymi twórczymi rozwiązaniami w zakresie realizacji treści podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Uczenie się jako proces twórczy samo w sobie wyklucza jeden wzór organizacyjny czy metodyczny. Nauczyciele, organizując zajęcia, planują proces wychowania, w którym realizowane zadania pomagają uczniom:

1. poznać wartości i adekwatne do nich zachowania,
2. osiągnąć sukces budujący poczucie własnej wartości uczniów oraz rozwijający motywację i zamiłowanie do dalszej nauki.

Proces edukacji przybiera różne formy: pracy z udziałem całego zespołu, pracy w grupach, pracy indywidualnej i jest wyprowadzany z naturalnych sytuacji edukacyjnych. Nauczyciele organizują edukację dzieci jako wielokierunkowy proces rozwoju dziecka, a nie jako przekaz gotowych informacji.

Nauczyciele w klasach I-III uwzględniają:

1. trzy naturalne strategie uczenia się dzieci: percepcyjno-odtwórczą (uczeń uczy się według przedstawionego wzoru – naśladuje), percepcyjno-wyjaśniającą (uczeń uczy się częściowo według wzoru, szuka wyjaśnień i podpowiedzi) i percepcyjno-innowacyjną (uczeń przekształca informacje i tworzy innowacje, w tym własne strategie myślenia),
2. stosowanie różnorodnych metod kształcenia, w tym metod organizacyjnych (łącznie z klasami autorskimi). Nauczyciel prowadzący klasę zna funkcje stosowanych metod i dostosowuje je do stylu uczenia się swoich uczniów. Warsztat pracy nauczyciela opiera się na współczesnych podstawach naukowych.

Istotą edukacji polonistycznej jest proces poznawania języka mówionego i pisanego w kontakcie ze światem zewnętrznym, w tym z otoczeniem społeczno-przyrodniczym oraz kulturą regionalną i narodową. Nadrzędną wartością edukacji polonistycznej staje się zatem komunikatywne posługiwanie się przez dzieci językiem ojczystym w mowie i w piśmie połączone z umiejętnością czytania w stopniu umożliwiającym płynne uczenie się przez dziecko tego języka na pierwszym i kolejnych etapach edukacyjnych. Budowanie umiejętności czytania powinno się odbywać przez codzienne czytanie przez nauczyciela fragmentów lektur oraz wspólne rozmowy o nich tak, aby każdy uczeń miał szansę na wielozmysłowy odbiór treści utworów. Taka forma pozwala uniknąć zniechęcenia do czytania, a wprost przeciwnie – zachęca, intryguje i poszerza zakres percepcji tekstu. Zaproponowano też listę lektur do wspólnego i indywidualnego czytania:

- Hans Christian Andersen, *Baśnie* (do wyboru);
- Justyna Bednarek, *Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek (czterech prawych i sześciu lewych)*;
- Jan Brzechwa, *Brzechwa dzieciom*;
- Alina Centkiewiczowa i Czesław Centkiewicz, *Zaczarowana zagroda*;
- Waldemar Cichoń, *Cukierku, ty łobuzie!*;
- Agnieszka Frączek, *Rany Julek! O tym, jak Julian Tuwim został poetą*;
- Mira Jaworzakowa, *Oto jest Kasia*;
- Grzegorz Kasdepke, *Detektyw Pozytywka*;
- Leszek Kołakowski, *Kto z was chciałby rozweselić pechowego nosorożca?*;
- Barbara Kosmowska, *Dziewczynka z parku*;

- Maria Krüger, *Karolcia*;
- Astrid Lindgren, *Dzieci z Bullerbyn*;
- Hugh Lofting, *Doktor Dolittle i jego zwierzęta*;
- Marcin Pałasz, *Sposób na Elfa*;
- Joanna Papuzińska, *Asiunia*;
- Danuta Parlak, *Kapelusz Pani Wrony*;
- Roman Pisarski, *O psie, który jeździł koleją*;
- Janina Porazińska, *Pamiętnik Czarnego Noska*;
- Maria Terlikowska, *Drzewo do samego nieba*;
- Julian Tuwim, *Wiersze dla dzieci*;
- Barbara Tylicka, *O krakowskich psach i kleparskich kotach. Polskie miasta w baśni i legendzie*;
- Danuta Wawiłow, *Najpiękniejsze wiersze*;
- Łukasz Wierzbicki, *Afryka Kazika*;
- Łukasz Wierzbicki, *Dziadek i niedźwiadek*.

Jest to, jak wcześniej wspomniałam, propozycja, jeśli nauczyciel ma swoją koncepcję doboru lektur, to z całą pewnością może ją realizować.

Istota edukacji matematycznej prowadzi do stopniowego odkrywania i poznania pojęć podstawowych, takich jak liczba czy działanie arytmetyczne. Proces ten oparty jest na intuicji matematycznej oraz własnych strategiach myślenia dziecka. Nauczyciel zobowiązany jest zatem tak planować zajęcia, aby wiedza matematyczna stopniowo układała się w logicznie powiązany system prowadzący od myślenia konkretno-obrazowego w kierunku myślenia pojęciowego. Pomaga w tym spiralny i liniowy układ treści.

Istotą edukacji społecznej i jej rezultatem jest odkrycie istnienia określonych procesów zachodzących w otoczeniu uczniów. Ich rozumienie jest zawsze pochodną obserwacji i doświadczenia jako wyniku celowego spostrzegania. Nauczyciel dba zatem o organizację przestrzeni, w której uczniowie mogą odkrywać, obserwować i doświadczać. Ta przestrzeń nie zamyka się wyłącznie w obrębie klasy czy budynku szkoły.

Edukacja muzyczna, która z uwagi na swą specyfikę, doskonali percepcję słuchową, sferę emocjonalną, wrażliwość estetyczną i ekspresję twórczą, w kształceniu zintegrowanym jest codziennym elementem zajęć. Muzykowanie wspiera motywację do działań grupowych oraz wpływa na nastrój uczniów, co ma wielkie znaczenie w procesie organizacji grupy.

Nieodzownym elementem codziennych doświadczeń uczniów w klasach I - III są wszelkie działania wykorzystujące mnogość technik plastycznych. Edukacja plastyczna umożliwia dzieciom postrzeganie otoczenia, które nas otacza oraz zjawisk i cudów natury. Uczeń przez ich przeżywanie rozwija swoją sferę duchową. Dzieci, mając naturalną potrzebę wyrażania swych doznań wewnętrznych, wykorzystują do tego techniki plastyczne, muzykowanie czy działania konstrukcyjne. Znaczenie tych działań jest równorzędne z aktywnością polonistyczną czy matematyczną, a dzięki integracji czynnościowej, organizacyjnej i metodycznej działania te wspomagają rozwój mowy i myślenia.

Istotą edukacji technicznej jest praca dziecka, a podejmowane przez dziecko zadania techniczne prowadzą do konstrukcji form użytkowych. Te zaś nauczyciel włącza do kolejnych działań jako materiał dydaktyczny, ukazując dzieciom ich funkcjonalność. Nadrzędna wartość zadań technicznych to określone umiejętności oraz sprawności techniczne, w tym manualne.

Proces edukacji w klasach I-III opiera się na podstawowych potrzebach dzieci. Jedną z najważniejszych jest potrzeba ruchu. Dla zabezpieczenia zdrowego rozwoju, zajęcia ruchowe odbywają się każdego dnia jako element kształcenia zintegrowanego. Wskazane jest, aby co najmniej jedna godzina zajęć wychowania fizycznego w tygodniu odbywała się w sali gimnastycznej z dostępem do wszelkich środków i sprzętów sportowych. Nauczyciel, planując pracę oddziału, uwzględnia wszelkie zabawy i gry ruchowe, zapobiegające wadom postawy oraz ćwiczenia kształtujące nawyki utrzymania prawidłowej postawy. Istnieje także potrzeba organizowania odrębnych zajęć gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej

prowadzonych przez specjalistów posiadających odpowiednie kwalifikacje. W klasach I-III wiele zajęć, w tym ruchowych, nauczyciel organizuje na świeżym powietrzu.

Rozwijanie kompetencji w zakresie języka obcego nowożytnego należy z założenia traktować jako proces wieloletni, naznaczony nierównomiernym rozwojem w zakresie poszczególnych umiejętności, zależny od warunków, w których kształcenie to się odbywa. Wprowadzenie do tego procesu stanowi pierwszy etap edukacyjny i na tym etapie język obcy nowożytny powinien przede wszystkim przyczynić się do wszechstronnego rozwoju dziecka, a nie stanowić celu samego w sobie. Istotne jest, aby w tym okresie pomóc uczniom rozbudzić w sobie pozytywne nastawienie do nauki języka obcego nowożytnego oraz budować postawę otwartości i szacunku wobec różnorodności języków, kultur i narodowości, przy jednoczesnym wspieraniu ucznia w budowaniu poczucia własnej wartości i wiary we własne możliwości. Wprowadzenie w życie wszystkich tych założeń to zadanie niełatwe, wymagające odpowiednich warunków sprzyjających jego realizacji.

W kształceniu językowym na pierwszym etapie edukacyjnym niezbędne jest:

1. zapewnienie przez szkołę zajęć z takiego języka obcego nowożytnego, którego nauka może być kontynuowana na II i III etapie;
2. realizowanie treści zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego z zakresu języka obcego nowożytnego w sposób spójny z treściami podstawy programowej kształcenia ogólnego dla edukacji wczesnoszkolnej z zakresu edukacji polonistycznej, matematycznej, społecznej, plastycznej, technicznej, informatycznej i muzycznej. Niezbędne jest zatem, aby nauczyciel języka obcego nowożytnego zapoznał się z całą podstawą programową kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej z zakresu edukacji wczesnoszkolnej i na bieżąco śledził jej realizację, tak aby edukacja z zakresu języka obcego nowożytnego wspierała i była wspierana przez treści nauczania określone dla pozostałych edukacji,

przede wszystkim w zakresie kluczowych pojęć i umiejętności, takich jak np. liczenie, pisanie;

3. stosowanie przez nauczyciela technik uwzględniających możliwości i potrzeby rozwojowe dzieci, w tym przede wszystkim technik polisensorycznych (wykorzystujących ruch, dźwięk, obraz), sprzyjających kształtowaniu twórczego podejścia i pozytywnego nastawienia do nauki języka obcego nowożytnego. Ważne jest, aby sala, w której odbywa się nauka języka obcego nowożytnego, dawała możliwość przeprowadzania ćwiczeń językowych wymagających ruchu, w tym ćwiczeń w parach i małych grupach oraz była odpowiednio wyposażona, tj. z dostępem do słowników, pomocy wizualnych, odtwarzacza płyt CD/plików dźwiękowych, komputera ze stałym łączem internetowym;
4. stwarzanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających poznawaniu i rozwijaniu przez dzieci własnych zainteresowań oraz pasji;
5. używanie języka obcego nowożytnego nie tylko jako treści swoistej dla przedmiotu nauczania, ale również jako języka komunikacji podczas zajęć w różnych rodzajach interakcji, tj. zarówno nauczyciel – uczeń, jak i uczeń – uczeń;
6. wykorzystywanie autentycznych materiałów źródłowych (zdjęć, filmów, nagrań audio, książeczek), w tym z użyciem narzędzi związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, takich jak np. tablice interaktywne z oprogramowaniem, urządzenia mobilne;
7. przeprowadzanie „na bieżąco” nieformalnej diagnozy oraz systematyczne przekazywanie uczniowi i jego rodzicom (opiekunom prawnym) – w sposób zrozumiały i czytelny dla odbiorcy – informacji zwrotnej na temat poziomu osiągnięć/postępów ucznia w zakresie poszczególnych umiejętności językowych;
8. zachęcanie uczniów do podejmowania próby samooceny własnej pracy i stosowania różnych technik służących uczeniu się. Nauczyciele powinni zachęcać uczniów do pracy własnej z wykorzystaniem filmów (np. bajek), zasobów Internetu i książek (np. książeczek z obrazkami), w odpowiednim zakresie z dostosowaniem do wieku uczniów. W szkole powinny być organizowane wydarzenia związane z językami obcymi nowożytnymi, np. konkursy, wystawy, dni języków obcych, zajęcia teatralne, udział w programach europejskich typu eTwinning;
9. wykorzystanie zajęć z języka obcego nowożytnego do kształtowania postawy ciekawości, szacunku i otwartości wobec innych kultur, niekoniecznie tylko tych związanych z językiem docelowym, np. przez zachęcanie uczniów do refleksji nad zjawiskami typowymi dla kultur innych niż własna oraz stosowanie odniesień do kultury, tradycji i historii kraju pochodzenia uczniów.

Przygotowując uczniów do myślenia abstrakcyjnego w przyszłości i rozwiązywania problemów, w tym programowania, nauczyciel wykorzystuje treści wszystkich edukacji. W początkowej fazie przeprowadza zajęcia informatyczne, wykorzystując przestrzeń klasy, organizując aktywność dzieci z wykorzystaniem liczmanów, gier planszowych, materiału naturalnego czy form plastycznych, technicznych wykonanych przez dzieci, nie zawsze używając komputerów czy innych urządzeń.

Edukacja informatyczna wprowadza uczniów w świat języka informatyki. Uczeń np. układając sekwencje zdarzeń w logicznym porządku, poznaje intuicyjnie pojęcie „liniowa kolejność”, formułując polecenia do wybranego obiektu i sterując nim, poznaje znaczenie słowa „instrukcja”. Nauczyciel w pracy z uczniem wykorzystuje do tego zabawy i gry interakcyjne oraz planszowe, w tym strategiczne, które są wprowadzane systematycznie i umiejętnie. Praca z urządzeniem, np. komputerem powinna, w miarę możliwości, dotyczyć wszelkich zadań i ćwiczeń wynikających z programu nauczania w zakresie treści wszystkich edukacji. Jeżeli szkoła nie dysponuje możliwością organizacji kąpki informatycznego w klasie, np. z dostępem do dwóch, trzech komputerów dla dzieci, nauczyciel powinien mieć dostęp do tzw. mobilnego sprzętu, który w razie potrzeby może sprawnie zainstalować w swojej klasie. Istotne jest, aby praca z komputerem lub innym urządzeniem cyfrowym łączona była z różnymi formami aktywności poznawczej ucznia w młodszym wieku szkolnym. Ważne jest, aby w miarę możliwości uczniowie mieli dostęp do pracowni komputerowej.

Klasa w edukacji wczesnoszkolnej powinna być przestrzenią umożliwiającą swobodny ruch, pracę w różnorodnych grupach, przy stołach, a także na odpowiednio przygotowanej podłodze (np. na dywanie, wykładzinie). Wyposażenie klasy w meble potrzebne do zajęć nie powinno ograniczać uczniom możliwości przyjmowania różnorodnych pozycji ciała w trakcie nauki i zabawy. Krzesła, stoły i meble, a także tablice, wykładziny czy dywan umożliwiają zarówno pracę w pełnym zespole, jak i pracę w małych grupach, z możliwością indywidualizacji i dostosowaniem zajęć także dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Zagospodarowanie przestrzeni umożliwia skupienie uwagi uczniów, rozwijanie różnorodnej aktywności, a także możliwość odpoczynku. Sala do zajęć wyposażona jest w urządzenia techniczne, których parametry informują o możliwościach stosowania urządzenia w edukacji, np. tablica interaktywna o charakterze pasywnym, oświetlenie zbliżone do naturalnego światła. Sala do zajęć wyposażona jest także w narzędzia i środki dydaktyczne ze szczególnym uwzględnieniem dużej liczby atrakcyjnych elementów manipulacyjnych, przeznaczonych do samodzielnego eksperymentowania i uczenia się zgodnego z preferowanymi zdolnościami poznawczymi. Nauczyciel ma dostęp do różnorodnych narzędzi i pomocy umożliwiających przeprowadzanie zajęć ruchowych, muzycznych, plastycznych lub technicznych, np. piłki, skakanki, woreczki, słupki, grzechotki. W sali do zajęć powinna znajdować się tablica gładka z liniaturą lub siecią kwadratową umożliwiającą dziecku naukę pisania. Nauczyciel dobiera środki i narzędzia dydaktyczne do sali zgodnie z potrzebami oddziału i specyfiką stosowanych metod. Wyposażenie sali umożliwia prezentację wytworów pracy uczniów, np. sztalugi, parawany, instalacje, tablice korkowe itp. Nauczyciel odpowiada za taką aranżację sali do zajęć, która umożliwia i zachęca dzieci do samodzielnego poszukiwania i odkrywania wiedzy. Wystrój sali ma charakter zmienny, odzwierciedla aktualną tematykę pracy dzieci. Zawiera elementy przygotowane przez nauczyciela i uczniów. Nauczyciel usuwa zbędne elementy dekoracji sali i pomoce dydaktyczne, które aktualnie nie służą realizacji programu. Dbą, aby wystrój sali stwarzał optymalne warunki uczenia się. Aranżacja wnętrza, począwszy od ustawienia mebli, a także elementów dekoracji, umożliwia pracę metodą wybraną przez nauczyciela.

Nauczyciel zobowiązany jest zapoznać się z podstawą programową kształcenia ogólnego dla edukacji wczesnoszkolnej, która określa osiągnięcia możliwe do uzyskania przez całą populację dzieci w danym wieku. Dla zapewnienia ciągłości procesu edukacji nauczyciele klas I-III powinni znać podstawę programową wychowania przedszkolnego oraz zorganizować dostosowany

do potrzeb dzieci okres ich adaptacji w szkole. Codzienna praca nauczyciela wyznaczona jest przez realizowany i interpretowany program nauczania, oparty na podstawie programowej kształcenia ogólnego dla edukacji wczesnoszkolnej. Interpretacja programu to dostosowanie sposobów osiągnięcia celów, czyli efektów do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów. Nauczyciel, diagnozując umiejętności uczniów, ich możliwości i potrzeby, może tak organizować ich pracę, aby uczniowie osiągnęli cele wykraczające poza treści określone w podstawie programowej. Przedszkole i szkoła wspierają całościowy rozwój dziecka, którego aktywność wyraża się w trzech formach: poznawania tego, co prawdziwe, czynienia dobra oraz kształtowania piękna. Rozwój dziecka i jego wsparcie – to najważniejsze zagadnienie, które zostało szeroko opisane w postaci zadań.

Zadania wychowawcze to bardzo ważna część podstawy programowej, dotycząca organizacji procesu edukacji. Stanowi bazę do budowy programów wychowawczo-profilaktycznych oraz określa wszystkie wymagania, jakim mają sprostać przedszkole i szkoła, tworząc warunki i środowisko uczenia się dzieci. Wszystkie zadania zapisane w dokumencie są realizowane w codziennej pracy, a za ich wykonanie odpowiedzialni są nauczyciele i dyrektorzy. W zakresie realizacji zadań wychowawczych zarówno przedszkole, jak i szkoła, powinny ściśle współpracować z rodzicami. Współpraca ta winna prowadzić do uwzględniania i respektowania celów oraz wartości wychowawczych, realizowanych przez rodziców w odniesieniu do ich dziecka, a jednocześnie budować środowisko wsparcia dla formowania się młodego człowieka.

Proces uczenia oparty jest na różnych formach aktywności uczniów (**integracja czynnościowa**), oddziałuje na wszystkie sfery osobowości uczniów (**integracja psychiczna**). Zakłada integrowanie różnych strategii oraz metod uczenia się (**integracja metodyczna**). Wynikiem wielokierunkowej aktywności dzieci staje się wiedza o charakterze zintegrowanym (**integracja treściowa**).

Zewnętrzny wskaźnik rozwoju dziecka są jego umiejętności zapisane językiem efektów kształcenia, co pomaga nauczycielowi w przygotowaniu opisu osiągnięć w rozwoju ucznia (ocena opisowa).

Ocenianie w edukacji wczesnoszkolnej uwzględnia całościowy (holistyczny) rozwój ucznia, którego szczególnymi, ale nie jedynymi, przejawami są osiągnięcia szkolne.

Ocenianie ma uwzględniać wszechstronny, indywidualny rozwój ucznia; wspierać go zarówno w aktywności poznawczej, jak i wychowawczej.

Ocenianie na etapie edukacji wczesnoszkolnej stanowi integralny element procesu edukacji, powinno więc odbywać się w sytuacjach naturalnych i właściwych dla dzieci, przede wszystkim w zabawie i realizacji zadań edukacyjnych.

Edukacja wczesnoszkolna ma być realizowana w formie nauczania zintegrowanego, które oparte jest na potrzebie stałego diagnozowania osiągnięć rozwojowych ucznia, wspieraniu funkcji stymulujących rozwój i odrzuceniu funkcji selekcyjnych. Opisane założenia sugerują, że jednym z podstawowych sposobów pozyskiwania informacji na temat rozwoju ucznia powinna być systematyczna obserwacja prowadzona przez nauczyciela.

Ocenianie w klasach I-III ma charakter bieżący, sumujący (semestralny), klasyfikacyjny (na zakończenie roku szkolnego) i powinno spełniać następujące warunki:

1. Ocenianie bieżące w klasach I-III ma charakter opisowy, oparty na słowie. Ocena opisowa ma mieć funkcję formatywną i motywacyjną. Wewnątrzszkolny system oceniania respektuje specyfikę i charakter oceniania w klasach I-III.
2. Proces oceniania dostarcza informacji o postępach w nauce, wskazując mocne i słabe strony, co umożliwi dziecku poznanie swych możliwości i ograniczeń. Uczeń otrzymuje od nauczyciela informację o sposobie i jakości swojej aktywności.
3. Zapis oceny opisowej w formie tradycyjnej lub przy wykorzystaniu dziennika elektronicznego nie może zakłócać przebiegu zajęć z uczniami.
4. Ocenianie bieżące oparte jest na skutecznej komunikacji nauczyciela z uczniem, respektuje indywidualny charakter nauki dziecka. Uczeń otrzymuje pisemną lub ustną informację o swoich osiągnięciach.

Zastąpienie oceny opisowej wyłącznie systemem znaków, symboli i uogólnień słowno-wyrazowych nie spełnia założeń oceny formatywnej. Wymienione formy nie stanowią rzetelnej informacji dla dziecka o jego postępach w edukacji. Mogą stanowić formę nagrody, wzmocnienia, sygnału o zakończeniu zadania. Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej i przyszły wychowawca danej klasy na drugim etapie edukacyjnym nawiązują ze sobą współpracę, aby ustalić strategię przejścia z oceniania opisowego do oceniania przyjętego na kolejnym etapie. Nauczyciele drugiego etapu edukacyjnego, rozpoczynając pracę z uczniami klasy IV, organizują uczniom czas na adaptację do nowego systemu oceniania.

Podstawa programowa spełnia określone funkcje:

1. wyznacza szkole zadania – **szkoła i nauczyciele je realizują**,
2. wskazuje cele do osiągnięcia przez dziecko – **uczeń je osiąga**,
3. wskazuje cele osiąmane przez dziecko – **nauczyciel lub autor programu czy podręcznika opracowuje sposoby osiągnięcia celów przez dziecko**.

Kontekst filozoficzny, który przyświecał autorom podczas tworzenia nowej podstawy programowej, wywodzi się z antropologii i wiąże się z poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie „Kim jest człowiek?”. Pojawia się integralna koncepcja ucznia - osoby - dziecka, która łączy się z poznawaniem i odkrywaniem prawdy o sobie i świecie z jednoczesnym doświadczaniem wartości: szacunku, godności, dobra, prawdy i piękna. Myślą przewodnią tej koncepcji stały się słowa profesora Krzysztofa Leśniewskiego: „Człowiek to byt relacyjny, wolny i rozumny. Każda osoba ludzka obdarzona jest niezbywalną godnością, gdyż jest kimś wyjątkowym i niepowtarzalnym. Odkrywa swą wartość w byciu z innymi ludźmi, współtworząc wspólnoty i społeczności. Będąc istotą twórczą, człowiek posiada duchowe pragnienie dążenia do dobra, prawdy i piękna, by w ten sposób rozwijać swą potencjalność i stawać się coraz lepszym. Wiara, nadzieja i miłość stanowią podstawę sensu i celu ludzkiego życia, niezależnie od tego, czy mają one zakorzenienie w wyznawanej religii.”

Główne różnice w podstawach programowych

Podstawa programowa 2014	Podstawa programowa 14.02.2017 r.
<p>Edukacje:</p> <p>Polonistyczna, język obcy nowożytny, muzyczna, społeczna, przyrodnicza, matematyczna, zajęcia komputerowe, zajęcia techniczne, wychowanie fizyczne i edukacja zdrowotna, etyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej, język regionalny – język kaszubski.</p>	<p>Edukacje:</p> <p>Polonistyczna, matematyczna, społeczna, przyrodnicza, plastyczna, techniczna, informatyczna, muzyczna, wychowanie fizyczne, edukacja językowa. Język obcy nowożytny. Edukacja językowa. Język mniejszości narodowej lub etnicznej. Język regionalny – język kaszubski (tu dodane listy lektur), etyka. W punkcie edukacja językowa, język mniejszości narodowej lub etnicznej, w PP z 14.02.17 dodany jest zapis odnoszący się do dziedzictwa narodowego lub etnicznego: <i>Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego. Uczeń: Dostrzega i rozumie wartość swego języka ojczystego. Ma świadomość swojej tożsamości narodowej lub etnicznej. Poznaje elementy przyrody, kultury materialnej i duchowej mniejszości narodowej lub etnicznej, do której należy.</i> Pozostałe zapisy są w większości tożsame z PP z 2014 r., różnią się jedynie formą.</p>
<p>Była edukacja społeczna i, osobno, edukacja przyrodnicza</p>	<p>Wydzielone są osobno nadal edukacja społeczna i przyrodnicza. Edukacja społeczna dzieli się na osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska społecznego oraz osiągnięcia w zakresie orientacji w czasie historycznym. Obecnie edukacja przyrodnicza dzieli się na:</p> <ul style="list-style-type: none"> – osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska przyrodniczego – osiągnięcia w zakresie funkcji życiowych człowieka, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i odpoczynku oraz – osiągnięcia w zakresie rozumienia przestrzeni geograficznej.
<p>Wychowanie fizyczne edukacja zdrowotna</p>	<p>Wychowanie fizyczne</p>
<p>Zajęcia komputerowe</p>	<p>Edukacja informatyczna</p>
<p>Zajęcia techniczne</p>	<p>Edukacja techniczna</p>
<p>Nie było bezpośrednich odwołań do nowych technologii</p>	<p>Odwołania do wykorzystania nowych technologii w konkretnych obszarach – zarówno w edukacji polonistycznej, jak i matematycznej, społecznej i przyrodniczej.</p>
<p>Edukacja polonistyczna</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Korzysta z informacji 2. Analizuje i interpretuje teksty kultury 3. Tworzy wypowiedzi 4. Wypowiada się w małych formach teatralnych. <p>Nie było propozycji lektur</p>	<p>Zmienione zakresy w edukacji polonistycznej na:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Osiągnięcia w zakresie słuchania 2. Osiągnięcia w zakresie mówienia 3. Osiągnięcia w zakresie czytania 4. Osiągnięcia w zakresie pisania 5. Osiągnięcia w zakresie kształcenia językowego 6. Osiągnięcia w zakresie samokształcenia <ul style="list-style-type: none"> – nie ma odwołań do form teatralnych – nowy zakres – samokształcenie - z naciskiem na wykorzystanie przez ucznia różnych źródeł informacji (słownika ortograficznego, Internetu) – wyróżnione nazwy części mowy: rzeczownik, czasownik, przymiotnik – zapis o wygłaszaniu przez dziecko tekstów prozatorskich – zapis o czytaniu w skupieniu, po cichu, tekstów zapisanych samodzielnie w zeszycie przez dziecko. Propozycje lektur do wspólnego i do indywidualnego czytania.
<p>Edukacja matematyczna</p> <p>Zakres liczbowy do 1000. Dziecko rozwiązuje proste zadania tekstowe.</p>	<p>Edukacja matematyczna</p> <p>Uszczegółowione zapisy w stosunku do poprzedniej PP oraz część nowych, przykładowe zmiany: wprowadzone pojęcia: pion, poziom, skos. Zakres liczbowy zwiększony do miliona. Dziecko rozwiązuje zadania tekstowe proste i wybrane zadania złożone – dowolna strategia rozwiązywania, np. działania, rysunki. Do układania i rozwiązywania różnych zadań dziecko ma stosować proste aplikacje komputerowe. Duży nacisk na zastosowanie matematyki w sytuacjach życiowych (cały pkt. 6) Wprowadzenie pojęć połowa, ćwierć. Wykorzystanie gier, np. warcaby, szachy, do rozwijania myślenia strategicznego, logicznego oraz przekształcanie zasad obowiązujących w tych grach.</p>

**Iwona KIEŁCZYKOWSKA – nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej
w Szkole Podstawowej nr 11 w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Literatura:

1. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej z komentarzem, 14.02. 2017 r.
2. Materiały szkoleniowe, „Wdrażanie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej”, ORE, Warszawa

WYBRANE ZAGADNIENIA NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ JĘZYKA POLSKIEGO W SZKOLE PODSTAWOWEJ¹

Od 1 września 2017 roku kierunki pracy nauczycieli klas I, IV i VII szkół podstawowych wyznaczać będzie Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej². Związane jest to z wprowadzaną w naszym kraju reformą edukacji, w ramach której zlikwidowane zostaną gimnazja, a w szkołach podstawowych znów pojawią się klasy VII i VIII. Zmiana to poważna i wymagająca znacznej rekonstrukcji warsztatu pracy, zarówno w zakresie procedur postępowania, sposobów i metod pracy, jak i dokumentów planistyczno-organizacyjnych, czyli wszystkiego tego, co pozwala nauczycielowi prowadzić skuteczne działania jego i jego uczniów w czasie roku szkolnego oraz w dłuższej perspektywie całego etapu edukacyjnego.

Ranga języka polskiego jako najważniejszego wśród przedmiotów szkolnych została mocno podkreślona w preambule do podstawy programowej. Sprawne komunikowanie się w języku polskim jest wymienione na pierwszym miejscu wśród najważniejszych umiejętności rozwijanych w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Dodatkowo zwraca się uwagę na to, że w procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa na każdym przedmiocie kształtuje kompetencje językowe uczniów oraz dba o wyposażenie ich w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku polskim w sposób poprawny i zrozumiały. Dużo miejsca poświęca się wprowadzaniu uczniów w świat literatury, kształtowaniu i ugruntowywaniu ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażaniu w kompetencje czytelnicze, jako jednemu z ważniejszych zadań szkoły podstawowej. Uczeń powinien kończyć szkołę podstawową z umiejętnością płynnego czytania na głos (z odpowiednią artykulacją, dykcją, akcentowaniem i przestankowaniem), ze sprawnością czytania cichego oraz umiejętnością rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów kultury.

Nowa podstawa programowa różni się od poprzedniej konstrukcją, treściami przypisanymi do poszczególnych klas (IV-VI – jak wcześniej i VII-VIII – poprzednio klasy gimnazjum) czy zestawami lektur, co związane jest z ogólną filozofią zmiany i jej wpływem na przyjętą koncepcję podstawy programowej z języka polskiego. Twórcy dokumentu zwracają uwagę na trzy podstawowe założenia, które powinny mieć wpływ na sposób organizacji lekcji języka polskiego w szkole podstawowej. Są to:

- przedmiot język polski to czynnik kulturotwórczy, kształtujący poczucie tożsamości narodowej, kulturowej i indywidualnej, zarówno w kontekście tradycji, jak i współczesności;
- przedmiot język polski to czynnik aksjologiczny, dzięki któremu oprócz uczenia faktów kładzie się nacisk na dostrzeganie wartości obecnych w literaturze oraz innych tekstach kultury;
- przedmiot język polski to czynnik społeczny w perspektywie zaistnienia uczniów na rynku pracy, zwłaszcza w kontekście gospodarki innowacyjnej.

Nowa podstawa programowa zwraca więc dużą uwagę na **społeczny wymiar i funkcje literatury** oraz **wychowawcze funkcje języka polskiego** jako przedmiotu wprowadzającego ucznia w kulturę narodową. Według twórców dokumentu treści szkolnego nauczania języka polskiego powinny obejmować zarówno elementy dziedzictwa literackiego i kulturowego, jak i osiągnięcia kultury współczesnej (w odpowiednim wyborze i proporcjach). Stąd m.in. taki a nie inny dobór lektur, który jak mówi dr hab. Andrzej Waśko³: „Jest próbą rekonstrukcji po dekonstrukcji, nie zaś sentymentalnym powrotem do tego, co już było. Czas przyszły zamknięty jest w czasie przeszłym, współczesność styka się z przeszłością. Dlatego błędem byłoby zarówno zamknięcie oczu na współczesność, jak i marginalizacja klasyki literackiej”. Kryterium doboru tekstów literackich do omówienia z uczniami w szkole podstawowej stanowiło więc kryterium wartości, z uwzględnieniem myśli, że choć wszystkie utwory są tekstami, to nie wszystkie teksty są utworami.

Jednocześnie **dobór tekstów** stawia przed polonistami niełatwe zadanie nowej **interpretacji** starych tekstów. Dr A. Waśko poleca m.in. odniesienie się do koncepcji hermeneutycznej w wydaniu Hansa-Georga Gadamera⁴, według której interpretator powinien dysponować świadomością historyczną, by móc dostrzec zależność swojego rozumienia od kształtującej go współczesności. Zdaniem Gadamera żaden tekst nie może być jednak zinterpretowany tylko i wyłącznie ze względu na kontekst (historyczny i kulturowy), w jakim sam powstał. Warunkiem możliwości rozumienia jest istnienie horyzontu myślowego współdzielonego przez odbiorcę i tekst, a czytelnik nie może się wyizolować od przekonań, które już wcześniej włączył do swojego sposobu myślenia (choć może je zmienić pod wpływem tekstu). Mówiąc obrazowo, odbiorca nie opuszcza swojego świata, by „przeprowadzić się” do świata tekstu. Rozumienie nie stanowi więc rekonstrukcji historycznej, lecz dotyczy nowej jakości, która jest owocem zjednoczenia „uśpionego” w tekście sensu i świadomości budzącego ten sens odbiorcy. W taki sposób można opisać przyswajanie w rozumieniu, „tego co obce” i usuwanie dystansu między przeszłością – czasem powstania tekstu – a teraźniejszością, w której znajduje się interpretator – w naszym wypadku – współczesny uczeń czytający teksty z klasyki literatury.

Jak mówią twórcy dokumentu, dostarczaniu podstaw intelektualnych do odbioru dzieł literackich i artystycznych (w tym pojęć i terminów, np. rodzaje literackie), powinna towarzyszyć nauka tekstów (wierszy, fragmentów prozy) na pamięć oraz ich recytacja. Uczenie literatury przez jej „wykonywanie” pozwala bowiem ćwiczyć tak kompetencje literackie, jak i językowe.

Kolejnym zagadnieniem, na które zwrócono uwagę polonistów, jest fakt, że język nie tylko służy nam jako praktyczne narzędzie

1 Na podstawie materiałów z ogólnopolskiej konferencji dla pracowników ośrodków doskonalenia nauczycieli - Wdrażanie nowej podstawy programowej 2017 – język polski, Warszawa, 9 marca 2017 r.

2 Dz.U. 2017 poz. 356

3 Andrzej Marian Waśko – polski literaturoznawca i nauczyciel akademicki, doktor habilitowany nauk humanistycznych, w 2007 sekretarz stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej, od 2017 doradca prezydenta RP, jeden z autorów nowej podstawy programowej.

4 W koncepcji Gadamera proces interpretacji określa się mianem „fuzji horyzontów”. [w:] Gadamer, H.-G. (2004). *Prawda i metoda*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

komunikacji, nie tylko staje się w praktyce mówienia i pisania, lecz istnieje także obiektywnie, jako najważniejszy składnik systemu kultury. Wiedza o tym i świadomość tego jest niezbędnym elementem wykształcenia ogólnego człowieka. Dlatego nowa podstawa programowa kładzie ogromny nacisk na naukę **gramatyki**. Widać to szczególnie w treściach nauczania dotyczących klas IV-VI, z których wynika, że przedstawienie podstawowych wiadomości z gramatyki języka polskiego jest prymarnym zadaniem nauczania języka polskiego w szkole podstawowej. To też jedno z miejsc, w którym dostrzec można wyraźne przesunięcie środka ciężkości z celów kształcących na cele poznawcze nauczania.

W tworzeniu wypowiedzi nowa podstawa odnosi się wprost do klasycznej **retoryki**. Nauczanie jej elementów na lekcjach języka polskiego można podzielić na dwa obszary: elementy retoryki w rozumieniu oratorsko-komunikacyjnym (nastawienie w nauczaniu na sztukę rozmowy oraz dialog obejmujący naukę słuchania, zadawania pytań, rzeczowego formułowania i odpierania argumentów) oraz elementy retoryki w rozumieniu retoryczno-kompozycyjnym (nauczanie wyrażania i interpretowania komunikatów w mowie i na piśmie w sposób zrozumiały dla odbiorcy, uporządkowany pod względem logicznym i kompozycyjnym, rzeczowy oraz poprawny językowo w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych). Ucząc, jak dobrze pisać i mówić, należy zwracać uwagę na to, że każda wypowiedź powinna być o czymś. Normą powinno być zastanowienie się nad tym, co uczeń ma do powiedzenia, zanim to powie czy napisze. W sztuce dyskusyjnej ważne jest posługiwanie się argumentami merytorycznymi i przykładami (nie emocjami). W tworzeniu wypowiedzi, zwłaszcza pisemnych, należy uczyć trzech kolejnych czynności: 1. gromadzenia materiału, 2. tworzenia konspektu, 3. pisania bądź wygłaszania tekstu zgodnie z planem. Kładzie się także duży nacisk na poprawną konstrukcję akapitów i podział tekstu na akapity.

W nowej podstawie programowej wyeksponowano **samokształcenie uczniów** jako umiejętność samodzielnego organizowania sobie warsztatu pracy, docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł wiedzy z poszanowaniem cudzej własności intelektualnej.

Należy pamiętać, że podstawa programowa jest dokumentem strategicznym, o charakterze ramowym. Z niej dowiadujemy się przede wszystkim tego, czego mamy nauczyć uczniów w ciągu danego cyklu edukacyjnego. Z niej także wywodzimy wymagania edukacyjne na poszczególne oceny śródroczne i roczne, oczywiście w zestawieniu z wybranym przez siebie (z modyfikacjami lub bez) bądź stworzonym samodzielnie programem nauczania. To właśnie program nauczania daje nam możliwość uwzględnienia w planowaniu pracy całego szeregu innych niż treści nauczania zmiennych, jak choćby przewidywane osiągnięcia uczniów, sposoby osiągania zamierzonych rezultatów, kryteria oceny i sposoby sprawdzania osiągnięć. W kontekście opisanych zmian także w tych aspektach winniśmy dokonać koniecznych korekt (często znaczących). Spore zmiany powinny także nastąpić w podręcznikach, jeśli mają spełniać funkcję narzędzia faktycznie pomagającego nauczycielowi w realizacji z uczniami zapisów podstawy programowej oraz programu nauczania. Dotyczyć one powinny m.in. tekstów kultury (nowa podstawa programowa obejmuje listę lektur obowiązkowych, które bezwzględnie należy z uczniami omówić), ćwiczeń sprzyjających kształceniu umiejętności wynikających z zapisów podstawy, odnoszących się do wpisanych w nią treści. Bardzo duże zmiany dotyczą w tym kontekście pracy z uczniami w klasach IV-VI. Poniżej prezentuję wykaz treści nauczania, które w poprzedniej podstawie programowej znajdowały się na poziomie gimnazjum, w nowej przeniesiono je właśnie na poziom klas IV-VI⁵.

PODSTAWA PROGRAMOWA języka polskiego dla uczniów klas IV-VI szkoły podstawowej – nowe treści

I. Kształcenie literackie i kulturowe

I. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- rozpoznaje fikcję literacką; rozróżnia i wyjaśnia elementy realistyczne i fantastyczne w utworach, ze szczególnym uwzględnieniem ich w prozie realistycznej, fantastycznonaukowej lub utworach fantasy;
- rozpoznaje czytany utwór jako hymn, przypowieść oraz wskazuje jego cechy gatunkowe; rozpoznaje odmiany powieści i opowiadania, np. obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy;
- zna i rozpoznaje w tekście literackim: zdrobnienie, zgrubienie, uosobienie, ożywienie, apostrofę, anaforę, pytanie retoryczne, powtórzenie oraz określa ich funkcje;
- omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu, w tym tytułu, podtytułu, motto, puenty, punktu kulminacyjnego;
- odróżnia dialog od monologu, rozumie ich funkcje w utworze;
- charakteryzuje podmiot liryczny, narratora i bohaterów w czytanych utworach;
- rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz wskazuje ich funkcje w utworze;
- przedstawia własne rozumienie utworu i je uzasadnia;

1.1.2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- identyfikuje wypowiedź jako tekst publicystyczny;
- odróżnia informacje o faktach od opinii;
- charakteryzuje komiks jako tekst kultury; wskazuje charakterystyczne dla niego cechy;
- rozumie, czym jest adaptacja utworu literackiego (np. filmowa, sceniczna, radiowa) oraz wskazuje różnice między tekstem literackim a jego adaptacją;

1. II. Kształcenie językowe

a.i.1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- rozpoznaje w wypowiedziach części mowy (partykuła, wykrzyknik) i określa ich funkcje w tekście;
- dostrzega rolę czasownika w wypowiedzi, odróżnia czasowniki dokonane od niedokonanych, rozpoznaje bezosobowe formy czasownika: formy zakończone na -no, -to, konstrukcje z się; rozumie ich znaczenie w wypowiedzeniu oraz funkcje w tekście;
- oddziela temat fleksyjny od końcówki;
- rozumie konstrukcję strony biernej i czynnej czasownika, przekształca konstrukcję strony biernej i czynnej i odwrotnie,

5 Opracowanie własne.

odpowiednio do celu i intencji wypowiedzi;

- określa funkcję wyrazów poza zdaniem, rozumie ich znaczenie i poprawnie stosuje w swoich wypowiedziach;
- rozpoznaje typy związków;

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- rozpoznaje wyrazy wieloznaczne, rozumie ich znaczenie w tekście oraz świadomie wykorzystuje do tworzenia własnych wypowiedzi;
- rozpoznaje w wypowiedziach związki frazeologiczne, dostrzega ich bogactwo, rozumie ich znaczenie oraz poprawnie stosuje w wypowiedziach;
- rozpoznaje słownictwo neutralne i wartościujące, rozumie ich funkcje w tekście;
- rozróżnia synonimy, antonimy, rozumie ich funkcje w tekście i stosuje we własnych wypowiedziach;

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

identyfikuje tekst jako komunikat; rozróżnia typy komunikatu: ikoniczny;

rozumie pojęcie akcent; zna i stosuje reguły akcentowania wyrazów;

stosuje intonację poprawną ze względu na cel wypowiedzi;

rozumie, na czym polega etykieta językowa i stosuje jej zasady.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- pisze poprawnie pod względem ortograficznym, oraz stosuje reguły pisowni;
- poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: średnika.

1.III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- uczestniczy w rozmowie na zadany temat, wydziela jej części, sygnały konstrukcyjne wzmacniające więź między uczestnikami dialogu, tłumaczące sens;
- rozróżnia argumenty odnoszące się do faktów i logiki oraz odwołujące się do emocji;
- zna zasady budowania akapitów;
- rozróżnia i wskazuje środki perswazji, rozumie ich funkcję.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: dedykacja, podziękowanie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka, tekst o charakterze argumentacyjnym;
- tworzy plan odtwórczy i twórczy tekstu;
- rozróżnia współczesne formy komunikatów (np. e-mail, SMS) i odpowiednio się nimi posługuje, zachowując zasady etykiety językowej;
- tworzy opowiadania związane z treścią utworu, np. dalsze losy bohatera, komponowanie początku i zakończenia na podstawie fragmentu tekstu lub na podstawie ilustracji;
- redaguje scenariusz filmowy na podstawie fragmentów książki oraz własnych pomysłów;

IV. Samokształcenie. Uczeń:

- doskonali różne formy zapisywania pozyskanych informacji;
- zna i stosuje zasady korzystania z zasobów bibliotecznych (np. w bibliotekach szkolnych oraz on-line);
- korzysta ze słowników ogólnych języka polskiego, także specjalnych, oraz słownika terminów literackich;
- zwraca uwagę na typy definicji słownikowych, określa ich swoistość;
- poznaje życie kulturalne swojego regionu;
- rozwija umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną oraz zasobami internetowymi i wykorzystuje te umiejętności do prezentowania własnych zainteresowań.

Analiza powyższych zmian musi skłonić nas do refleksji dotyczących rzetelnego i sensownego planowania pracy. Zwłaszcza jeśli oprócz nich uzmysłowimy sobie inne, jak na przykład mniejszą liczbę godzin do dyspozycji w cyklu trzyletnim (poprzedni ramowy plan nauczania zakładał w klasach IV-VI realizację 11 godzin języka polskiego: 5+5+6, obecna – 10: 5+5+5) oraz zmianę dotyczącą lektur szkolnych. Poprzednia podstawa programowa obligowała nauczycieli polonistów do omówienia z uczniami minimum czterech pozycji książkowych w roku szkolnym, nowa mówi o 9 dużych pozycjach książkowych obowiązkowych oraz co najmniej 6 uzupełniających w ciągu 3 lat – co daje minimum 5 pozycji książkowych w roku szkolnym (klasy IV-VI) oraz 12 dużych pozycjach książkowych obowiązkowych oraz co najmniej 4 uzupełniających w ciągu 2 lat – co daje minimum 8 pozycji książkowych w roku szkolnym – poprzednio 5! (klasy VII-VIII).

Pewne jest, że obok mądrego zaplanowania pracy w roku szkolnym 2017/2018 i w następnych latach ważne będzie umiejętne zastosowanie przez nauczycieli odpowiednich rozwiązań metodycznych, które zapewnią integrację kształcenia literackiego, językowego i kulturowego oraz umożliwią rozwój uczniów gwarantujący im bezpieczny start do nauki na kolejnym etapie edukacyjnym. Niezwykle istotny będzie dobór treści dla poszczególnych klas w zgodzie z ustaleniami psychologii rozwojowej i poznawczej oraz z dydaktycznymi zasadami nauczania, przede wszystkim z zasadą stopniowania trudności oraz z zasadą operatywności wiedzy uczniów. Do osiągnięcia tego celu nauczycielom niezbędne będą ich kompetencje merytoryczne, psychologiczno-pedagogiczne, diagnostyczne, dydaktyczno-metodyczne i wiele, wiele innych.

**Agnieszka FREJLICH – nauczycielka języka polskiego
w Szkole Podstawowej nr 12 w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA Z MATEMATYKI - 2017 DLA SZKOŁY PODSTAWOWEJ W KLASACH IV-VIII, KIERUNKI I FILOZOFIA ZMIAN

1 września 2017 r. w praktyce rozpoczniemy wdrażanie nowej podstawy programowej. Zmiany w prawie oświatowym^[1] spowodowały zmianę struktury polskich szkół, które obejmą wszystkie szczeble edukacyjne, od szkół podstawowych po szkoły ponadpodstawowe. W pierwszej kolejności dotyczyć one będą uczniów klas I, IV i VII szkół podstawowych oraz I klas szkół branżowych I stopnia, w których naukę rozpocznie pierwszy rocznik uczniów. Zmiana ustroju szkolnego, to również zmiana sieci szkół oraz zmiana ramowych planów nauczania.

Nowe ramowe plany nauczania określają tygodniową liczbę godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych i zajęć z wychowawcą w poszczególnych klasach danego typu szkoły. Przyjęto zasadę, że dotychczasowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych oraz zajęć z wychowawcą w klasie I i II gimnazjum (59 godzin) przechodzi do ogólnego wymiaru godzin ośmioletniej szkoły podstawowej, a wymiar tych godzin w klasie III gimnazjum (31 godzin) przechodzi do wymiaru godzin liceum ogólnokształcącego i technikum.

Zasygnalizowane zmiany, stały się powodem dostosowania podstaw programowych kształcenia ogólnego ze wszystkich nauczanych przedmiotów, tak więc i matematyki.

„Matematyka jest nauką, która dostarcza narzędzi do poznawania środowiska i opisu zjawisk, dotyczących różnych aspektów działalności człowieka. Funkcjonowanie w konkretnych sytuacjach życiowych, rozwiązywanie typowych i nietypowych problemów, którym trzeba stawić czoła w różnych etapach życia, staje się łatwiejsze dzięki umiejętnościom kształconym przez matematykę. Podejmowanie właściwych decyzji, organizacja własnych działań czy precyzyjne porozumiewanie się często są niemożliwe bez umiejętności matematycznych. Znaczenie matematyki dla indywidualnego rozwoju jest nie do przecenienia.”^[2]

Celem nauczania matematyki jest wyrobienie u uczniów intuicji matematycznych właściwych danemu wiekowi. W procesie kształcenia dążymy do rozwinięcia umiejętności wnioskowania, zdolności analitycznych, myślenia strategicznego, w tym umiejętności planowania kolejnych kroków postępowania w celu rozwiązania problemu. Umiejętność krytycznego spojrzenia na otrzymane rozwiązanie zadania, jest niezbędnym, domykającym etapem w efektywnym rozstrzygnięciu problemu. Innym bardzo ważnym celem jest rozwinięcie umiejętności rachunkowych na poziomie umożliwiającym sprawne posługiwanie się nimi na użytek innych przedmiotów i dziedzin życia codziennego.

W nowej podstawie programowej powyższe cele, różniące się tylko nieznacznie od celów poprzedniej podstawy, zostały sprecyzowane jako cztery wymagania ogólne.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Sprawność rachunkowa.
- II. Wykorzystanie i tworzenie informacji.
- III. Wykorzystanie i interpretowanie reprezentacji.
- IV. Rozumowanie i argumentacja.

Dobierając treści nauczania, uwzględniono ramy czasowe (4 godziny matematyki tygodniowo w każdej klasie) oraz fakt, iż nauczanie matematyki w szkole powinno być dostosowane do konkretnego etapu rozwojowego i możliwości intelektualnych uczniów.

Rozwój umiejętności matematycznych ucznia w klasach IV–VIII w sposób naturalny dzieli się na dwa etapy.

Etap operacyjny konkretny - przypadający na lata życia 7–11, a więc trwający jeszcze w klasach IV i V, a nawet częściowo w klasie VI.

W tym czasie uczeń poznaje matematykę za pomocą konkretnych odniesień do rzeczywistości. Rozumowanie abstrakcyjne wykracza poza jego psychofizyczne możliwości. Wszelkie wprowadzane w tym okresie pojęcia i terminy są powiązane ze zjawiskami występującymi w otaczającym świecie. Uczeń uczy się wnioskować, rozpatrując konkretne obiekty i sytuacje. W nauczaniu kładzie się nacisk na arytmetykę i elementarną geometrię.

Etap operacyjny formalny – przypada pomiędzy 11. a 15. rokiem życia.

Dopiero wtedy rozwija się umiejętność abstrakcyjnego myślenia, a uczeń potrafi rozumować, korzystając z abstrakcyjnych pojęć i definicji. Wtedy właśnie uczeń jest w stanie przyswoić sobie niektóre pojęcia algebraiczne, pojęcie prawdopodobieństwa czy bardziej zaawansowane własności figur geometrycznych, z uwzględnieniem wyobraźni przestrzennej. W tym okresie rozpoczyna się uświadamianie, czym jest dowód matematyczny, a uczeń może samodzielnie przeprowadzać dowodzenie prostych stwierdzeń.

Opisane etapy znalazły przełożenie w konstrukcji podstawy programowej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe w klasach IV–VI – podobieństwa i różnice

Treści nauczania w klasach IV–VI ośmioletniej szkoły podstawowej odpowiadają w zasadzie treściom nauczanim dotąd w tychże klasach sześcioletniej szkoły podstawowej. Wprowadzono jednak kilka rozszerzeń, ponieważ zlikwidowanie sprawdzianu po klasie VI, pozostawiło do zagospodarowania ponad 40 godzin lekcyjnych matematyki. Ponadto, niektóre pojęcia niewymienione w podstawie dla klas IV–VI sześcioletniej szkoły podstawowej (np. największy wspólny dzielnik), a które muszą być wspomniane na lekcjach ze względu na inne treści nauczania, pojawiają się w sposób jawny. Dodano również kilka zapisów w celu doprecyzowania stopnia trudności realizowanych treści, bądź w tym celu podano przykłady konkretnych zadań.

W klasach IV–VI:

- rozszerzono zakres zapisywanych liczb w systemie rzymskim z 30 do 3000 - I.5),
- dodano zapis o stosowaniu rozdzielności mnożenia względem dodawania – II.5),
- wprowadzono cechę podzielności liczb przez 4 – II.7),
- dodano zapis dotyczący znajdowania największego wspólnego dzielnika oraz wyznaczania najmniejszej wspólnej wielokrotności dwóch liczb naturalnych metodą rozkładu na czynniki – II.13),
- zapisano umiejętność rozpoznawania wielokrotności danej liczby, kwadratu i sześcianu oraz rozpoznawania liczby pierwszej i liczby złożonej – II.14),
- wprowadzono zapis dotyczący określania liczebności zbiorów różnych rodzajów liczb – II.15),
- dodano rozkład liczby naturalnej na czynniki pierwsze, w przypadku gdy co najwyżej jeden z tych czynników jest liczbą większą niż 10 – II.16),
- rozszerzono o wyznaczanie wyniku dzielenia z resztą liczby a przez liczbę b i zapisanie liczby a w postaci: $a = b \cdot q + r$ – II.17),
- doprecyzowano zapis dotyczący obliczania ułamka liczby całkowitej o obliczanie liczby, gdy dana jest jej część oraz wyznaczanie liczby powstałej po powiększeniu lub pomniejszeniu jej o pewną część – IV.13) i IV.14),
- rozszerzono obliczanie ułamka danej liczby naturalnej o obliczanie ułamka danej liczby całkowitej - V.5),
- dodano działania na liczbach wymiernych dowolnego znaku, które do tej pory były w pełni wprowadzane dopiero w gimnazjum – V.9),
- doprecyzowano stopień trudności zadań, np.obliczanych wyrażeń arytmetycznych. - V.9)zapisywanych wyrażeń algebraicznych opisujących obwód trójkąta o bokach $a, a+2, b$ – VI.2)rozwiązywania równania pierwszego stopnia z jedną niewiadomą – VI.2),
- doprecyzowano sytuacje rozpoznawania prostych i odcinków prostopadłych i równoległych – VII.2),
- rozszerzono o rozpoznawanie figur osiowosymetrycznych już w trakcie opisywania podstawowych własności omawianych wielokątów – IX.5),
- doprecyzowano umiejętność wyznaczania kątów oraz boków w trójkątach równoramiennych – IX.8),
- dodano zapis o wykorzystaniu podanych zależności między długościami krawędzi graniastosłupa do wyznaczania długości poszczególnych krawędzi – X.5),
- doprecyzowano charakter zadań, w których podczas obliczania pól zamieniamy jednostki w sytuacjach z nietypowymi wymiarami – XI.2),
- rozszerzono o zapis dotyczący obliczania pól figur na kratach z możliwością obliczanie pól figur poprzez dopełnianie do figur prostszych albo podział na prostsze figury – XI.4),
- doprecyzowano charakter zadań dotyczących odczytywania i interpretowania danych statystycznych, np. odczytywania z wykresu wartości największej, najmniejszej, opisywania zjawiska przez określenie przebiegu zmiany wartości danych z użyciem określenia „wartości rosną”, „wartości maleją”, „wartości są takie same” („przyjmowana wartość jest stała”) – XIII.2),
- dodano zapis o sposobach weryfikowania wyników zadań poprzez szacowanie, sprawdzanie wszystkich warunków zadania, ocenianie rzędu wielkości otrzymanego wyniku – XIV.6),
- rozszerzono o układanie przez uczniów zadań i łamigłówek – XIV.7).

Wybrane treści nauczania – wymagania szczegółowe dla klasy VII i VIII oraz treści przeniesione do szkół ponadpodstawowych

W klasach VII–VIII obecna podstawa programowa została uszczuplona w stosunku do podstawy dla etapu gimnazjalnego. Zredukowanie materiału było niezbędne ze względu na mniejszą liczbę godzin w dwóch ostatnich klasach szkoły podstawowej w stosunku do trzech klas gimnazjum. Podejmując decyzję, które treści nauczania pozostawić, a które przenieść do szkół ponadpodstawowych, kierowano się m.in. tym, aby wybrane treści stymulowały rozwój myślenia matematycznego u uczniów, pomijając te działy, których realizacja często sprowadzała się do powtarzania prostych, wyuczonych algorytmów. Z drugiej strony, przesunięto do realizacji na etapie szkoły ponadpodstawowej treści zbyt abstrakcyjne w stosunku do poziomu rozwoju ucznia w klasach VII–VIII.

– Potęgi o podstawach wymiernych

Pozostawiono obliczanie potęg oraz działania na potęgach o wykładnikach całkowitych dodatnich oraz odczytywanie i zapisywanie liczby w notacji wykładniczej $a \cdot 10^k$, gdy $1 \leq a < 10$, k jest liczbą całkowitą

Do szkoły ponadpodstawowej przesunięto pojęcie potęgi o wykładniku zerowym i potęgi o wykładniku ujemnym. Pojawia się one w naturalny sposób na etapie szkoły ponadpodstawowej wraz z potęgą o wykładniku wymiernym.

– Pierwiastki

Pojęcie pierwiastka kwadratowego pozostawiono w podstawie dla klas VII–VIII ze względu na wykorzystywanie go w obliczeniach nawiązujących do twierdzenia Pitagorasa oraz przy obliczaniu długości boku kwadratu o danym polu, natomiast pojęcie pierwiastka sześciennego – ze względu na możliwość wyznaczania np. długości boku sześcianu przy danej objętości.

– Wyrażenia algebraiczne

Tworzenie wyrażeń algebraicznych, obliczanie ich wartości, redukcja wyrazów podobnych, porządkowanie jednomianów oraz przekształcanie wyrażeń algebraicznych pozostało w zakresie klas VII–VIII. Jednak wykonując działania typu mnożenie dwóch sum algebraicznych ograniczamy się do najprostszyc przypadków, czyli mnożenia dwóch dwumianów.

Nauczanie mnożenia ogólnych sum algebraicznych, zostało przeniesione na etap ponadpodstawowy. Przy okazji mnożenia

dwumianów można wspomnieć o wzorach skróconego mnożenia, nie będą one jednak wymagane na egzaminie w szkole podstawowej.

Do podstawy programowej dla szkoły ponadpodstawowej przesunięto wyłączenie jednomianu poza nawias z sumy algebraicznej.

– **Rachunek procentowy**

Do szkoły ponadgimnazjalnej przesunięto pojęcie „punkt procentowy”. W treściach nauczania dla klas VII–VIII nie pojawia się również pojęcie „promil”. Pozostałe zagadnienia z rachunku procentowego, które były omawiane na etapie gimnazjum, nie zmieniły się.

– **Równania z jedną niewiadomą**

Zagadnienia związane z rozwiązywaniem równań z jedną niewiadomą, czy rozwiązywaniem zadań tekstowych wykorzystaniem tych równań oraz przekształcaniem wzorów, nie zmieniły się. Doprecyzowano jednak stopień trudności równań, które możemy zaproponować uczniowi do sprawdzenia, czy dana liczba jest rozwiązaniem równania (stopnia pierwszego, drugiego lub trzeciego) z jedną niewiadomą, na przykład sprawdza, które liczby całkowite niedodatnie i większe od -8 są rozwiązaniami równania VI.1)

– **Funkcje**

W szkole podstawowej funkcje opisane są w punktach poświęconych statystyce, a nie, jak było do tej pory, w punktach poświęconych układowi współrzędnych. Uczeń ma osiąść umiejętność odczytywania i interpretowania funkcji na podstawie konkretnych, rzeczywistych danych przedstawionych na wykresach i przy tej okazji intuicyjnie zrozumieć pojęcie funkcji i jej własności, np. monotoniczności czy ekstremum. Uczeń szkoły podstawowej ma rozumieć funkcję jako „zależność” lub jako „coś, co bierze jedną liczbę i wyrzuca drugą” (jak procedura w informatyce), lub jako „coś, co ma wykres”. Oznacza to również, że na lekcjach fizyki i informatyki można posługiwać się pojęciem funkcji wówczas, gdy jest to wskazane.

Formalna definicja funkcji i wszystko, co się w konsekwencji z funkcją wiąże, zostało przesunięte do szkoły ponadpodstawowej.

– **Układy równań – przeniesione do szkoły ponadpodstawowej.**

W podstawie programowej nauczania matematyki w szkole podstawowej nie wprowadzono układów równań, ponieważ w oderwaniu od geometrycznej interpretacji, rozwiązywanie układów jest czynnością mechaniczną. Dopiero przy wprowadzeniu podstaw funkcji liniowej i geometrii analitycznej, układom równań może towarzyszyć interpretacja geometryczna, która pomoże w zrozumieniu tego zagadnienia. Można jednak w szkole podstawowej wprowadzać zadania prowadzące do rozwiązywania układów równań formułowanych w postaci zagadek. Rozwiązania uczniów sprawdzają się wówczas do gadywania.

– **Proporcjonalność prosta**

Praktyczne wykorzystanie wielkości wprost proporcjonalnych, włącznie ze stosowaniem proporcjonalnego podziału, pozostaje w szkole podstawowej.

Do następnego etapu edukacyjnego przesunięto proporcjonalność odwrotną, która jest pojęciem intuicyjnie klarownym, ale której ścisła, abstrakcyjna definicja może być zbyt trudna do zrozumienia dla uczniów szkół podstawowych.

– **Oś liczbowa. Układ współrzędnych na płaszczyźnie**

Nie uległa zmianie interpretacja rozwiązania nierówności na osi liczbowej typu . Ograniczono się jednak do znajdowania i rysowania w układzie współrzędnych punktów kratowych o współrzędnych całkowitych.

Dział ten rozszerzono o treści, w których uczeń:

- znajduje środek odcinka, którego końce mają dane współrzędne (całkowite lub wymierne) oraz znajduje współrzędne drugiego końca odcinka, gdy dany jest jeden koniec i środek – X.4)
- oblicza długość odcinka, którego końce są danymi punktami kratowymi w układzie współrzędnych – X.5)
- dla danych punktów kratowych A i B znajduje inne punkty kratowe należące do prostej AB – X.6)

– **Geometria**

Jest to dział, który znacząco wspiera rozwój matematyczny ucznia. W podstawie dla szkoły podstawowej pozostawiono najważniejszą jego część, a mianowicie dowody matematyczne. W szkole podstawowej dowód ma się składać z nie więcej niż kilku kroków, zauważenia np. co najwyżej jednej pary trójkątów przystających i wyciągnięcia wniosków z tej własności. Uczeń powinien dowiedzieć się, że w twierdzeniach zaczynających się od słów „wykaż, że dla każdego...” podawanie wielu przykładów nie jest dowodem, a podanie jednego kontrprzykładu świadczy o tym, że stwierdzenie nie jest prawdziwe.

Ograniczenia czasowe sprawiły, że do podstawy dla szkół ponadpodstawowych przeniesiono:

- elementy geometrii okręgu – w tym wielokąty wpisane w okrąg i opisane na okręgu (z wyjątkiem obliczania długości okręgu i pola koła)
- zastosowania twierdzenia Pitagorasa do obliczeń w geometrii okręgu
- twierdzenie odwrotne do twierdzenia Pitagorasa
- kąt środkowy, długość łuku i pole wycinka kołowego
- podobieństwo trójkątów
- bryły obrotowe: walec, stożek, kulę (obliczanie objętości i pola powierzchni walca, stożka i kuli)
- konstrukcje geometryczne

Doprecyzowano jednak konieczność obliczania pól i objętości graniastosłupów oraz ostrosłupów również takich, które nie są prawidłowe - XI.2), XI.3)

– **Kombinatoryka i rachunek prawdopodobieństwa**

Treści z tego działu, które będą sprawdzane na egzaminie po szkole podstawowej nie uległy w stosunku do podstawy z gimnazjum zmianie. Jednak jest to jeden z ważniejszych działów, dzięki któremu można rozwijać u ucznia niealgorytmiczne

rozumowanie oraz stworzyć okazję „nowego startu” uczniom, którzy do tej pory uzyskiwali na matematyce słabe wyniki. Kombinatoryka jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się dziedzin współczesnej matematyki i informatyki, stąd jej bardziej rozbudowane elementy pojawiają się jeszcze w szkole podstawowej do zrealizowania po egzaminie.

– Statystyka

Statystyka i rachunek prawdopodobieństwa odgrywają w nowej podstawie programowej szczególną rolę. Statystyka umożliwia połączenie nauczania matematyki z konkretnymi problemami z życia codziennego. Odczytywanie i prezentowanie danych oraz analizowanie ich własności jest umiejętnością niezbędną w życiu codziennym. Ponadto statystyka umożliwia intuicyjne wprowadzenie wielu pojęć matematycznych bez ich precyzyjnego definiowania. Dla podkreślenia związku statystyki z życiem codziennym ważne jest, aby w zadaniach statystycznych pracować na danych rzeczywistych. Z pojęć jakimi operowano w gimnazjum, pozostawiono jedynie pojęcie średniej arytmetycznej. Pojęcie mediany zostało przeniesione do następnego etapu.

Treści nauczania niewymaganych na egzaminie w klasie VIII

W nowej podstawie programowej po raz pierwszy pojawiły się precyzyjnie określone wymagania szczegółowe, które nie będą wymagane na egzaminie w klasie VIII. W założeniu są to treści, które można realizować od kwietnia do czerwca w klasie VIII, jakkolwiek ostateczną decyzję co do terminu ich wdrażania pozostawiono nauczycielowi. Zaproponowano te treści, które będą w przyszłości rozszerzane w szkole ponadpodstawowej. Zawarto je w działach:

XIV. Długość okręgu i pole koła.

XV. Symetrie.

XVI. Zaawansowane metody zliczania.

XVII. Rachunek prawdopodobieństwa.

Realizacja podstawy w okresie przejściowym

Treści nauczania rozszerzające zakres materiału w klasach IV–VI ośmioletniej szkoły podstawowej w stosunku do poprzedniej podstawy programowej w latach 2017/2018, 2018/2019 i 2019/2020 powinny być zrealizowane w klasie VII, o ile nie zostały one wcześniej omówione w klasach IV–VI sześciolletniej szkoły podstawowej.

Są to:

dział I pkt 5, dział II pkt 13–17, dział IV pkt 13 i 14, dział V pkt 9, dział IX pkt 8, dział X pkt 5 i dział XI pkt 4 podstawy programowej dla klas IV–VI.

W celu realizacji wskazanych w podstawie programowej treści nauczania, nauczyciel zobowiązany jest do ujęcia ich w wszystkich w opracowanych przez siebie programach. Dobierając formy i metody pracy, powinien uwzględnić zapisane w podstawie cele kształcenia ogólnego, rozwijane umiejętności oraz zadania szkoły. Kompetencje językowe i czytelnicze wpływają na sukces ucznia w szkole, ale jednocześnie procentują w dorosłym życiu. Nabywanie kompetencji społecznych, takich jak komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, doskonale kształtowane są poprzez udział uczniów w projektach zespołowych lub indywidualnych. Dlatego też wskazane jest, aby nauczyciel już na wszystkich etapach edukacji uwzględnił metodę projektu w swojej pracy. Elementy programowania oraz posługiwanie się aplikacjami komputerowymi, to umiejętności niezbędne we współczesnym świecie. Wymienione tu kompetencje, to tylko wybrane spośród listy zawartej w podstawie programowej.

Nauczyciel, planując swoją pracę, musi pamiętać, że jest zobowiązany do realizowania zadań wychowawczo – profilaktycznych oraz opiekuńczych odpowiednio do istniejących potrzeb, a przy tworzeniu programu nauczania koniecznie musi uwzględnić opisane we wstępie etapy rozwoju – etap konkretny i etap formalny.

**Teresa BACZYŃSKA – nauczycielka matematyki
w Gimnazjum nr 5 im. M. Reja w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Bibliografia:

1. ^[1] USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, (Dz. U. 2016 poz. 59).
2. ^[2] Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa, matematyka. Linki: www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa

JAK PRACOWAĆ ZGODNIE Z NOWĄ PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ Z HISTORII W SZKOLE PODSTAWOWEJ?

Nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego wchodzi w życie 1 września 2017 r., ale nie od razu będzie stosowana we wszystkich klasach np. szkoły podstawowej. W roku szkolnym 2017/2018 dotychczasowa podstawa programowa będzie obowiązywała w klasach II, III, V i VI szkół podstawowych, a w roku szkolnym 2018/2019 – w klasach III i VI. Analogicznie w przyszłym roku szkolnym dotychczasowa podstawa programowa stosowana będzie w klasach II i III gimnazjum, a następnie w roku szkolnym 2018/2019 w klasie III gimnazjum. Podobnie dotychczasowa podstawa realizowana będzie w klasach II i III liceum ogólnokształcącego i zasadniczej szkoły zawodowej, a następnie w roku 2018/2019 – w klasach III LO i ZSZ. Nauczycielom, zwłaszcza szkoły podstawowej, nie zostało zbyt wiele czasu na przygotowanie się do wdrażania założeń nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego. Najtrudniejszy będzie okres trzech pierwszych lat wdrażania zmian, zwłaszcza dla

uczniów obecnych klas czwartych, piątych i szóstych, które realizują jeszcze starą podstawę programową. Będą musieli zderzyć wiedzę zdobytą w ciągu sześciu lat kształcenia z treściami nowej podstawy programowej, z którą spotkają się w klasie siódmej i ósmej. Jakże są więc założenia nowej podstawy programowej z historii? Zanim przejdziemy do omówienia szczegółowych zmian, warto odnieść się do zapisów ogólnych celów kształcenia w szkole podstawowej. Są w nich zawarte zadania, które mają realizować wszyscy nauczyciele, ale szczególnie predestynowani do ich realizacji są historycy i nauczyciele wiedzy o społeczeństwie.

Ogólne cele kształcenia w szkole podstawowej

1. wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu, szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
2. wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
3. formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
4. rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
5. rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
6. ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
7. rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
8. wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
9. wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji oraz rozumieniu, innych i miejsca człowieka w świecie;
10. wszechstronny rozwój osobowy ucznia poprzez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
11. kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
12. zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
13. ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

W zreformowanej, ośmioklasowej szkole podstawowej historia jako osobny przedmiot będzie nauczana w klasach IV–VIII, a wiedza o społeczeństwie zostanie wprowadzona dopiero w klasie VIII (zlikwidowany został przedmiot „historia i społeczeństwo”). Nowa podstawa programowa dla szkół podstawowych, przejmuje dotychczasowe zadania realizowane na II i w znacznej części III etapie edukacyjnym dotychczasowej podstawy programowej, odpowiadające treściom zawartym w przedmiocie historia i społeczeństwo dla klas IV–VI szkoły podstawowej oraz historia dla gimnazjum. Uczniowie szkoły podstawowej rozpoczynali naukę od tematyki związanej z domem rodzinnym i „małą ojczyzną”, a kończyli ją na roku 1989. W gimnazjum punktem wyjścia były najdawniejsze dzieje człowieka, a zamknięciem „sprawa polska w czasie I wojny światowej”.

Twórcy nowej podstawy programowej wydzielili dwa etapy nauczania historii. W klasie IV uczniowie zaznajamiają się z warsztatem pracy historyka, nabywają umiejętności historyczne i poznają historię swojej ojczyzny przez pryzmat wybranych bohaterów narodowych i ich dokonań. Chronologiczny kurs historii zaczyna się w klasie piątej od omawiania prehistorii ludzkości i kończy w klasie ósmej na treściach dotyczących dziejów najnowszych.

Największe zmiany odnoszą się do punktu wyjścia, czyli pierwszego zetknięcia się ucznia z historią w klasie IV oraz do celów o charakterze wychowawczym, obejmującym cały cykl nauczania w szkole podstawowej. W nowej podstawie programowej mają być one realizowane m.in. poprzez nauczanie historii w korelacji z innymi przedmiotami, zwłaszcza językiem polskim. Nacisk na nauczanie historii Polski ma wzmocnić poczucie więzi z krajem ojczystym, rozwijać obywatelską świadomość, budować postawy szacunku i odpowiedzialności za własne państwo. Historia powszechna ma się stać punktem odniesienia i tłem do wypuklenia tych faktów, które w istotny sposób wpływały na polskie losy. Nauka historii w zreformowanej klasie IV będzie mieć charakter propedeutyczny. W tym czasie uczniowie nabywają podstawowe umiejętności historyczne, a także poznają około 20 wybitnych postaci z dziejów Polski i związane z nimi doniosłe wydarzenia. Postaci, których dokonania w sposób trwały i znaczący określiły nasze dzieje, poczynając od wyborów dokonanych przez Mieszka I, po działania bohaterów tworzących ruch społeczny „Solidarność”. Uczeń klasy IV zostanie wprowadzony w kształcenie historyczne zarówno przez poznawanie losów własnej rodziny, jak i prezentację sylwetek wybitnych polskich postaci historycznych. Nauczyciel powinien tak wykorzystywać materiał, aby historię Polski przedstawiać przez cykl trafiających do wyobraźni ucznia „obrazów”, przedstawiających bohaterów narodowych, którzy podejmują konkretne działania przynoszące doniosłe rezultaty. Realizacja tematów poświęconych wskazanym osobom nie musi oznaczać pełnego rysu biograficznego tej postaci. I tak na przykład lekcja poświęcona Bolesławowi Chrobremu powinna dotyczyć jednego wydarzenia, zjazdu w Gnieźnie, a nie całego życiorysu króla. Nieuwzględnienie w podstawie programowej jakiejś postaci lub wydarzenia nie oznacza, iż dany fakt lub postać nie mogą zostać omówione na lekcji. To nauczyciel wybiera program nauczania, podręcznik, treści i metody nauczania. Dla przykładu: postać zasłużonego Karola Marcinkowskiego, którego nazwiska nie ma w podstawie programowej, z pewnością zostanie wspomniana w trakcie omawiania zagadnienia „postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców – trójlojalizm, praca organiczna, spółdzielczość” (XXIV, pkt. 2). Warto pamiętać, że podstawa programowa nie zawiera skodyfikowanego zapisu wydarzeń i dat, więc obok wymienionych w niej postaci mogą być uwzględnione także inne.

W klasach V–VIII pojawia się chronologiczny układ opisu biegu dziejów: od prehistorii do współczesności, z przewagą treści dotyczących historii Polski. Poziom szczegółowości materiału jest zbliżony do dotychczasowego kursu gimnazjalnego, jednak forma przekazu musi być dostosowana do możliwości młodszego odbiorcy.

W klasie V narracja rozpoczyna się od zaprezentowania starożytnych cywilizacji (wśród których pojawiła się również tematyka Indii oraz Chin), kończy się omówieniem konstytucji nihil novi jako punkt zamknięcia ustrojowych zmian w Rzeczypospolitej. Klasa VI rozpoczyna się omówieniem zagadnień związanych z wielkimi odkryciami geograficznymi, a kończy tematyką związaną z czasami napoleońskimi.

Materiał klasy VII obejmuje sytuację w Europie po kongresie wiedeńskim aż do zawiązania antypolskiego sojuszu pomiędzy Niemcami a Związkiem Sowieckim w 1939 roku.

W ostatniej, VIII klasie szkoły podstawowej, uczeń poznaje okres historii od wybuchu II wojny światowej po moment przystąpienia Polski do wspólnoty europejskiej.

Całość wymagań szczegółowych ujęta została w 42 działach, a ich realizacja przypisana została do konkretnych klas:

1. klasa V – działy od I do VII;
2. klasa VI – działy od VIII do XVIII;
3. klasa VII – działy od XIX do XXXI;
4. klasa VIII – działy od XXXII do XLII.

Nauczyciel w trakcie lekcji – oprócz celów wychowawczych i poznawczych – ma również zrealizować cele kształcenia ujęte w trzech obszarach wymagań ogólnych. Warto więc przyrzeć się wymaganiom ogólnym, czyli celom kształcenia w nowej podstawie programowej i porównać je z podstawą z 2012 roku.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Podstawa programowa 2012	Podstawa programowa 2017
<p><u>Szkoła podstawowa</u> Historia i Społeczeństwo – klasy IV–VI</p> <p><u>Gimnazjum</u> Historia – klasy I–III</p>	<p><u>Szkoła podstawowa</u> Historia – klasy IV–VIII</p>
<p><u>Szkoła podstawowa</u></p> <p>I. Chronologia historyczna</p> <p>Uczeń posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego: okres p.n.e., n.e., tysiąclecie, wiek, rok; przyporządkowuje fakty historyczne datom; oblicza upływ czasu między wydarzeniami historycznymi i umieszcza je na linii chronologicznej; dostrzega związki teraźniejszości z przeszłością.</p> <p><u>Gimnazjum</u></p> <p>I. Chronologia historyczna</p> <p>Uczeń sytuuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie oraz porządkuje je i ustala związki poprzedzania, równoczesności i następstwa; dostrzega zmiany w życiu społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym.</p>	<p>I. Chronologia historyczna</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Odróżnianie przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. 2. Posługiwanie się podstawowymi określeniami czasu historycznego: epoka, okres p.n.e., okres n.e., tysiąclecie, wiek, rok. 3. Obliczanie upływu czasu między wydarzeniami historycznymi. 4. Umieszczanie procesów, zjawisk i faktów historycznych w czasie oraz porządkowanie ich i ustalanie związków przyczynowo-skutkowych. 5. Dostrzeganie zmiany w życiu politycznym i społecznym oraz ciągłości w rozwoju kulturowym.
<p><u>Szkoła podstawowa</u></p> <p>II. Analiza i interpretacja historyczna.</p> <p>Uczeń odpowiada na proste pytania postawione do tekstu źródłowego, planu, mapy, ilustracji; pozyskuje informacje z różnych źródeł oraz selekcjonuje je i porządkuje; stawia pytania dotyczące przyczyn i skutków analizowanych wydarzeń historycznych i współczesnych.</p> <p><u>Gimnazjum</u></p> <p>II. Analiza i interpretacja historyczna.</p> <p>Uczeń wyszukuje oraz porównuje informacje pozyskane z różnych źródeł i formułuje wnioski; dostrzega w narracji historycznej warstwę informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą; wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych; wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla rozumienia świata współczesnego.</p>	<p>II. Analiza i interpretacja historyczna.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Krytyczne analizowanie informacji uzyskanych z różnych źródeł (w tym kartograficznych), próba wyciągania z nich wniosków. 2. Lokalizacja w przestrzeni procesów, zjawisk i faktów historycznych przy wykorzystaniu map i planów w różnych skalach. 3. Rozróżnianie w narracji historycznej warstwy informacyjnej, wyjaśniającej i oceniającej. 4. Objaśnianie związków przyczynowo-skutkowych, analizowanie zjawisk i procesów historycznych. 5. Dostrzeganie potrzeby poznawania przeszłości dla rozumienia procesów zachodzących we współczesności.

<p><u>Szkoła podstawowa</u></p> <p>III. Tworzenie narracji historycznej.</p> <p>Uczeń tworzy krótką wypowiedź o postaci i wydarzeniu historycznym, posługując się poznanymi pojęciami; przedstawia własne stanowisko i próbuje je uzasadnić.</p> <p><u>Gimnazjum</u></p> <p>III. Tworzenie narracji historycznej.</p> <p>Uczeń tworzy narrację historyczną, integrując informacje pozyskane z różnych źródeł; tworzy krótkie wypowiedzi: plan, notatkę, rozprawkę, prezentację; przedstawia argumenty uzasadniające własne stanowisko.</p>	<p>III. Tworzenie narracji historycznej</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Konstruowanie ciągów narracyjnych przy wykorzystaniu zdobytych informacji źródłowych. 2. Posługiwanie się pojęciami historycznymi i wyjaśnianie ich znaczenia. 3. Przedstawianie argumentów uzasadniających własne stanowisko w odniesieniu do procesów i postaci historycznych. 4. Tworzenie krótkich i długich wypowiedzi: planu, notatki, rozprawki, prezentacji.
<p><u>Szkoła podstawowa</u></p> <p>IV. Zainteresowanie problematyką społeczną</p> <p>Uczeń ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania „dlaczego jest tak, jak jest?” i „czy mogłoby być inaczej?” oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania.</p>	
<p><u>Szkoła podstawowa</u></p> <p>V. Współdziałanie w sprawach publicznych.</p> <p>Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.</p>	
<p>Liczba godzin tygodniowo – 10 (w cyklu)</p>	<p>Liczba godzin tygodniowo – 9 (w cyklu)</p>

Dwa wymagania ogólne realizowane do tej pory w ramach przedmiotu historia i społeczeństwo zostały przesunięte do przedmiotu wiedza o społeczeństwie, gdyż dotyczą zagadnień związanych z tą właśnie problematyką.

Jest jeszcze jeden bardzo ważny aspekt, który powinien być uwzględniony przy planowaniu pracy z nową podstawą programową. Nauczyciele muszą zapoznać się z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół*, które wyznaczają liczbę godzin na poszczególne przedmioty w konkretnych klasach. W porównaniu ze starym rozporządzeniem o ramówkach, które wyznaczało liczbę godzin przeznaczonych do realizacji w cyklu nauczania, nowe rozporządzenie narzuca tygodniową liczbę godzin z poszczególnych przedmiotów. Na poziomie klasy IV i klas V-VIII treści zostały dokładnie przypisane do poszczególnych klas. Pamiętać należy również o zmienionej siatce godzin, tj.:

- klasa IV - 1 godzina
- klasa V - 2 godziny
- klasa VI - 2 godziny
- klasa VII - 2 godziny
- klasa VIII - 2 godziny

Dla właściwego procesu realizacji zadań i celów podstawy programowej autorzy reformy zalecają następujące metody nauczania i warunki realizacji:

1. Zastosowane w procesie dydaktycznym różnorodne metody nauczania i środki dydaktyczne powinny być dostosowane do wiekowych możliwości uczniów oraz ich indywidualnych potrzeb.
2. Stosowanie klasycznych metody nauczania: opis, pogadanka, wykład, filmy, praca z mapą oraz metody aktywizujące oparte na działaniu i wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnej: inscenizacje, przedstawienia, symulacje, debaty i dyskusje, przygotowanie prezentacji multimedialnych, zajęcia z tablicą interaktywną, gry dydaktyczne, tworzenie programów multimedialnych.
3. Dodatkowo zaleca się: lekcje muzealne, wystawy, wizyty w miejscach pamięci, rekonstrukcje historyczne, spotkania ze świadkami historii, wizyty w centrach dydaktycznych i naukowych (np. Ośrodek KARTA, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT), jak również w Instytucie Pamięci Narodowej. Zasadne jest, aby wychowanie patriotyczne obejmowało również, organizowane pod kątem poznawczym, wycieczki do ważnych miejsc historycznych dawnej Rzeczypospolitej pozostających poza naszymi granicami.

Po analizie podstawy programowej z historii dostrzegamy wyraźnie, że na plan pierwszy na każdym etapie edukacyjnym, wysuwa się kształtowanie i rozwijanie postawy patriotycznej, przy jednoczesnym poszanowaniu dla dorobku innych narodów. Silniejszy nacisk zarówno na dzieje ojczyste, jak i historię dwóch ostatnich stuleci wynika z potrzeby kształtowania ważnych ze współczesnej perspektywy postaw obywatelskich, wymagających zarówno znajomości i zrozumienia własnej, narodowej historii, jak też tych ciągów wydarzeń, które uformowały naszą terażniejszość. Uczeń powinien nie tylko poznać, ale i zrozumieć historię, zwłaszcza własnego kraju i narodu. Osiągnięcie tego celu w największym stopniu zależeć będzie od wkładu pracy i zaangażowania nauczyciela.

**Dorota KAWKA – nauczycielka historii i wiedzy o społeczeństwie
w Zespole Szkół Samochodowo-Budowlanych w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Bibliografia:

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017 poz. 356).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz. U. 2017 poz. 703).

Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Historia - materiały ORE.

ANALIZA NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ Z BIOLOGII W SZKOLE PODSTAWOWEJ

Wprowadzanie do realizacji nowej podstawy programowej niesie ze sobą wiele wyzwań i jest okazją do refleksji, jaką powinien podjąć każdy nauczyciel rozpoczynający pracę w nowej rzeczywistości edukacyjnej.

Wchodząc w nowe środowisko pracy z uczniami, pragniemy wpisać naszą codzienną pracę w ogólne założenia przewidziane dla danego etapu edukacyjnego. Takie wskazówki znajdziemy w preambule podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Z ogólnych wskazówek dotyczących kierunków pracy z młodym człowiekiem w szkole podstawowej, które mamy realizować na każdych zajęciach, w nauczaniu biologii szczególnie ważne są:

1. formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
2. rozwijanie kompetencji takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
3. rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
4. ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
5. rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
6. wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
7. wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
8. wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
9. kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
10. zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;"

Nauczyciel staje się przewodnikiem dla ucznia, ma ucznia wspierać w rozwoju umiejętności związanych ze zdobywaniem wiedzy, motywować i zachęcać do rozwoju, wprowadzać w świat wartości.

W tak ogólnie nakreślonym środowisku nauczania-uczenia się mamy realizować nową podstawę programową z biologii.

Autorki podstawy z biologii Marlena Zielińska i Izabella Ziętara przy jej tworzeniu brały pod uwagę powszechne postulaty dotyczące reformy edukacji. Uwzględniły:

- rozdzielenie treści nauczania równomiernie na poszczególne klasy;
- zalecenie nauczania o różnorodności biologicznej w oparciu o gatunki rodzime roślin i zwierząt;
- zwiększenie zakresu prowadzonych doświadczeń i obserwacji;
- zwiększenie udziału lekcji prowadzonych w terenie;
- zwiększenie zakresu wiedzy z ochrony zdrowia i powiązanie ich z nauczaniem o budowie i funkcjonowaniu organizmu człowieka;
- „odchudzenie” treści kształcenia umożliwiające nauczycielowi swobodę w doborze metod nauczania;
- realizacja podstawy wymaga 80% planowanego wymiaru godzin lekcyjnych;
- rozwijanie umiejętności myślenia przyczynowo-skutkowego;
- systematyzowanie treści kształcenia, dostrzeganie związku między budową organizmu a środowiskiem i trybem życia;
- budową różnych struktur a pełnionymi przez nie funkcjami;
- włączenie większego wymiaru obserwacji, doświadczeń przyrodniczych i lekcji realizowanych w terenie prowadzić ma do rozwijania umiejętności myślenia przyczynowo-skutkowego;
- większy wymiar lekcji terenowych sprzyjać będzie rozwojowi społecznemu uczniów, integracji grup uczniów.

Główne założenia nowej podstawy programowej z biologii

Kształtowanie umiejętności:

- rozumowania właściwego dla nauk przyrodniczych,
- wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów oraz formułowania wniosków opartych na obserwacjach,
- rozpoznawania organizmów, w tym rodzimych gatunków,

- wyzwalanie twórczej aktywności uczniów oraz zaciekawienie ich otaczającym światem,
- kształtowanie u uczniów nawyku dbałości o zdrowie własne i innych ludzi,
- pokazywanie praktycznych aspektów nauk biologicznych, zwłaszcza w zakresie zdrowia człowieka, ochrony różnorodności biologicznej.

Praktyczne poznawanie biologii:

- wykaz koniecznych doświadczeń i obserwacji oraz zajęć terenowych w wymaganiach szczegółowych,
- zaakcentowanie konieczności uwzględnienia metodologii badań biologicznych w odkrywaniu procesów biologicznych.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego z biologii jest sformułowana w języku wymagań:

- główne kierunki oraz cele kształcenia jako wymagania ogólne,
- treści kształcenia oraz oczekiwane umiejętności jako wymagania szczegółowe.

Wymagania ogólne obejmują:

- Znajomość różnorodności biologicznej oraz podstawowych zjawisk i procesów biologicznych;
- Planowanie i przeprowadzanie obserwacji i doświadczeń oraz wnioskowanie w oparciu o ich wyniki;
- Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych;
- Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów biologicznych;
- Znajomość uwarunkowań zdrowia człowieka;
- Postawa wobec przyrody i środowiska.

Wymagania szczegółowe obejmują:

- Organizacja i chemizm życia m.in. hierarchiczna budowa organizmów skład chemiczny komórek, budowa komórki istota fotosyntezy, oddychanie tlenowe i fermentacja, czynności życiowe komórki;
- Różnorodność życia przegląd głównych grup organizmów – bakterie, protisty, rośliny, grzyby, zwierzęta – środowisko życia, elementy budowy przystosowania organizmów do środowiska życia, znaczenie tych organizmów dla człowieka;
- Organizm człowieka - budowa, funkcjonowanie, ochrona zdrowia;
- Homeostaza - na przykładzie organizmu człowieka;
- Genetyka - podstawy genetyki z uwzględnieniem organizmu człowieka;
- Ewolucja życia - istota ewolucji, źródła wiedzy, dobór naturalny i sztuczny;
- Ekologia i ochrona środowiska - m.in. elementy ekosystemu, funkcjonowanie ekosystemów, organizmy wskaźnikowe, zasoby przyrody i gospodarowanie nim;
- Zagrożenia różnorodności biologicznej - istota różnorodności biologicznej, metody ochrony różnorodności biologicznej, gospodarcze użytkowanie ekosystemów.

Podział treści pomiędzy poszczególne lata nauki

Klasa 5 – 1h tygodniowo

Dział I i II

- Organizacja i chemizm życia;
- Różnorodność życia, w tym:
  - Klasyfikacja organizmów,
  - Wirusy,
  - Bakterie,
  - Protisty,
  - Różnorodność i jedność roślin,
  - Grzyby.

Klasa 6 – 1h tygodniowo

Dział II

- Różnorodność i jedność świata zwierząt.

Klasa 7 – 2h tygodniowo

Dział III i IV

- Organizm człowieka.
- Homeostaza.

Klasa 8 – 1h tygodniowo

Dział V-VIII

- Genetyka.
- Ewolucja życia.
- Ekologia i ochrona środowiska
- Zagrożenia różnorodności biologicznej

Porównanie obecnie obowiązującej i nowej podstawy programowej

OBECNA PODSTAWA PROGRAMOWA - GIMNAZJUM	NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA - KLASY V-VIII
Związki chemiczne budujące organizmy oraz pozyskiwanie i wykorzystanie energii	Organizacja i chemizm życia
Budowa i funkcjonowanie komórki	
Systematyka - zasady klasyfikacji, sposoby identyfikacji i przegląd różnorodności życia	Różnorodność życia
Budowa i funkcjonowanie organizmu roślinnego na przykładzie rośliny okrytozalążkowej	
Budowa i funkcjonowanie organizmu człowieka	Organizm człowieka
Stan zdrowia i choroby	Homeostaza
Genetyka	Genetyka
Ewolucja życia	Ewolucja życia
Ekologia	Ekologia i ochrona środowiska
Globalne i lokalne problemy środowiska	Zagrożenia różnorodności biologicznej

Różnice w nowej podstawie programowej w stosunku do aktualnie obowiązującej

- Usystematyzowanie przekazywanej wiedzy – od organizmów prostych do najwyższej uorganizowanych, na tej podstawie wyjaśnianie zależności między organizmem a środowiskiem oraz powiązań istniejących w środowisku.
- Uproszczenie dotąd przekazywanych treści, mniej encyklopedyzmu.
- Większe zastosowanie wiedzy w praktyce; więcej doświadczeń i obserwacji, lekcji w terenie, wiedza odnosząca się do życia codziennego - ochrony zdrowia i znajomości rodzimej przyrody.
- „Odchudzenie” treści kształcenia pozwalające nauczycielowi na większą swobodę działania.
- Umieszczenie zalecanych doświadczeń, w celu pełnej ich realizacji, w każdym dziale jako oczekiwanych osiągnięć ucznia.
- Przedstawienie różnorodności biologicznej w oparciu o przykłady rodzimych gatunków roślin i zwierząt.
- Rozszerzenie zakresu treści z działu „Organizm człowieka i jego zdrowie” w kierunku profilaktyki zdrowotnej, w tym umiejętności rozpoznawania symptomów najczęstszych i najpoważniejszych chorób.
- W dziale „Homeostaza” zawarto treści dotyczące zdrowia i choroby, a także zagadnienia związane z zażywaniem leków i suplementów.
- Treści z zakresu zdrowia i choroby są umieszczone przy zagadnieniach obejmujących analizę poszczególnych układów człowieka.
- Zmniejszenie zakresu treści z działu „Genetyka”.
- Usystematyzowanie i rozszerzenie działu „Ekologia” o organizmy wskaźnikowe.
- Zmiana zakresu działu „Ochrona środowiska” w kierunku zagadnień racjonalnego wykorzystania zasobów odnawialnych i nieodnawialnych dla zrównoważonego rozwoju.
- Nowe ujęcie ochrony środowiska w dziale „Zagrożenia różnorodności biologicznej”.
- Rozszerzenie treści o zagadnienia zagrożeń różnorodności biologicznej, gospodarcze wykorzystanie ekosystemów w kontekście ochrony gatunków i zrozumienie konieczności ochrony różnorodności biologicznej.

Warunki realizacji podstawy programowej

- Prowadzenie obserwacji i wykonywanie doświadczeń przez uczniów (samodzielnie lub w małych zespołach pod kierunkiem nauczyciela).
- Dochodzenie do nowej wiedzy poprzez jej odkrywanie, obserwowanie zjawisk i stawianie pytań oraz wyszukiwanie odpowiedzi zgodnie z metodologią naukową.
- Organizacja zajęć terenowych, wycieczki do ogrodu botanicznego lub zoologicznego, do parków narodowych i krajobrazowych, do lasu, na łąkę lub pole.
- Omawianie niektórych zagadnień, np. struktury DNA, czy mechanizmów ewolucji w świetle istotnych odkryć naukowych.
- Kształtowanie u uczniów nawyków zdrowego stylu życia oraz dostarczenie informacji o różnych zagrożeniach zdrowia i możliwościach ich ograniczania.

Wnioski:

Nauczanie biologii według nowej podstawy programowej służy:

- **Wyzwalaniu twórczej aktywności uczniów oraz zaciekawieniu ich otaczającym światem**
- **Kształtowaniu umiejętności:**
  - rozumowania właściwego dla nauk przyrodniczych;
  - wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów oraz formułowania wniosków opartych na obserwacjach;

- rozpoznawania organizmów, w tym rodzimych gatunków;
- kształtowanie u uczniów nawyku dbałości o zdrowie własne i innych ludzi;
- pokazywanie praktycznych aspektów nauk biologicznych, zwłaszcza w zakresie zdrowia człowieka, ochrony różnorodności biologicznej.

Praktycznemu poznawaniu biologii:

- wykaz koniecznych doświadczeń i obserwacji oraz zajęć terenowych w wymaganiach szczegółowych;
- zaakcentowaniu konieczności uwzględnienia metodologii badań biologicznych w odkrywaniu procesów biologicznych.

Ważna jest realizacja treści kształcenia według przedstawionej kolejności.

- Zaplanowane treści kształcenia wypełnią około 80% całego wymiaru godzin przeznaczonych na kształcenie w zakresie biologii, tj. ich realizacja wymaga ok. 25 do 26 godzin lekcyjnych przy założeniu realizacji 1 godz. tygodniowo.
- Pozostałe godziny pozostają do dyspozycji nauczyciela.

Nowa podstawa programowa z biologii dla szkoły podstawowej stwarza możliwości indywidualizacji pracy z uczniami. Szczególnie cenne jest nawiązywanie do przykładów rodzimych gatunków organizmów, wiele zalecanych ćwiczeń i obserwacji można przeprowadzać w najbliższym otoczeniu szkoły. Wprowadzenie koniecznych doświadczeń i obserwacji bezpośrednio do wymagań szczegółowych zwraca uwagę nauczyciela na konieczność ich uwzględnienia w planowaniu efektów nauczania.

**Donata LESZCZYŁOWSKA – nauczycielka biologii
w Gimnazjum nr 5 im. M. Reja w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Źródła:

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U.2017 poz.356).
2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa, biologia.-materiały ORE.

„W KIERUNKU NATURY” – ZAJĘCIA TERENOWE W NAUCZANIU GEOGRAFII

Wpatrz się głęboko, głęboko w przyrodę, a wtedy wszystko lepiej zrozumiesz.
Albert Einstein

Jednym z głównych założeń współczesnej edukacji geograficznej jest zdobywanie i pogłębianie przez ucznia użytecznej wiedzy oraz kształtowanie takich postaw i umiejętności, które będą mu przydatne w codziennym życiu. Wiedzę geograficzną można przekazać podczas zajęć klasowo-lekcyjnych. Jednak to zajęcia w terenie stanowią dla uczniów najbardziej atrakcyjną formę nauczania-uczenia się. W erze nieustannego pośpiechu, często wiedza zdobywana w praktyczny sposób pozwala nam znaleźć odpowiedź na trudne pytania, szczególnie w różnych warunkach terenowych, czy zmiennych warunkach atmosferycznych. Aby uniknąć zaskoczenia i poczucia zagubienia we współczesnym świecie, nawet przy wykorzystaniu nowoczesnych narzędzi i technik nawigacyjnych, umiejętność posługiwania się tradycyjnymi przyrządami i metodami (m.in. mapami, kompasem, położeniem względem Słońca czy Gwiazdy Polarnej), może być nadal pomocna i może sprzyjać wszechstronnemu rozwojowi ucznia. W nowej podstawie programowej zaproponowano, aby edukacja rozpoczęła się od poznania najbliższej okolicy. Rzetelne poznawanie walorów krajobrazowych i kulturowych oraz zagadnień na temat dziedzictwa przyrodniczego stwarza dodatkowo okazję do kształtowania się emocjonalnych więzi ucznia ze swoim miejscem zamieszkania, z własnym regionem, jak też i z „małą ojczyzną”. Zajęcia prowadzone w terenie mają umożliwić młodemu zdobywcy wiedzy przez samodzielne obserwowanie, analizowanie, porównywanie, wnioskowanie, ocenianie oraz podejmowanie działań, które umożliwiają rozwiązanie problemów.

Dlaczego warto korzystać z tej formy zajęć?

Dobierając rodzaj zajęć do zaplanowanych celów, lekcji możemy osiągnąć maksimum korzyści. Często, to co w sali lekcyjnej jest niezrozumiałe i trudne, w zetknięciu z naturalnymi elementami środowiska okazuje się nieskomplikowane i oczywiste.

8 października 2016 r. odbyły się w Korwinowie warsztaty terenowe „Dokąd z uczniem po szkole?” prowadzone przez prezesa Stowarzyszenia Ekorozwoju Ziemi Poczesniańskiej - Marka Morzyka i doradcę metodycznego geografii - Janinę Strzyżewską. Efektem zbiorowej pracy grupy nauczycieli geografii i przyrody częstochowskich szkół jest publikacja - **Zadania dydaktyczne dla nauczycieli prowadzących edukację przyrodniczą na ścieżce dydaktycznej geologiczno-przyrodniczej „Na początku była skała...” we Wrzosowej i Korwinowie**, umieszczona na Platformie Edukacyjnej SOD: SIEĆ - Twórczy Nauczyciel Geograf.

Prezentowane zadania mogą być wykorzystywane na **różnych poziomach kształcenia** - od szkoły podstawowej po szkołę ponadgimnazjalną. Mogą być także inspiracją do tworzenia przez nauczycieli własnych zadań, np. dotyczących terenów położonych w pobliżu szkół.

Wymagania z podstawy programowej przyrody i geografii możliwe do realizowania na ścieżce *Na początku była skała...*

Wymagania z „nowej” **podstawy programowej przyrody** (Dz. U z 2017 p. 356)

II. Orientacja w terenie. Uczeń:

- 2 wyznacza kierunki główne za pomocą kompasu [...];
- 5 wykonuje i opisuje szkic okolic szkoły;
- 6 odczytuje informacje z planu i mapy posługując się legendą;

7 wskazuje na planie i mapie miejsce obserwacji i obiekty w najbliższym otoczeniu szkoły.

VI. Środowisko przyrodnicze najbliższej okolicy Uczni:

1 rozpoznaje składniki przyrody żywej i nieżytwej w najbliższej okolicy szkoły;

4 rozpoznaje skały występujące w okolicy swojego miejsca zamieszkania;

7 rozpoznaje i nazywa pospolite organizmy występujące w najbliższej okolicy szkoły.

VII. Środowisko antropogeniczne i krajobraz najbliższej okolicy Uczni:

1 wskazuje w terenie składniki środowiska antropogenicznego w najbliższej okolicy;

2 rozpoznaje w terenie i nazywa składniki środowiska antropogenicznego i określa ich funkcje;

4 charakteryzuje współczesny krajobraz najbliższej okolicy;

6 ocenia zmiany zagospodarowania terenu wpływające na wygląd krajobrazu najbliższej okolicy.

Wymagania ze „starej” podstawy programowej przyrody

2. Orientacja w terenie. Uczni:

1 wyznacza kierunki na widnokręgu za pomocą kompasu;

3 orientuje plan, mapę w terenie, posługuje się legendą;

4 identyfikuje na planie i mapie topograficznej miejsce obserwacji i obiekty w najbliższym otoczeniu, określa wzajemne położenie obiektów na planie, mapie topograficznej i w terenie;

6 wykonuje pomiary np. taśmą mierniczą, szacuje odległości i wysokości w terenie;

3 Obserwacje, doświadczenia przyrodnicze i modelowanie. Uczni:

12 obserwuje pogodę [...] określa kierunek i siłę wiatru, rodzaje opadów i osadów atmosferycznych, stopień zachmurzenia nieba [...]

4 Najbliższa okolica. Uczni:

1 rozpoznaje w terenie przyrodnicze (nieżytwe i żywe) oraz antropogeniczne składniki krajobrazu i wskazuje zależności między nimi;

13 rozpoznaje i nazywa skały typowe dla miejsca zamieszkania: piasek, glina i inne charakterystyczne dla okolicy;

5. Człowiek a środowisko. Uczni:

1 prowadzi obserwacje i proste doświadczenia wykazujące zanieczyszczenie najbliższego otoczenia (powietrza, wody, gleby).

Wymagania z „nowej” podstawy programowej geografii dla szkół podstawowych (Dz. U. z 2017 p. 356).

I. Mapa Polski [...] Uczni:

1 stosuje legendę mapy do odczytywania informacji oraz skalę mapy do obliczania odległości między wybranymi obiektami,

4 czyta treść mapy najbliższego otoczenia szkoły, odnosząc je do elementów środowiska geograficznego obserwowanych w terenie.

II. Krajobrazy Polski: [...] Uczni:

8 dokonuje oceny krajobrazu najbliższego otoczenia szkoły pod względem jego piękna oraz ładu i estetyki zagospodarowania podczas zajęć realizowanych w terenie oraz proponuje zmiany w jego zagospodarowaniu;

XII. Własny region:[...] Uczni:

3 rozpoznaje skały występujące we własnym regionie;

7 wykazuje zależności między elementami środowiska geograficznego na podstawie obserwacji terenowych przeprowadzonych w wybranym miejscu własnego regionu

Wymagania ze „starej” podstawy programowej geografii w gimnazjum.

1. Mapa - umiejętności czytania, interpretacji i posługiwania się mapą. Uczni:

1 [...] posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie;

2 odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych;

3 posługuje się w terenie planem, mapą topograficzną, turystyczną, samochodową (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie i w terenie);

3. Wybrane zagadnienia geografii fizycznej. Uczni:

7 rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działania czynników rzeźbotwórczych.

4. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski. Uczni:

3 rozpoznaje główne rodzaje skał występujących we własnym regionie [...]; podaje przykłady wykorzystania skał w różnych dziedzinach życia człowieka;

7. Regiony geograficzne Polski. Uczni:

2 charakteryzuje, na podstawie map tematycznych, środowisko przyrodnicze głównych regionów geograficznych Polski, ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu (również na podstawie obserwacji terenowych).

Wymagania ze „starej” podstawy programowej geografii w szkole ponadgimnazjalnej – poziom rozszerzony

1. Źródła informacji geograficznej. Uczni:

3 odczytuje i opisuje cechy środowiska przyrodniczego (np. ukształtowanie i rzeźbę terenu, budowę geologiczną) i społeczno-gospodarczego (np. rozmieszczenie zasobów naturalnych, ludności, szlaki transportowe) na podstawie map: topograficznej, hipsometrycznej i tematycznej.

6 przeprowadza badania wybranych elementów środowiska geograficznego w regionie zamieszkania według

przygotowanego planu;

5. Sfery Ziemi - litosfera. Uczeń:

1 opisuje skład mineralogiczny skorupy ziemskiej, główne grupy i rodzaje skał oraz ich gospodarcze zastosowanie i ocenia zmiany środowiska przyrodniczego związane z eksploatacją surowców mineralnych.

3 planuje i przeprowadza obserwację odkrywki lub odsłonięcia geologicznego.

4 ocenia zmiany środowiska w holocenie związane z działalnością człowieka.

6. Sfery Ziemi - pedosfera i biosfera. Uczeń:

2 planuje i przeprowadza obserwację profilu glebowego w miejscu zamieszkania.

Przed pójściem w teren konieczne jest:

- przygotowanie uczniów do zadań, które mają być wykonane w terenie,
- przypomnienie uczniom zasad bezpiecznego zachowania się w terenie,
- przygotowanie środków dydaktycznych i materiałów pomocniczych,
- przygotowanie kart pracy.

Podsumowaniem zajęć terenowych może być np. wykonanie posteru, prezentacji multimedialnej, czy gazetki szkolnej (klasowej). Po zakończeniu zajęć proponujemy przeprowadzenie ich ewaluacji.

Proponowane metody: obserwacja bezpośrednia, pomiar, praca z mapą, SWOT, pogadanka, ćwiczenia techniczne.

Środki dydaktyczne i materiały pomocnicze: mapa topograficzna, karty pracy z zadaniami, kompasy, klucz lub przewodnik do oznaczania roślin, atlas ptaków, taśma miernicza, miarka np. krawiecka, pojemnik na próbki gleby, słoik, paski do określania pH, chylomierz, notatnik, przybory do rysowania, aparat fotograficzny.

Jednym ze stanowisk w ramach prezentowanej ścieżki była *Glinianka w Korwinowie*. Autorki zadań do „Karty pracy ucznia” na tym stanowisku to: Bożena Dobosik, Beata Pusz, Janina Strzyżewska.

W 1887 roku ziemię w Korwinowie wykupił pochodzący z Małopolski Korwin, budując w tym samym roku cegielnię. Wpływ na jej uruchomienie miała budowa kolei warszawsko-wiedeńskiej. Na terenie wsi znajdowały się złoża łu (gliny). Dziś o wydobywaniu surowców ilastych i ich przetwarzaniu świadczy m.in. wypełniona wodą glinianka. Jest to jeden z ciekawszych elementów krajobrazowych Korwinowa. Obecnie jest to akwen rybacki. Teren ten zagospodarowany jest przez Polski Związek Wędkarski – Koło w Poczesnej. Kilka razy w roku odbywają się tam zawody wędkarskie. Zarybienie w 2014 roku było stosunkowo duże - karpia było 1300 kg, a amura 40 kg. Zbiornik zamieszkiwany jest przez rodzinę łąbędzy, a w szuwarach od kilku lat gnieździ się para błotniaków stawowych. Brzegi glinianki porośnięte są trzciną. Na jej terenie powszechnie rośnie trzcinnik; można też obserwować sukcesję brzozy. Ciekawym gatunkiem jest objęty ochroną i rzadko występujący w Polsce storczyk kruszczyk błotny. Na ścianach wyrobiska można obserwować ily środkowojurajskie i zalegającą na nich warstwę gliny.

KARTA PRACY UCZNIĄ

Zadanie 1

A. Korzystając z mapy, oblicz odległość w terenie między wzgórzem Kamionka a glinianką w Korwinowie.

odległość na mapie ..... skala mapy .....

odległość w terenie .....

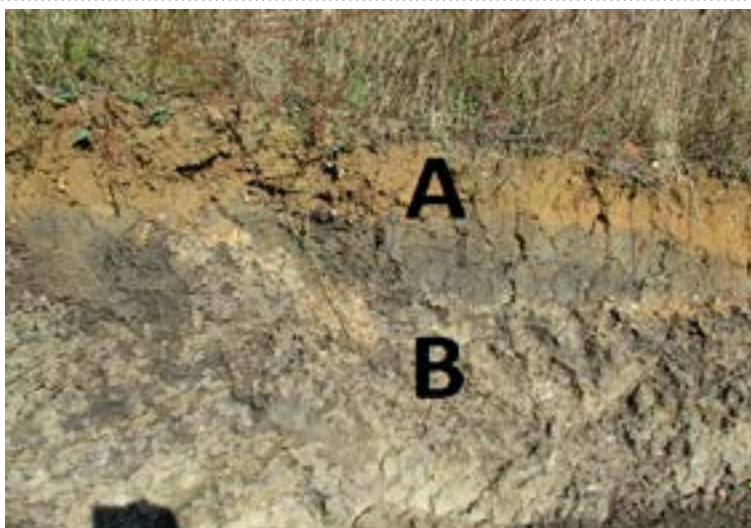
B. Zmierz czas przejścia między stanowiskami. ....

C. Oblicz z jaką prędkością przemierzałeś/aś ten odcinek drogi.

Prędkość marszu.....

Zadanie 2

Przedstaw genezę zbiornika w Korwinowie.

Fot. B. Dobosik

Zadanie 3

A. Odszukaj przedstawiony na fotografii fragment profilu geologicznego.

B. Rozpoznaj skały opisane na profilu geologicznym literami A i B i uzupełnij tabelę.

Warstwa	Nazwa skały	Typ genetyczny	Era geologiczna	Okres
A				
B				

C. Podaj, do czego wykorzystywane były wydobywane w tym miejscu skały.

.....

Zadanie 4

Na podstawie obserwacji i własnej wiedzy podaj dwie funkcje jakie pełni zbiornik w Korwinowie w środowisku przyrodniczym.

.....

Zadanie 5

Podaj dwa źródła zasilania w wodę tego zbiornika.

.....

Zadanie 6

Pobierz ostrożnie wodę ze zbiornika do słoika i wykonaj następujące czynności:

A. Określ pH wody .....

B. Metodą organoleptyczną określ jej kolor oraz zapach.

Kolor wody (zaznacz właściwy):

zielony, żółty, słomkowy, żółtozielony, brązowy, żółto-brązowy, inny, jaki .....

Zapach wody (zaznacz właściwy):

Bez zapachu

R – roślinny: np.: siana, ziemi, torfu, mchu, kwiatów, traw,

G – gnilny: np.: pleśni, H₂S, fekaliów, stęchlizny, zbutwiały, mułu,

S – specyficzny: np.: chloru, fenolu, nafty, acetonu, smoły.

Zadanie 7

Określ szacunkowe wymiary zbiornika i jego powierzchnię.

Szacunkowe wymiary .....

Szacunkowa powierzchnia .....

Zadanie 8

Glinianka służy jako akwen wędkarski. Przeczytaj na tablicy ogłoszeń, jakie m.in. gatunki ryb żyją w tym zbiorniku.

Zadanie 9

A. Które z procesów denudacyjnych zachodzą na terenie glinianki (zakreśl):

ruchy masowe, obrywanie, odpadanie, osiadanie, spełzywanie, osuwanie, spływanie, staczanie, spłukiwanie

B. Które z form (mikroform) rzeźby zauważasz na tym terenie (zakreśl):

nisze, niecki, żłobki, bruzdy (rynny), stożki napływowe, stożki usypiskowe, formy schodkowate (terasowate), wąwozy,

inne – jakie .....

Zadanie 10

Nauczyciel pokaże Ci przykłady skał, skamieniałości i minerałów (lub ich fotografii) znajdujących w wyrobisku:

- amonity
- belemnity
- jeżowce
- gąbki
- kalcyt
- krzemień

Spróbuj znaleźć je samodzielnie.

Zadanie 11

Fot. B. Dobosik

A. Przyjrzyj się uważnie fotografii i podaj, w którym kierunku miał skierowany obiektyw aparatu fotograficznego autor fotografii.

Kierunek .....

B. rozpoznaj jak najwięcej gatunków roślin rosnących w pobliżu fragmentu zbiornika przedstawionego na fotografii.

drzewa .....

krzewy .....

inne rośliny .....

Zadanie 12

Zmierz (np. chyłomierzem) nachylenie stoków wyrobiska.

Nachylenie stoku .....

Zadanie 13

Na błotnistym podłożu łatwo zaobserwować tropy zwierząt. Przyjrzyj się uważnie, czy nie zauważasz śladów zwierząt (ssaków, ptaków). Jeśli tak, to spróbuj na podstawie śladów rozpoznać gatunki.

Zadanie 14

Źródła podają: „Na Gliniance zadomowiła się rodzina łabędzi, a w szuwarach od kilku lat gnieździ się para błotniaków stawowych i wychowuje regularnie kilka młodych rocznie” (<http://www.korwinow.com/index/atrakcje/d/32/p/121>).

Znajdź w atlasie, jak wyglądają te ptaki. Może uda Ci się zaobserwować je w terenie?

Zadanie 15

Wokół glinianki rośnie kruszczyk błotny – storczyk występujący w Polsce rzadko i objęty ścisłą ochroną gatunkową. Łodyga ma najczęściej wysokość 30-60 cm. Spróbuj znaleźć tę roślinę w terenie.

http://www.storczyki.net/?storczyki,w_naturze,ryciny.html

Zadanie 16

Wykonaj dokumentację fotograficzną w miejscu obserwacji. Pamiętaj, aby oddać właściwą wielkość fotografowanych obiektów (można posłużyć się linijką, monetą, przy obiekcie może stać człowiek).

Zadanie 17

A. Zakreśl słowa opisujące, jak odbierasz miejsce, w którym jesteś:
atrakcyjne, bagienne, brudne, brzydkie, ciche, ciepłe, czyste, głośnie, grząskie, hałaśliwe, harmonijne, jasne, ładne, mokre, naturalne, płaskie, suche, wilgotne.

B. Co zmieniłbyś/zmieniłabyś w zagospodarowaniu tego terenu? Uzasadnij swoje propozycje.

Propozycje zmian:

.....
.....
.....
.....
.....

Uzasadnienie:

Bożena DOBOSIK – nauczycielka geografii
w IV Liceum Ogólnokształcącym im. H. Sienkiewicza w Częstochowie

Beata PUSZ – nauczycielka geografii
w Zespole Szkół Przemysłu Mody i Reklamy im. W. Reymonta w Częstochowie

Janina STRZYŻEWSKA – nauczycielka geografii
w VI Liceum Ogólnokształcącym im. J. Dąbrowskiego w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD

Bibliografia:

1. Krzywańska J., *Rodzaje zajęć terenowych*, w: *Ochrona środowiska i żywych zasobów przyrody*; pod red. R. Olczaka i A.U. Warcholińskiej, Wyd. UŁ, Łódź 1999.
2. Piskorz S., *Zarys dydaktyki geografii*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1995.
3. Szmidt Z., *Zajęcia terenowe w nauczaniu przyrody, edukacja przyrodnicza na II etapie kształcenia – propozycje metodyczne*, SOP, Toruń 2000.
4. Winklewski J., *Metodyka geografii*, WSiP, Warszawa 1977.
5. www.korwinow.com Strzyżewska.J., „Dokąd z uczniem po szkole?”, 2016.
6. Morzyk M., „Bogactwo geologiczne Korwinowa”, 2017.

W materiale wykorzystano zapisy obowiązującej podstawy programowej kształcenia ogólnego z geografii dla etapu gimnazjum, szkoły ponadgimnazjalnej oraz nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego z geografii dla etapu szkoły podstawowej (Dz. U z 2017 p. 356).

NAUCZANIE CHEMII W SZKOLE PODSTAWOWEJ WEDŁUG NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Nowa podstawa programowa z chemii wprowadza niewielkie zmiany w zakresie treści nauczania przedmiotu. Podstawa programowa wprowadza naukę chemii do szkoły podstawowej zamiast, jak do tej pory, w gimnazjum. Na przedmiot przewidziano **cztery godziny w cyklu nauczania, jak wynika z nowych „ramówek” - po dwie godziny tygodniowo w klasach VII i VIII. Liczba godzin przeznaczonych na ich realizację nie zmienia się w porównaniu do gimnazjum.** Podstawa programowa jest zapisem wymagań: wiadomości i umiejętności, które nabędą uczniowie na zakończenie nauczania w szkole podstawowej. Nie jest to program nauczania, a więc nie narzuca kolejności realizacji poszczególnych treści. Nauczyciele, twórcy programów nauczania, autorzy podręczników mogą dowolnie, zgodnie ze swoją koncepcją, ułożyć treści podstawy programowej. Nauczyciele mają jednak obowiązek zrealizowania wszystkich wymagań zawartych w podstawie. Nauczyciel nie będzie ograniczony nauczaniem tylko treści podstawy, może je poszerzyć, ale dopiero po zrealizowaniu i utrwaleniu wiedzy określonej w podstawie. Wprowadzenie nowych treści zależy od uzdolnień uczniów, ich zainteresowania przedmiotem oraz stanu wyposażenia pracowni chemicznej.

Zgodnie z Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo oświatowe od roku szkolnego 2021/2022 egzamin ósmoklasisty obejmie, oprócz języka polskiego, matematyki i języka obcego nowożytnego, również przedmiot do wyboru. Jednym z przedmiotów wybieranych na egzaminie może być chemia, biologia, fizyka, geografia, historia. Podobnie jak w poprzedniej podstawie programowej wymienione wymagania są zgodne z wymaganiami egzaminacyjnymi, stanowią więc podstawę przeprowadzenia egzaminu. Zakres umiejętności sprawdzanych na egzaminie nie może wykraczać poza wymagania wymienione w podstawie programowej. Informator zawierający opis egzaminu oraz przykładowe zadania musi zostać opublikowany na dwa lata przed egzaminem.

Podstawa programowa nie została poszerzona chociaż pojawiły się nowe treści i wymagania. Zmiany te wynikają raczej z potrzeby doprecyzowania opisu wymagań i uzupełnienia o treści, które funkcjonowały w nauczaniu chemii, ale nie były wprost zapisane w podstawie. Zmieniono niektóre wymagania ogólne, opisujące cele kształcenia, które są bardzo ważne, ponieważ wskazują, jak należy rozumieć wymagania szczegółowe. Uzupełnione zapisy zwracają uwagę na konieczność kształtowania umiejętności przetwarzania informacji i prezentowania ich w postaci uporządkowanej, np. za pomocą tabel, schematów, wykresów. Niezbędne jest również sprawne opisywanie przebiegu doświadczeń, rejestrowanie uzyskanych wyników oraz formułowanie obserwacji, wniosków, wyjaśnień i zależności. Należy zwrócić uwagę na stosowanie w tych opisach poprawnej nomenklatury i terminologii chemicznej. Bardzo ważna jest też umiejętność krytycznej oceny dostępnych informacji lub uzyskanych wyników. Kolejność działów wymienionych w podstawie programowej jest zgodna z tradycyjnym układem: chemia ogólna, chemia nieorganiczna, chemia organiczna. Liczba działów tematycznych w poprzedniej i nowej podstawie programowej pozostaje podobna. Nazwy poszczególnych działów tematycznych w większości przypadków pozostają takie same. Zakres tematyczny poszczególnych działów jest analogiczny do poprzedniej podstawy, choć został częściowo zmodyfikowany i uzupełniony nowymi treściami oraz wyrażony innymi czasownikami operacyjnymi. Wykaz doświadczeń został doprecyzowany i uzupełniony.

Porównanie działów tematycznych według nowej i starej podstawy (dodane lub zmienione przedstawiam pogrubioną czcionką).

1. Substancje i ich właściwości.
2. Wewnętrzna budowa materii.
3. Reakcje chemiczne.
4. Powietrze i inne (**Tlen, wodór i ich związki chemiczne. Powietrze**).
5. Woda i roztwory wodne.
6. Kwasy i zasady (**Wodorotlenki i kwasy**).
7. Sole.
8. Węgiel i jego związki z wodorem. (**Związki węgla z wodorem – węglowodory**).
9. Pochodne węglowodorów. Substancje chemiczne o znaczeniu biologicznym.

Dodane nowe pojęcia:

– **destylacja**

1.6. sporządza mieszaniny i dobiera metodę rozdzielania składników mieszanin (np.: sączenie, destylacja, rozdzielanie cieczy w rozdzielaczu); wskazuje te różnice między właściwościami fizycznymi składników mieszaniny, które umożliwiają jej rozdzielenie;

– **elektrojemność**

2.9. opisuje funkcję elektronów zewnętrznej powłoki w łączeniu się atomów; stosuje pojęcie elektrojemności do określania rodzaju wiązań (kowalencyjne, jonowe) w podanych substancjach;

– **katalizator**

3.5. wskazuje wpływ katalizatora na przebieg reakcji chemicznej; na podstawie równania reakcji lub opisu jej przebiegu odróżnia reagenty (substraty i produkty) od katalizatora;

– **amoniak**

4.7. [...] opisuje właściwości fizyczne oraz zastosowania wybranych wodoroków niemetalu (amoniaku, chlorowodoru, siarkowodoru).

Dodane nowe treści:

– **powstawanie wiązań chemicznych w metanie**

2.10. na przykładzie cząsteczek H_2 , Cl_2 , N_2 , CO_2 , H_2O , HCl , NH_3 , CH_4 opisuje powstawanie wiązań chemicznych; porównanie przewodnictwa ciepła i elektryczności w związkach jonowych i kowalencyjnych

2.12. porównuje właściwości związków kowalencyjnych i jonowych (stan skupienia, rozpuszczalność w wodzie, temperatury topnienia i wrzenia, przewodnictwo ciepła i elektryczności);

– **obieg węgla w przyrodzie, produkty jego przeróbki i ich zastosowania**

4.6. opisuje obieg tlenu i węgla w przyrodzie,

8.10. wymienia nazwy produktów destylacji ropy naftowej, wskazuje ich zastosowania.

**Anna DRZEWIECKA-ŚWITAŁA – nauczycielka chemii
w Technicznych Zakładach Naukowych w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Źródło:

1. Witold Anusiak – Podstawa programowa z chemii. Podstawowe założenia, filozofia zmiany i kierunki działania.
2. <http://www.nowaera.pl/oferta-edukacyjna/reforma-2017/szkola-podstawowa/chemia/od-wrzesnia-chemia-w-szkole-podstawowej>.

ZREFORMOWANA FIZYKA

Nauczanie fizyki w zreformowanej ośmioletniej szkole podstawowej obowiązuje w dwóch ostatnich klasach, w wymiarze czterech godzin lekcyjnych w cyklu, czyli po dwie godziny lekcyjne w klasie siódmej i ósmej. Sumaryczna ilość czasu przeznaczanego na realizację materiału jest więc analogiczna do tej, która obowiązywała do tej pory w gimnazjum.

Kolejność treści nauczania fizyki w szkole podstawowej jest zgodna z dotychczasową praktyką i odpowiada tej realizowanej w gimnazjum. Proponowana kolejność treści nie jest obligatoryjna – niemniej każda inna kolejność nie powinna burzyć wewnętrznej spójności, powinna zachować logiczną całość i powinna wprowadzać pojęcia i wielkości fizyczne we właściwej kolejności i we właściwym kontekście (np. wprowadzenie pojęcia siły przed wprowadzeniem pojęcia pracy).

Spiralny układ treści kształcenia (w odróżnieniu od liniowego, gdzie każda następną część materiału była dalszym ciągiem poprzedniej, dlatego uczeń danych treści uczył się tylko raz) pozwala na to, by do tych samych treści wracać na coraz wyższych poziomach, rozszerzając ich zakres.

W nowej podstawie programowej dla szkoły podstawowej analogicznie do podstawy obowiązującej w gimnazjum wyróżniono cztery wymagania ogólne, tworzące cele kształcenia sformułowane w języku obszarów umiejętności:

- I. Wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.

- II. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych.
- III. Planowanie i przeprowadzanie obserwacji lub doświadczeń oraz wnioskowanie na podstawie ich wyników.
- IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych, w tym tekstów popularnonaukowych.

Przyjęta obecnie kolejność jest zgodna z powiększającym się zasobem wiedzy oraz rozwojem umiejętności. Ucząc się fizyki, poznając jej prawa, uczeń może pełnić rolę badacza poszukującego odpowiedzi na pytania dotyczące zjawisk obserwowanych w przyrodzie. Należy mieć świadomość, że nauczanie fizyki to nieustanne odwoływanie się do przykładów z życia codziennego oraz badanie czynne zjawisk i procesów. Lekcje fizyki powinny dać możliwość weryfikacji poglądów uczniów, ale również sposobność do rozwijania umiejętności myślenia naukowego – stawiania pytań, hipotez i prób ich testowania.

Wymagania doświadczalne, wyróżnione na końcu każdego działu tematycznego, którego dotyczą, stają się jego integralną częścią, a nie jak dotychczas, kiedy tworzyły odrębny zbiór wymagań umieszczony na końcu zestawu. Winny one być traktowane priorytetowo. „Szkoła ćwiczeń” ma preferować przeprowadzanie pokazów, demonstracji, przeprowadzanie doświadczeń – i to zarówno przez ucznia, jak i nauczyciela. W tym zakresie powinno się również korzystać z narzędzi i zasobów współczesnej technologii informacyjno-komunikacyjnej. Zadania rachunkowe mają stanowić element uzupełniający i nie mogą dominować w procesie nauczania fizyki.

Treści nauczania i oczekiwane umiejętności uczniów zostały sformułowane w języku wymagań szczegółowych. Stanowią one podstawę ustalania wymagań edukacyjnych i wymagań egzaminacyjnych.

Cele szczegółowe zostały podzielone na osiem bloków tematycznych:

- I. Ruch i siły.
- II. Energia.
- III. Zjawiska cieplne.
- IV. Właściwości materii.
- V. Elektryczność.
- VI. Magnetyzm.
- VII. Ruch drgający i fale.
- VIII. Optyka.

Na początku wymagań szczegółowych umieszczone zostały wymagania przekrojowe poprzedzające wszystkie bloki tematyczne:

Wymagania przekrojowe. Uczeń:

1. wyodrębnia z tekstów, tabel, diagramów lub wykresów, rysunków schematycznych lub blokowych informacje kluczowe dla opisywanego zjawiska bądź problemu; ilustruje je w różnych postaciach;
2. wyodrębnia zjawisko z kontekstu, nazywa je oraz wskazuje czynniki istotne i nieistotne dla jego przebiegu;
3. rozróżnia pojęcia: obserwacja, pomiar, doświadczenie; przeprowadza wybrane obserwacje, pomiary i doświadczenia korzystając z ich opisów;
4. opisuje przebieg doświadczenia i pokazu; wyróżnia kluczowe kroki i sposób postępowania oraz wskazuje rolę użytych przyrządów;
5. posługuje się pojęciem niepewności pomiarowej; zapisuje wynik pomiaru wraz z jego jednostką oraz z uwzględnieniem informacji o niepewności;
6. przeprowadza obliczenia i zapisuje wynik zgodnie z zasadami zaokrąglania oraz z zachowaniem liczby cyfr znaczących, wynikających z dokładności pomiaru lub z danych;
7. przelicza wielokrotności i podwielokrotności (miko-, mili-, centy-, hekto-, kilo-, mega-);
8. rozpoznaje zależność rosnącą bądź malejącą na podstawie danych z tabeli lub na podstawie wykresu; rozpoznaje proporcjonalność prostą na podstawie wykresu;
9. przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas wykonywania obserwacji, pomiarów i doświadczeń.

Umieszczenie wymagań przekrojowych przed blokami tematycznymi podkreśla ich szczególną rolę i wskazuje na wielowątkowe rozwijanie związanych z nimi umiejętności w całym etapie kształcenia. Głównym celem jest więc nabycie umiejętności wykorzystania, analizowania, przetwarzania lub tworzenia informacji przy opisywaniu lub badaniu zjawisk i procesów fizycznych.

Wymagania te stanowią istotny element na drodze do wykorzystania, zdobywania i rozwijania prostych umiejętności matematycznych. Matematyka jest elementem niezbędnym w każdej nauce przyrodniczej, a w fizyce w szczególności i powinna być stopniowo pogłębiana w kursie fizyki. W nauczaniu fizyki pojawiają się elementy matematyki, których praktyczna użyteczność jest bezsporna (np. wykresy). Ich tworzenie bądź analizowanie powinno być wprowadzane na lekcjach fizyki jako umiejętność, co powinno zdecydowanie ułatwić właściwe ich zrozumienie w kontekście typowo matematycznym. Tej zależności nie da się uniknąć, a nawet nie powinniśmy tego robić.

Podczas realizacji wymagań podstawy programowej należy szczególnie zwrócić uwagę na opanowanie następujących umiejętności:

1. rozwiązywania typowych zadań przez wykonywanie rutynowych czynności;
2. rozpoznawania i kojarzenia z wykorzystaniem pojedynczych źródeł informacji;
3. wybierania i stosowania strategii rozwiązywania problemów;

4. efektywnej pracy nad rozwiązaniem oraz łączenia różnorodnych informacji i technik;
5. matematycznych z użyciem odpowiednich reprezentacji;
6. doświadczalnych;
7. formułowania komunikatu o swoim rozumowaniu oraz uzasadniania podjętego działania.

Wymagania szczegółowe - „Ruch i siły”

Pierwszy dział tematyczny wymagań szczegółowych dotyczy ruchu i sił. W porównaniu z analogicznym blokiem tematycznym dodano kilka uszczegółowień. Wprowadzono najpierw opis ruchu, czyli kinematykę i dalej dynamikę. Ruch danego ciała analizuje się i opisuje względem wybranego układu odniesienia – przy czym wskazuje się na względność ruchu, która jest jego bardzo ważną cechą.

Analizie podlega jedynie ruch prostoliniowy. Dla niego wprowadza się pojęcie ruchu jednostajnego. Następnie w opisie ruchów rozróżnia się ruch jednostajnie zmienny: jednostajnie przyspieszony i jako nowość pojawia się również ruch jednostajnie opóźniony. Analiza ruchów jednostajnie zmiennych ma doprowadzić do umiejętności posługiwania się zmianą wartości prędkości $\Delta v = v - v_0 = \pm a\Delta t$, gdzie a jest miarą tempa zmiany wartości prędkości w obu analizowanych ruchach i jest zawsze wielkością dodatnio określoną. W zależności od kontekstu jest miarą przyspieszenia albo opóźnienia. Ograniczenie analizy ruchów do rozważania przypadków bez tzw. prędkości początkowej, jak to miało miejsce dotychczas w gimnazjum, powodowało tylko niezrozumiałe zubożenie i negatywne skutki zauważalne na poziomie kształcenia wyższego.

Oddzielną kwestią jest wprowadzenie do podstawy programowej wielkości wektorowych. W opisie ruchu prostoliniowego wprowadzenie wielkości wektorowych zostało uznane za zbędne – zaproponowano pozostanie w tym przypadku w zakresie analizowania jedynie zależności liczbowych. W wielu kursach fizyki wprowadzenie kinematycznych wielkości wektorowych pojawia się dopiero przy opisie ruchu w dwóch lub trzech wymiarach przestrzennych.

Konsekwentne za to jest wektorowe traktowanie siły. Uczeń rozpoznaje siły, potrafi je nazwać, zauważa te, które pojawiają się jako wynik wzajemnego oddziaływania ciał, znajduje wypadkową sił działających w tym samym kierunku, wie kiedy siły się równoważą. Nowa podstawa programowa zaleca wprowadzenie zasad dynamiki, od opisu zasady akcji i reakcji. Takie podejście pozwala łatwiej zrozumieć pierwszą i drugą zasadę dynamiki ale nic nie stoi na przeszkodzie, by zasady dynamiki wprowadzać w ich ustalonej kolejności. W proponowanym kursie fizyki po raz pierwszy pojawia się pojęcie masy jako miary bezwładności.

Doświadczalnie uczeń:

- a. ilustruje I, II, III zasadę dynamiki,
- b. wyznacza prędkość z pomiaru czasu i drogi z użyciem przyrządów analogowych lub cyfrowych bądź oprogramowania do pomiarów na obrazach wideo,
- c. wyznacza wartość siły za pomocą siłomierza albo wagi analogowej lub cyfrowej.

Wymagania szczegółowe - „Energia”

W bloku tematycznym „Energia” wprowadza się pojęcie pracy i jej związku z pojęciem energii mechanicznej (kinetycznej i potencjalnej). Uczeń posługuje się pojęciem mocy – stosuje związek mocy z pracą i czasem, w którym została wykonana. Uczeń nabywa umiejętności wykorzystania zasady zachowania energii do opisu zjawisk i do obliczeń.

Wymagania szczegółowe - „Zjawiska cieplne”

„Zjawiska cieplne” – to specjalnie wydzielony dział wymagań szczegółowych, scalający zagadnienia wprowadzające pojęcie ciepła do analiz przebiegu zjawisk. W porównaniu z zakresem podobnych treści występujących w podstawie programowej dla gimnazjum podstawa dla szkoły podstawowej zawiera kilka elementów uszczegółowionych. Przede wszystkim otwarcie wprowadza pojęcie równowagi termicznej i pojęcie temperatury. Omawia przepływ ciepła - przekazywanie do układu energii bądź jej pobieranie - co pozwala doprowadzić do sformułowania zasady zachowania energii w jej najogólniejszej postaci – pierwszej zasady termodynamiki.

Podstawa nie wprowadza obowiązku opanowania tzw. bilansów cieplnych, choć pozostawia pojęcie ciepła właściwego. Bilans cieplny może się pojawić jako element rozszerzający wiedzę, ale nie powinno się to odbywać kosztem innych, opisanych w podstawie umiejętności.

Doświadczalnie uczeń:

- a. demonstruje zjawiska topnienia, wrzenia, skraplania,
- b. bada zjawiska przewodnictwa cieplnego i określa, który z badanych materiałów jest lepszym przewodnikiem ciepła,
- c. wyznacza ciepło właściwe wody z użyciem czajnika elektrycznego lub grzałki o znanej mocy, termometru, cylindra miarowego lub wagi.

Wymagania szczegółowe - „Właściwości materii”

W tym bloku tematycznym główny nacisk położony jest na przedstawienie zjawisk dotyczących gazów i cieczy. Uczeń nabywa umiejętności posługiwania się pojęciem parcia, ciśnienia, siły wyporu, siły spójności. Analizuje różne gęstości substancji w różnych stanach skupienia, wynikające z budowy makroskopowej.

Doświadczalnie uczeń:

- a. demonstruje istnienie ciśnienia atmosferycznego; demonstruje zjawiska konwekcji i napięcia powierzchniowego,
- b. demonstruje prawo Pascala oraz zależność ciśnienia hydrostatycznego od wysokości słupa cieczy,
- c. demonstruje prawo Archimedesesa i na tej podstawie analizuje pływanie ciał; wyznacza gęstość cieczy lub ciał stałych,
- d. wyznacza gęstość substancji, z jakiej wykonany jest przedmiot o kształcie regularnym za pomocą wagi i przymiaru lub o nieregularnym kształcie za pomocą wagi, cieczy i cylindra miarowego.

Wymagania szczegółowe - „Elektryczność”

Ten dział tematyczny obejmuje podstawy elektrostatyki – sposoby elektryzowania ciał z uwzględnieniem zjawiska indukcji elektrostatycznej oraz budowy i zasady działania elektroskopu - co jest bardzo przydatne przy analizowaniu zjawisk elektrycznych. Uczeń nabywa umiejętności stosowania pojęć: natężenie prądu, napięcie, opór elektryczny, energia elektryczna. Nie pojawiają się w podstawie programowej w sposób jawny prawo Ohma, czy też zasada zachowania ładunku.

Doświadczalnie uczeń:

- a. demonstruje zjawiska elektryzowania przez potarcie lub dotyk,
- b. demonstruje wzajemne oddziaływanie ciał naelektryzowanych,
- c. rozróżnia przewodniki od izolatorów oraz wskazuje ich przykłady,
- d. łączy według podanego schematu obwód elektryczny składający się ze źródła (akumulatora, zasilacza), odbiornika (żarówka, brzęczyka, silnika, diody, grzejnika, opornika), wyłączników, woltomierzy, amperomierzy; odczytuje wskazania mierników,
- e. wyznacza opór przewodnika przez pomiary napięcia na jego końcach oraz natężenia prądu przez niego płynącego.

Wymagania szczegółowe - „Magnetyzm”

W bloku tym zwraca się szczególną uwagę na to, że przewodnik z prądem jest źródłem oddziaływania magnetycznego. W podstawie zrezygnowano z wprowadzania definicji pola oraz z analizy działania silnika elektrycznego.

Doświadczalnie uczeń:

- a. demonstruje zachowanie się igły magnetycznej w obecności magnesu,
- b. demonstruje zjawisko oddziaływania przewodnika z prądem na igłę magnetyczną.

Wymagania szczegółowe - „Ruch drgający i fale”

W dziale tym analizuje się drgania pod wpływem sił sprężystości – wahadło pojawia się w celu zademonstrowania ruchu okresowego i omówienia charakteryzujących go wielkości fizycznych. Opisuje się falę mechaniczną, powstawanie i rozchodzenie się dźwięku bez opisu mechanizmów wytwarzania ich w instrumentach muzycznych.

Doświadczalnie uczeń:

- a. wyznacza okres i częstotliwość w ruchu okresowym,
- b. demonstruje dźwięki o różnych częstotliwościach z wykorzystaniem drgającego przedmiotu lub instrumentu muzycznego,
- c. obserwuje oscylogramy dźwięków z wykorzystaniem różnych technik.

Wymagania szczegółowe - „Optyka”

Ostatni blok tematyczny obejmuje optykę. Stanowi on opis zjawisk optyki geometrycznej z uwzględnieniem zmian w prędkości propagacji światła przy przejściu z jednego ośrodka do drugiego. Na końcu pojawiają się fale elektromagnetyczne po to, by w tym kontekście fizycznym umieścić omawiane fale świetlne.

Doświadczalnie uczeń:

- a. demonstruje zjawisko prostoliniowego rozchodzenia się światła, zjawisko załamania światła na granicy ośrodków, powstawanie obrazów za pomocą zwierciadeł płaskich, sferycznych i soczewek,
- b. otrzymuje za pomocą soczewki skupiającej ostre obrazy przedmiotu na ekranie,
- c. demonstruje rozszczepienie światła w pryzmacie.

Wnioski dla nauczycieli

Głównym założeniem przyjętym przy tworzeniu nowej podstawy programowej było pozostawienie takiego samego jak w gimnazjum zakresu realizowanego materiału. Pozwala to na wykorzystanie wszystkich pozytywnych doświadczeń i umiejętności w odniesieniu do uczniów w tej samej grupie wiekowej. Z drugiej strony pozwala to również na sprawne adaptowanie odpowiednich podręczników. Jak mówią sami twórcy nowej podstawy dokonane zmiany mają charakter ewolucyjny nie rewolucyjny. Wszystkie zapisy zostały uporządkowane i tam, gdzie była taka potrzeba, uszczegółowiono je bądź doprecyzowano. Pojawiły się pewne korekty, w ramach których dodano albo usunięto pewne elementy.

Równy rozdział godzin w cyklu pozwala na zrównoważony podział bloków tematycznych: pierwsze cztery bloki w klasie siódmej i kolejne cztery w klasie ósmej. W związku z pojawiającą się w nowej podstawie ilością obserwacji, doświadczeń i eksperymentów wysoce wskazana byłaby realizacja przynajmniej jednej godziny zajęć w cyklu kształcenia z podziałem na grupy. Poprawiłoby to warunki do czynnego eksperymentowania oraz doskonalenia umiejętności praktycznych. Do obowiązków szkoły należy zapewnienie zasobów niezbędnych do prowadzenia demonstracji i doświadczeń na lekcji fizyki.

**Renata WOJTANIA – nauczycielka fizyki
w IX Liceum Ogólnokształcącym im. C. K. Norwida w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Bibliografia:

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017 poz. 356).

Komentarz do podstawy programowej Szkoła podstawowa Fizyka - Marek Thomas, Lidia Skibińska, Dariusz Bossowski <https://www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa>.

REFLEKSJE NA TEMAT NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ Z PRZEDMIOTÓW ARTYSTYCZNYCH - PLASTYKA I MUZYKA (II ETAP EDUKACYJNY)

W obliczu zmian zachodzących w szkolnictwie, wdrażanej reformy edukacji, pragnę podzielić się zdobytymi informacjami oraz własnymi przemyśleniami, dotyczącymi nowych podstaw programowych z przedmiotów: plastyka i muzyka.

W nowej podstawie programowej przedmioty te realizowane są obowiązkowo w szkołach podstawowych w klasach IV-VII, zastępując dotychczasową podstawę programową dla szkół podstawowych w klasach IV-VI oraz podstawę programową w gimnazjum (III etap edukacyjny). Działania twórcze prowadzone dotychczas w ramach „zajęć artystycznych”, w gimnazjum zostały również uwzględnione w nowej podstawie programowej dla klas IV-VII. Nie ma więc podziału na przedmiot i zajęcia artystyczne. Przedmioty tj. plastyka i muzyka nabierają więc zdecydowanie praktycznego charakteru, gdzie działania twórcze i warsztatowe przeważają i dominują, choć opierają się na podstawach teoretycznych. Nowa podstawa programowa z plastyki formułuje następujące cele kształcenia – wymagania ogólne:

I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła.

II. Doskonalenie umiejętności plastycznych – ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych.

III. Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.

Sposób sformułowania celów w nowej podstawie programowej jest bardzo precyzyjny i szczegółowy; w poprzedniej był ujednolicony dla wszystkich przedmiotów humanistycznych. W nowej podstawie programowej cele odnoszą się bezpośrednio do treści kształcenia. Chodzi o to, aby zapobiec wprowadzaniu przez programy nauczania i podręczniki zbyt obszernych treści do realizacji i pozostawić nauczycielowi obszar do prowadzenia działań twórczych z uczniami, ponieważ to właśnie praktyczne działanie i ekspresja twórcza są kluczowymi elementami nauczania plastyki. Informacje teoretyczne mają stanowić jedynie bazę poznawczą dla twórczej ekspresji. Odchodzi się od nauczania dziejów sztuki w układzie chronologicznym na korzyść problemowego układu treści. Istnieje tu możliwość korelacji treści nauczania z historią czy językiem polskim, gdzie wprowadzana jest chronologiczna znajomość epok historycznych.

W ramach realizacji pierwszego celu kształcenia uczniowie powinni znać dziedziny sztuk plastycznych, rozumieć funkcje dzieła, charakteryzować jego język.

Powinni również wypowiadać się we współczesnych formach twórczości o charakterze interdyscyplinarnym oraz w swoich działaniach stosować nowe media. Powinni rozróżniać cechy i rodzaje kompozycji w dziełach wybitnych artystów oraz tworzyć własne kompozycje na płaszczyźnie i w przestrzeni. Wymagania dotyczą także klasyfikacji barw i znajomości podstawowych pojęć z tego zakresu, stosowania we własnych pracach kontrastów barwnych. Uczniowie powinni także, na bazie znajomości zasad perspektywy, stosować sposoby uzyskiwania iluzji w przestrzeni, określać środki wyrazu artystycznego, rozróżniać gatunki i tematykę dzieł. Przy okazji charakterystyki gatunków można zaprezentować uczniom znaczące dla kultury, dzieła wielkich twórców.

Realizacja drugiego celu wiąże się przede wszystkim z ekspresją twórczą uczniów, która obejmuje zarówno odtwarzanie natury, jak i jej interpretację na płaszczyźnie i w przestrzeni. Uczniowie powinni wyrażać również swoje przeżycia i emocje w odniesieniu do rzeczywistości oraz tworzyć prace inspirowane literaturą i muzyką. Powinni, poprzez projektowanie graficzne, tworzyć formy użytkowe, dekoracyjne czy scenografie – elementy wpływające na estetykę otoczenia. Bardziej pracochłonne i trudne prace zaleca się wykonywać zespołowo. Tutaj również powinny być realizowane zadania wykonywane techniką cyfrową i fotograficzną oraz za pomocą wybranych programów komputerowych.

Cel trzeci ma za zadanie przygotowanie uczniów do uczestnictwa w kulturze. Należy zapoznać dzieci z kulturą własnego regionu (zabytki, twórcy, dzieła). Uczeń powinien znać i charakteryzować najważniejsze obiekty kultury (i twórców) w Polsce i na świecie, znać najważniejsze muzea i kolekcje dzieł. Powinien znać charakter sztuki ludowej.

Elementy te są kontynuacją wymagań poprzedniej podstawy; zdecydowaną nowością jest natomiast wymaganie, aby uczeń znał i stosował zasady prezentacji i upowszechniania dzieł zgodnie z prawem i normami etycznymi. Chodzi tu o ochronę własności intelektualnej, wychowanie w poczuciu odpowiedzialności i szacunku do prac własnych i innych. Uczeń musi mieć świadomość zasad i obowiązujących w tym zakresie prawa.

Nowa podstawa programowa również bardzo dokładnie, szczegółowo i precyzyjnie przedstawia treści nauczania. Są to treści znane nam z poprzedniej podstawy, nie ma tu rewolucyjnych zmian, jednakże zostały one wyjątkowo skrupulatnie doprecyzowane i przedstawione. Być może taki sposób ujęcia okaże się pomocny i bardziej przejrzysty dla młodych nauczycieli.

Podsumowując, w nowej podstawie programowej z plastyki nie zauważam wielkich zmian. Cele kształcenia i treści nauczania są kontynuacją poprzedniej podstawy, zostały one jednak doprecyzowane i uszczegółowione. Istotną zmianą wprowadzoną w nowej podstawie jest natomiast to, aby dzieje sztuki wprowadzać w układzie problemowym, spiralnym, a nie chronologicznym (czyli odchodzimy od nauczania regularnej historii sztuki). Na przykład informacje dotyczące stylów omawiamy w kontekście poszczególnych dyscyplin artystycznych, tzn. omawiając np. architekturę, pokazujemy, że dzieła architektury powstawały w różnych stylach (świątynia grecka, kościół romański czy budynek secesyjny). Wiadomości te powinny być stosowane w praktyce.

Ilustracje w podręcznikach, szczególnie te ukazujące najważniejsze przykłady dziedzictwa kulturowego, powinny zawierać dane o twórcy, okres powstania czy styl.

W nowej podstawie programowej zwraca się także uwagę na to, aby zajęcia plastyki były planowane zgodnie z psychofizycznym rozwojem dzieci. Istotny jest tu dobór technik, zadań, formatów prac i czasu realizacji (np. w klasach młodszych zaleca się mniejsze

formaty prac, a w starszych większe, czas pracy planujemy na pojedyncze godziny lekcyjne, ale w klasach starszych możemy czasami kontynuować pracę na kolejnej lekcji). W klasach starszych planujemy również zadania zespołowe, np. w formie projektów edukacyjnych dających szansę rozwijania u uczniów różnorodnych form ekspresji twórczej (powiązania interdyscyplinarne).

W nowej podstawie szczególnie podkreślono konieczność dostosowania wymagań dla uczniów ze specyficznymi problemami edukacyjnymi, których charakteryzuje wyjątkowa wrażliwość artystyczna. Nowością są także zagadnienia związane z prawem autorskim i ochroną własności intelektualnej. Mocno podkreśla się też ochronę dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz znajomość dziedzictwa narodowego najbliższego otoczenia oraz regionu.

Nowa podstawa programowa z muzyki stawia następujące cele kształcenia - wymagania ogólne:

I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna.

Uczeń indywidualnie i zespołowo muzykuje, tworzy i improwizuje proste struktury dźwiękowe i układy ruchowo-taneczne, przedstawia cechy i charakter wykonywanych utworów werbalnie i pozawerbalnie, rozwijając swoje zdolności i umiejętności muzyczne, preferencje oraz umiejętności wartościowania wytworów kultury.

II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania.

Uczeń rozumie podstawowe pojęcia i terminy muzyczne, niezbędne w praktyce wykonawczej, percepcji oraz prowadzeniu rozmów o muzyce, poszukiwaniu informacji i twórczym działaniu, dostrzegając przy tym wzajemne relacje między nimi.

III. Wiedza o kulturze muzycznej, narodowym i światowym dziedzictwie kulturowym.

Uczeń interpretuje zjawiska związane z kulturą muzyczną, słucha muzyki, rozpoznaje, rozróżnia i omawia jej cechy, przedstawia własny stosunek do słuchanego i wykonywanego repertuaru, jest świadomym odbiorcą sztuki.

Analizując cele nauczania, widzimy tu, podobnie jak w plastyce, iż punkt ciężkości został przeniesiony z teorii na praktykę. Działania praktyczne muszą dominować nad zagadnieniami teoretycznymi. Dotychczasowa podstawa programowa zakładała, że język muzyki i pojęcia z nim związane pełniły nadrzędną funkcję wobec praktyki. Czyli przed podjęciem działań praktycznych, uczeń musiał posiadać określoną wiedzę teoretyczną. Nowa podstawa programowa zakłada stopniowe doświadczenie i praktyczne poznawanie muzyki. Wiadomości teoretyczne służyć mają wyłącznie do prawidłowego, samodzielnego wykonywania utworów, właściwego ich odbioru, rozumienia. Jeśli chodzi o treści nauczania, to zostały one uszczegółowione i doprecyzowane.

Wskazano też rodzaje utworów, wymagania uzupełniono o tworzenie, improwizację i spontaniczne muzykowanie. Dodano zagadnienia symboliki beznutowej, nowych technik wokalnych oraz zróżnicowanych przykładów aparatu wykonawczego. Sprostowano błąd merytoryczny dotyczący hymnu Unii Europejskiej.

Pojawiły się również nowe treści z zakresu współczesnej muzyki rozrywkowej, środków wykonawczych, stylów i rodzajów muzyki.

Zwrócono uwagę na możliwość wykorzystania nowych technologii do tworzenia, odtwarzania czy zapisywania muzyki (np. zapis beznutowy – techniki cyfrowe, aplikacje w telefonach komórkowych do zapisu i miksowania dźwięków).

W nowej podstawie zaproponowano zapoznanie uczniów z chronologią epok muzycznych i ważnymi twórcami, ale bez zagłębiania się w historię muzyki.

Zaleca się działania interdyscyplinarne, korelację z innymi przedmiotami.

Odchodzi się od analizy tekstów kultury na rzecz postawienia ucznia w roli świadomego, aktywnego i kreatywnego odbiorcy muzyki.

Nowa podstawa silnie akcentuje aspekt wychowawczy muzyki. Zwraca uwagę na pracę w grupie i współodpowiedzialność oraz kształtowanie postawy patriotycznej, tolerancji, otwartości na różnorodność muzyki. Przeciwdziała wykluczeniom (np. ze względu na różny poziom predyspozycji muzycznych uczniów), ma spełniać funkcje terapeutyczne.

W warunkach realizacji zwrócono uwagę na relację uczeń-nauczyciel (mistrz, przewodnik). Podkreślono znaczenie rozwijania zdolności muzycznych podczas zajęć pozalekcyjnych oraz elastyczności w doborze określonej aktywności do potrzeb i możliwości ucznia.

Praca z uczniami w starszych klasach powinna uwzględniać korelację wewnątrzprzedmiotową oraz korelację międzyprzedmiotową (np. z językiem polskim, historią, plastyką, ale również z matematyką, geografą, informatyką, techniką czy wychowaniem fizycznym). Korelacja, w której uczestniczy muzyka jako przedmiot, polega na powiązaniu treści z różnych przedmiotów w celu całościowego ukazania danego zagadnienia, sprzyja również poszerzaniu wiedzy i wykorzystywaniu jej w różnych dziedzinach. Doskonale możliwości w tym zakresie stwarza projekt edukacyjny.

Przyznano również, iż ocenianie na lekcjach muzyki jest najtrudniejszym elementem pracy nauczycieli, a w ocenianiu osiągnięć ekspresyjnych ucznia nie można zapewnić całkowitej obiektywizacji. Dlatego też ocenianie należy rozumieć jako dostarczanie informacji o postępach i trudnościach w nauce określonego ucznia, przy czym pamiętać należy, że proces uczenia się i dochodzenia do wiedzy jest ważniejszy niż efekt końcowy (np. w postaci zagranej przez dziecko utworu). Istotą oceniania jest stosowanie motywowania, wspieranie zaangażowania i wkładu pracy ucznia, bez względu na jego wyjściowy poziom uzdolnień i osiągnięć muzycznych. W nowej podstawie programowej zwrócono również uwagę na wyposażenie pracowni muzycznej (instrumenty, tablica z pięciolinia, sprzęt muzyczny i multimedialny, biblioteczkę, itp.)

Reasumując, w nowej podstawie programowej z muzyki, podobnie jak z plastyki, widoczny jest nacisk na działania praktyczne, które są priorytetem uzupełnianym elementami z teorii. Obszary edukacji muzycznej stanowią kontynuację poprzedniej podstawy poszerzonej o improwizację i spontaniczne muzykowanie. Duży nacisk kładzie się na stosowanie nowych technologii przy tworzeniu muzyki oraz kształtowanie postaw patriotycznych.

Moim zdaniem, niedobrym posunięciem jest niezaplanowanie plastyki i muzyki w klasie VIII, ponieważ zabraknie płynnego przejścia pomiędzy II a III etapem edukacyjnym. Może stanowić to duży problem szczególnie w odniesieniu do młodzieży

uzdolnionej, pragnącej kontynuować naukę w szkołach artystycznych.

**Beata MIELCZAREK – nauczycielka plastyki
w Szkole Podstawowej nr 11 i Gimnazjum nr 11 w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Opracowano na podstawie:

Rozporządzenie MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r. poz. 356) <http://www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa>.

**NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA 2017 DLA UCZNIÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ
INTELEKTUALNĄ W STOPNIU UMIARKOWANYM LUB ZNACZNYM W SZKOŁACH
PODSTAWOWYCH ORAZ SPECJALNYCH SZKOŁACH PRZYSPOSABIAJĄCYCH
DO PRACY – FILARY ZMIAN**

13 marca br. w Ośrodku Rozwoju Edukacji w Warszawie odbyła się konferencja „Wdrażanie nowej podstawy programowej 2017 – kształcenie specjalne”. W spotkaniu uczestniczyły ekspertki MEN - prof. dr hab. Kazimiera Krakowiak, Lidia Klaro-Celej, Monika Zakrzewska, Katarzyna Cichocka-Segiet oraz przedstawicielki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II - dr Aleksandra Borowicz i dr Renata Kołodziejczyk. W konferencji wzięła także udział Joanna Wilewska – Zastępca Dyrektora Departamentu Wychowania i Kształcenia Integracyjnego MEN.

Podczas spotkania przybliżone zostały zmiany w podstawach programowych obowiązujących od nowego roku szkolnego 2017/2018 w szkołach podstawowych oraz w szkołach specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym. Zaprezentowano również zasady organizacji specjalistycznego postępowania edukacyjnego, przedstawiono standardy dostępności podręczników szkolnych oraz wykorzystanie alternatywnych form komunikacji w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Czym wyróżniają się nowe podstawy programowe dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym? Czym uzasadnia się zawarte w nich zmiany?

Podkreślenia wymaga fakt, że tak naprawdę w nowych podstawach programowych zostały zachowane najcenniejsze elementy obowiązujących dotychczas podstaw. Zawarte w nich treści nauczania są jednak znacznie poszerzone, uporządkowane i przedstawione w ujęciu szczegółowym.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym dla szkoły podstawowej opiera się na trzech filarach:

- tradycji i dorobku naukowym polskiej pedagogiki specjalnej,
- współczesnej wiedzy o przyczynach i objawach zaburzeń funkcjonowania dziecka oraz o uwarunkowaniach i skuteczności kompleksowego wspierania jego rozwoju,
- praktycznym doświadczeniu nauczycieli i szkół.

Polska pedagogika specjalna szczyci się ogromnym dorobkiem w dziedzinie kształcenia uczniów z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, w tym z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym. Nie sposób pominąć tu zasługi Marii Grzegorzewskiej, która wraz ze swoimi współpracownikami przeniosła na grunt polski i twórczo przetworzyła metodę ośrodków zainteresowań wypracowaną przez Owidiusza Decroly'ego, belgijskiego lekarza i pedagoga żyjącego na przełomie XIX wieku. Forma organizacji nauczania właściwa ośrodkom pracy wciąż wydaje się być słuszną i wartościową.

Rzeczywistość biegnie jednak do przodu i dysponujemy dziś pracami badawczymi, które wnoszą nową wiedzę nie tylko o przyczynach i patomechanizmach niepełnosprawności, ale również o skuteczności podejmowanych działań terapeutycznych. Rzetelność naukowa badań pozwala na systematyczną weryfikację istniejących terapii. Pozwala wyeliminować niespójne koncepcje, które dają tyleż nadziei co rozczarowań. Oparcie zapisów zawartych w podstawie programowej na aktualnych i bezspornych badaniach jest więc konieczne. Nie bez znaczenia pozostaje tu ogromne doświadczenie nauczycieli i szkół w podejściu do osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Zasadnicze zmiany w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych odnoszą się do czterech zasadniczych aspektów działania edukacyjno-terapeutycznego. Pierwszy z nich dotyczy pogłębienia treści personalistycznego założenia celów edukacji i położenia silniejszego akcentu na godność i autonomię osoby z niepełnosprawnością oraz jej prawo do swoistości funkcjonowania. Drugi odnosi się do wzmocnienia troski o komunikowanie się nauczycieli i specjalistów z uczniami oraz o rozwój sprawności komunikowania się uczniów w mowie i / lub z zastosowaniem metod wspomagających i alternatywnych (AAC). Trzeci wskazuje na wzmocnienie troski o rozwój aktywności i kreatywności uczniów oraz ich zdolności twórczych i uzdolnień. Czwarty kładzie nacisk na dalekosiężne cele edukacji i przygotowanie uczniów do życia z niepełnosprawnością w okresie dorosłości.

Celem edukacji ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkole podstawowej jest budowanie jego tożsamości, rozwijanie autonomii i poczucia godności, wdrażanie go do funkcjonowania społecznego oraz

do rozumienia i przestrzegania norm społecznych, a w szczególności wyposażenie go w takie umiejętności i wiadomości, które pozwolą mu na korzystanie – na miarę indywidualnych możliwości – z jego wolności i praw człowieka, a także pozwolą mu na postrzeganie siebie jako niezależnej osoby.

Należy tu podkreślić, że swoistość funkcjonowania ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym ściśle wiąże się z pojęciem samodzielności. Droga do samodzielności jest drogą indywidualnego rozwoju. Jej przejście prowadzi do zwiększenia kontroli nad własnym życiem, poprawiając wyraźnie jego jakość.

Nie ma wątpliwości, że szacunek wobec drugiej osoby zawsze wiąże się z tym, jak się z nią komunikujemy. Rozmawiać z innymi, to korzystać z ich doświadczenia i dzielić się własnym. Język jest niezbędny każdemu człowiekowi, bo to on pozwala nam stawać się sobą, budować własną tożsamość i świadomość, rozwijać osobowość, porządkować doświadczenie i tworzyć własny obraz świata. Język jest potrzebny do życia i współdziałania z innymi ludźmi. Jest potrzebny do bycia wśród swoich, do pełnienia różnych ról społecznych, do budowania więzi i relacji, do wspólnej pracy, wspólnej zabawy, wspólnego zmagania się z losem.

Nie potrafimy wyobrazić sobie człowieka, który pozbawiony byłby możliwości porozumiewania się w ogóle. Komunikacja jest dla nas kluczem do drzwi, przez które od najwcześniejszych lat życia wchodzimy do wspólnego ludzkiego świata kultury. Porozumiewanie się pozwala wchłonąć zakodowane w znakach doświadczenie zgromadzone przez łańcuch pokoleń, przodków. Chodzi tu o wiedzę, pamięć o przeszłości, reguły zachowań, marzenia itp.

To właśnie wskazuje na zasadność wprowadzenia do podstawy programowej dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, nowego przedmiotu – zajęć rozwijających komunikowanie się.

W podstawie programowej podkreślono, że zajęcia te powinny służyć nabywaniu języka i umiejętności porozumiewania się w bliskim i dalszym środowisku w mowie, w piśmie i w każdy możliwy dla ucznia sposób (także z zastosowaniem wspomagających i alternatywnych metod komunikacji - AAC). Uczeń powinien mieć możliwość doświadczania procesu komunikowania się. Ważne jest, by w trakcie zajęć rozwijających komunikację opracować dla ucznia indywidualny zestaw pomocy do porozumiewania się, który będzie dostępny na wszystkich pozostałych zajęciach w szkole, w domu i w środowisku otwartym. Nauczyciel powinien tworzyć indywidualne pomoce z udziałem ucznia, pamiętając przy tym, że komunikacja jest procesem otwartym i baza pojęciowa ucznia rozwija się wraz z wiekiem i czasem nauki. Zestaw pomocy do komunikowania się powinien być zatem rozwojowy i odpowiadać indywidualnym potrzebom i możliwościom ucznia.

Wzmocnienie troski o rozwój aktywności i kreatywności uczniów oraz ich uzdolnień wynika z przekonania, że nie ma człowieka, który nie byłby zdolny do jakichkolwiek działań twórczych. Zajęcia rozwijające kreatywność mają służyć rozwijaniu wyobraźni, zainteresowań, motywacji do działania i aktywności twórczej uczniów oraz wyrażaniu przeżyć i emocji za pomocą dostępnych dla nich środków wyrazu, także artystycznych oraz praktycznych i technicznych.

W zależności od potrzeb uczniów, jak również od ich specyficznych zachowań i ograniczeń, w ramach przedmiotu mogą być organizowane różnego rodzaju zajęcia, których zawarty w podstawie programowej katalog jest otwarty, a wyróżnione propozycje stanowią zestaw zajęć do wyboru, zgodnie z zainteresowaniami i mocnymi stronami ucznia.

Pracując z uczniem z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym na każdym etapie edukacyjnym, powinniśmy mieć na uwadze dalekosiężne cele edukacji i przygotowanie uczniów do życia w okresie dorosłości.

Ważne jest to, by zwracać szczególną uwagę na przydatność praktyczną podejmowanych z uczniem działań. Chodzi tu bowiem nie tyle o zdobycie przez uczniów rzetelnej wiedzy o otaczającym świecie, ile o opanowanie umiejętności skutecznego radzenia sobie w nim. Oznacza to potrzebę kształtowania i rozwijania takich umiejętności i nawyków, które są potrzebne i mają zastosowanie w życiu.

Nauczyciel ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, nie tylko dobiera odpowiednie metody i formy pracy, ale również ma decydujący wpływ na realizowane treści. Treści te są mocno uszczegółowione w podstawie programowej i mogą być zarówno poszerzane, jak i zawężane. Jedynym wyznacznikiem dla nauczyciela ma tu być dobro dziecka, uwzględnienie jego potrzeb, możliwości i zainteresowań. Dobieranie metod pracy przy jednoczesnej dbałości o unikanie zagrożeń płynących ze stosowania niesprawdzonych rozwiązań metodycznych, dookreślanie realizowanych treści zawsze powinno odbywać się w zespole nauczycieli i specjalistów pracujących z danym uczniem. Nikt jednak nie jest w stanie prawidłowo zaplanować pracy bez dokonania wcześniej oceny poziomu funkcjonowania danego ucznia. Sporządzona przez zespół wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania powinna zatem stanowić podstawę do wytyczenia kierunków oddziaływań, opracowania indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, w którym też zawarte są przewidywane osiągnięcia ucznia w poszczególnych sferach (nie znajdziemy ich sformułowanych w podstawie programowej, mają one być dookreślane w IPET). W tym przejawia się nasza troska o teraźniejszość i przyszłość uczniów z niepełnosprawnością. Trzeba o tym pamiętać, gdyż troska o słabszych zawsze jest spoiwem wspólnoty. O wielkości człowieka i całego społeczeństwa decyduje to, jak zajmuje się najsłabszymi.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi jest spójna z podstawą programową dla szkoły podstawowej. Specjalna szkoła przysposabiająca do pracy stanowi ważne ogniwo w edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną i powinna przygotować młodzież do pełnienia różnych ról społecznych oraz do autonomicznego i aktywnego dorosłego życia. Nie da się tego osiągnąć wyłącznie przez ostatnie trzy lata edukacji, dlatego tak ważna staje się ciągłość oddziaływań już od wczesnego dzieciństwa.

Zgodnie z podstawą programową celem edukacji uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi na tym etapie edukacyjnym jest efektywne przygotowanie do dorosłości, w tym praktyczne przysposobienie do podjęcia zatrudnienia na otwartym/chronionym rynku pracy. Uczeń specjalnej szkoły przysposabiającej do pracy to młody, dorosły człowiek, którego możliwości i potencjał zostały już rozpoznane, a czas edukacji w szkole powinien służyć przede wszystkim budowaniu dla niego ścieżki rozwojowej, która odpowiednio zaprowadzi go na chroniony lub otwarty rynek pracy lub do warsztatów terapii zajęciowej czy środowiskowych domów samopomocy, gdzie

będzie mógł aktywnie uczestniczyć w życiu i pełnić określone role społeczne.

Omawiana podstawa programowa jest integralną kontynuacją podstawy programowej kształcenia ogólnego dla tej grupy uczniów w szkole podstawowej, ale jest też bogatsza w treści przystosowane do nowej i zmieniającej się rzeczywistości społecznej.

Z jednej strony chodzi tu o utrwalanie i poszerzanie zakresu już zdobytej wiedzy i umiejętności, doskonalenie już posiadanych kompetencji społecznych, zdolności adaptacyjnych, z drugiej - kształcenie nowych umiejętności umożliwiających samodzielne, niezależne funkcjonowanie uczniów w przyszłości.

Podobnie jak na wcześniejszych etapach, edukacja uczniów w specjalnej szkole przysposabiającej do pracy powinna opierać się na wielospecjalistycznej, kompleksowej ocenie poziomu funkcjonowania ucznia z uwzględnieniem procesów poznawczych, umiejętności w zakresie porozumiewania się, czytania, pisania, liczenia, dbania o siebie, rozpoznawania i kontroli emocji, predyspozycji, kompetencji społeczno-zawodowych, sposobów spędzania czasu wolnego, czynników kontekstowych (osobistych i środowiskowych) oraz tworzonych dla uczniów indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych. IPET powinien być opracowywany i realizowany przez cały zespół nauczycieli i specjalistów, doradców zawodowych, wspólnie z uczniem i jego najbliższym otoczeniem (rodzina, opiekunowie).

Analizując podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, łatwo wyróżnić priorytety edukacji dla tej grupy.

Przede wszystkim chodzi tu o poszerzenie kompetencji osobistych, społecznych i komunikacyjnych oraz stwarzanie warunków, w których możliwe stanie się doświadczanie i rozumienie sytuacji związanych z dorosłym życiem. Uczeń powinien mieć możliwość doświadczania komunikowania się z różnymi osobami, w różnych miejscach, w różnych instytucjach, punktach usługowych oraz miejscach pracy. Stąd właśnie uczniom należy zapewnić wsparcie doradcy zawodowego na terenie szkoły, zajęcia przysposobienia do pracy oraz zgodnie z jego predyspozycjami i zainteresowaniami – praktyki wspomagane poza szkołą, z udziałem nauczyciela, który pełni rolę trenera pracy.

Organizowanie praktyk wspomaganych, wizyt w zakładach pracy jest ważnym zadaniem, gdyż pozwala przenosić konkretne umiejętności uczniów poza szkołę. Tylko bezpośrednia obserwacja różnych czynności pracy, możliwość wykonywania samodzielnie i wielokrotnie wielu czynności, daje szansę na nabycie wielu ważnych umiejętności.

Realizacja treści nauczania i wychowania nie może być tu oderwana od rzeczywistości. Przy wyborze kierunku przygotowania do pracy należy wykorzystać możliwości, jakie stwarza lokalne środowisko społeczno-kulturowe, dzienne placówki aktywności dla osób dorosłych, miejscowy rynek pracy.

Również w szkole powinno być jak najwięcej dobrze wyposażonych pracowni, w których każdy uczeń uczyłby się różnorodnych czynności i umiejętności. Jeśli osoba niepełnosprawna intelektualnie nie zetknie się odpowiednio wcześniej z określonymi czynnościami czy narzędziami, nie będzie wiedzieć, jakie ma zainteresowania, nie będzie miała szans, by dobrze określić swoje zainteresowania i preferencje.

Ważnym elementem jest także przygotowywanie uczniów do samodzielnego lub grupowego mieszkania (w tym w mieszkalnictwie wspomaganym i chronionym).

Doświadczenia wielu krajów europejskich w zakresie zatrudniania wspomaganego osób z niepełnosprawnością intelektualną, doświadczenia polskich organizacji pozarządowych, które w różnych regionach naszego kraju stworzyły lokalne systemy wsparcia dla osób niepełnosprawnych, dają podstawę do tego, by zmierzyć się z problemem odpowiedniego przygotowania osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym do zatrudniania wspomaganego i mieszkalnictwa chronionego.

Jeśli uczeń nie będzie mógł w tak szerokim zakresie korzystać z proponowanej tematyki, organizowanych wizyt studyjnych czy praktyk wspomaganych, zespół nauczycieli i specjalistów pracujących w szkole powinien szukać dla ucznia optymalnego modelu jego edukacji. Model ten może być oparty o istniejące w placówce pracownie umożliwiające realizację przysposobienia do pracy oraz bazę materialno dydaktyczną, bo jakość życia to również poczucie znaczenia i wartości płynące z ponoszenia trudu codziennej, przydatnej i ważnej krzątania. Jakość życia wiąże się z poczuciem osobistej satysfakcji i samorealizacji, z otwartością na kontakty z innymi osobami, ciekawością świata i codziennym zainteresowaniem tym, co przyniesie nowy dzień.

Na jakość życia wpływa również zaufanie do samego siebie. To zaufanie w przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną z jednej strony powinno zawierać dokładną wiedzę na temat własnych umiejętności i możliwości, z drugiej - wiedzę i akceptację dla ograniczeń, słabości i sytuacji, w których trzeba zwrócić się o pomoc do innych.

„Do życia przez życie” – to motto Owidiusza Decroly’ego – założyciela Instytutu Nauczania Specjalnego w Brukseli, także i dziś nie traci na aktualności i powinno być drogowskazem dla nauczycieli zajmujących się kształceniem uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym na każdym etapie edukacyjnym.

**Katarzyna PATRZYKONT – nauczycielka i logopeda
w Zespole Szkół Specjalnych nr 23 w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Opracowano na podstawie:

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej ((Dz. U. z 2017 r., poz. 356),

<https://www.ore.edu.pl/aktualnosci-start/7459-nowa-podstawa-programowa-%E2%80%93-kszta%C5%82cenie-specjalne>,

<https://www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa>.

ZMIANY W KSZTAŁCENIU ZAWODOWYM WYNIKAJĄCE Z REFORMY EDUKACJI OD ROKU SZKOLNEGO 2017/2018

Reforma ustroju szkolnego, zgodnie z zapisami Ustawy „Prawo oświatowe”, zakłada w szkolnictwie zawodowym funkcjonowanie dwustopniowych szkół branżowych oraz 5-letniego technikum i szkoły policealnej. Z dniem 1 września 2017 roku zasadnicze szkoły zawodowe ulegają stopniowemu wygaśnięciu (zostają przekształcone w branżowe szkoły I stopnia – BS I, z możliwością kontynuacji kształcenia w branżowej szkole II stopnia – BS II od 1 września 2020 roku).

Tak więc od września 2017 roku mamy następujące typy szkół:

1. ośmioletnią szkołę podstawową;
2. gimnazjum (wygaszane);
3. szkoły ponadgimnazjalne:
  - trzyletnie liceum ogólnokształcące,
  - **czteroletnie technikum,**
  - **trzyletnią branżową szkołę I stopnia, trzyletnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy;**
4. szkołę policealną (dla osób posiadających wykształcenie średnie).

Natomiast po wygaśnięciu gimnazjów, od września 2019 roku, będziemy mieć w systemie oświaty docelowo następujące typy szkół:

1. ośmioletnią szkołę podstawową;
2. szkoły ponadpodstawowe:
  - czteroletnie liceum ogólnokształcące,
  - **pięcioletnie technikum,**
  - **trzyletnią branżową szkołę I stopnia,**
  - **trzyletnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy,**
  - **dwuletnią branżową szkołę II stopnia;**
3. szkołę policealną dla osób posiadających wykształcenie średnie lub wykształcenie średnie branżowe, o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku.

Ukończenie szkoły podstawowej daje wykształcenie podstawowe, ukończenie szkoły ponadpodstawowej – liceum ogólnokształcącego lub technikum oraz szkoły policealnej – wykształcenie średnie, natomiast ukończenie szkoły ponadpodstawowej BS I – wykształcenie średnie zasadnicze, a BS II – wykształcenie średnie branżowe.

Kształcenie zawodowe jest także realizowane na kwalifikacyjnych kursach zawodowych prowadzonych przez podmioty, o których mowa w art. 117 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r – Prawo oświatowe (Dz. U. Z 2017, poz. 59) oraz na kursach umiejętności zawodowych, o których mowa w przepisach w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych.

Jednocześnie, oprócz zmiany systemowej dotyczącej wprowadzenia szkół ponadpodstawowych w kształceniu zawodowym, należy wspomnieć o wprowadzeniu nowej klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego oraz nowych podstaw programowych kształcenia w zawodzie.

Klasyfikację zawodów szkolnictwa zawodowego, określoną w przepisach wydanych na podstawie art. 46 ust. 1 Ustawy „Prawo oświatowe” (rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 marca 2017 roku w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego), stosuje się, począwszy od roku szkolnego 2017/2018 w:

1. klasach pierwszych BS I,
2. klasach pierwszych dotychczasowego czteroletniego technikum,
3. semestrze pierwszym szkoły policealnej.

W pozostałych klasach dotychczasowego czteroletniego technikum, pozostałych semestrach szkoły policealnej, a także w klasach dotychczasowej zasadniczej szkoły zawodowej prowadzonych w branżowej szkole I stopnia, do czasu zakończenia kształcenia, stosuje się klasyfikację zawodów szkolnictwa zawodowego określoną w przepisach dotychczasowego rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 grudnia 2016 roku w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (Dz. U. 2016 poz. 2094).

Klasyfikację zawodów szkolnictwa zawodowego, określoną w przepisach wydanych na podstawie art. 46 ust. 1 Ustawy „Prawo oświatowe”, stosuje się, począwszy od roku szkolnego 2019/2020 w klasach pierwszych pięcioletniego technikum, a od roku 2020/2021 – w klasach pierwszych branżowej szkoły II stopnia.

Nowa klasyfikacja zawodów obejmuje zawody, które są zawodami jedno- lub dwukwalifikacyjnymi (w przypadku 5 zawodów z obszaru artystycznego nie ma podziału na kwalifikacje), a dla zawodów, które miały do tej pory wyodrębnione trzy kwalifikacje – zmodyfikowano podstawy programowe do zawodu, uwzględniając nowy podział na dwie kwalifikacje. Zasadniczą różnicą są zmiany w zapisie tabeli klasyfikacji właściwej: zmiana zawartości kolumn zawierających typy szkół oraz zmiany w nazwach zawodów i kwalifikacji. W dotychczasowej klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego znajdowało się 209 zawodów, w nowej – 213, w ramach których wyodrębniono 248 kwalifikacji. Nie oznacza to, że pojawiły się 4 zupełnie nowe zawody – oprócz nowych zawodów, mamy też scalone zawody oraz wydzielone z już istniejących kwalifikacji.

Na podstawie wniosków właściwych ministrów – wprowadzono (poprzez klasyfikację zawodów) do kształcenia w systemie oświaty nowe zawody wraz z wyodrębnionymi w nich kwalifikacjami:

1. technik robót wykończeniowych w budownictwie,

2. magazynier – logistyk,
3. pracownik pomocniczy krawca,
4. pracownik pomocniczy mechanika,
5. pracownik pomocniczy ślusarza,
6. pracownik pomocniczy stolarza,
7. pracownik pomocniczy fryzjera,
8. operator maszyn i urządzeń hutniczych – nowy zawód powstały w wyniku grupowania i zintegrowania zawodu operator maszyn i urządzeń do obróbki plastycznej oraz zawodu operator maszyn i urządzeń metalurgicznych.

Uległo zmianie także nazewnictwo dotychczasowych zawodów:

<u>Dotychczasowa nazwa zawodu:</u> <i>rozp. MEN z dnia 13 grudnia 2016 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego</i>	<u>Nowa nazwa zawodu:</u> <i>rozp. MEN z dnia 31 marca 2017 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego</i>
technik drogownictwa technik dróg i mostów kolejowych technik urządzeń sanitarnych technik budownictwa okrętowego technik cyfrowych procesów graficznych technik technologii ceramicznej fototechnik monter sieci i urządzeń telekomunikacyjnych technik telekomunikacji monter sieci, instalacji i urządzeń sanitarnych monter kadłubów okrętowych mechanik motocyklowy monter – elektronik monter mechatronik mechanik maszyn i urządzeń drogowych	technik budowy dróg technik dróg kolejowych i obiektów inżynierskich technik inżynierii sanitarnej technik budowy jednostek pływających technik grafiki i poligrafii cyfrowej technik ceramik technik fotografii i multimediiów monter sieci telekomunikacyjnych technik sieci telekomunikacyjnych monter sieci i instalacji sanitarnych monter kadłubów jednostek pływających mechanik pojazdów motocyklowych elektronik mechatronik operator maszyn i urządzeń do robót ziemnych i drogowych

Zmiany w zakresie liczby oraz nazw kwalifikacji wyodrębnionych dotyczą 28 zawodów:

- technik geodeta,
- technik budownictwa,
- technik elektryk,
- technik elektronik,
- technik mechatronik,
- technik szerokopasmowej komunikacji elektronicznej,
- technik pojazdów samochodowych,
- technik mechanizacji rolnictwa i agrotechniki,
- technik hutnik,
- technik obuwnik,
- technik odlewnik,
- technik włókienniczych wyrobów dekoracyjnych,
- technik włókiennik,
- technik weterynarii,
- technik logistyk,
- technik spedytor,
- fotograf,
- technik teleinformatyk,
- technik informatyk,
- monter nawierzchni kolejowej,
- monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie,
- modelarz odlewniczy,
- elektryk,
- elektromechanik,
- elektromechanik pojazdów samochodowych,
- operator maszyn i urządzeń odlewniczych,
- operator maszyn w przemyśle włókienniczym,
- operator urządzeń przemysłu ceramicznego,
- mechanik – operator pojazdów i maszyn rolniczych.

Zgodnie z klasyfikacją zawodów, poszczególne zawody przypisane są do danego obszaru kształcenia zawodowego. Zostały one pogrupowane pod względem wspólnych efektów kształcenia wymaganych do realizacji zadań zawodowych. Ich ilość i nazwa nie ulega zmianie – nadal jest 8 obszarów kształcenia, przy czym ulega zmianie ich oznaczenie oraz liczba przypisanych kwalifikacji:

Nazwa obszaru kształcenia zawodowego:	Oznaczenie obszaru (dotychczasowe):	Oznaczenie obszaru (od września 2017):
Administracyjno-usługowy	A	AU
Budowlany	B	BD
Elektryczno-elektroniczny	E	EE
Mechaniczny i górniczo-hutniczy	M	MG
Rolniczo-leśny z ochroną środowiska	R	RL
Turystyczno-gastronomiczny	T	TG
Medyczno-społeczny	Z	MS
Artystyczny	S	ST

Oznacza to zmianę w oznaczeniach kwalifikacji przypisanych do danego obszaru, na które składają się: litera obszaru i po kropce numer kwalifikacji przypisany do obszaru.

Przykładowo, dla zawodu technik budownictwa o symbolu zawodu 311204 wyodrębniono dwie kwalifikacje:

BD.29. Wykonywanie i kontrolowanie robót konstrukcyjno-budowlanych;

BD.30. Organizacja i sporządzanie kosztorysów robót budowlanych.

Podstawę programową kształcenia w zawodach wpisanych do klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 marca 2017 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach, którego załącznikiem jest podstawa programowa), stosuje się do:

1. szkół ponadpodstawowych:

- pięcioletniego technikum – począwszy od 2019/2020 w klasie pierwszej,
- trzyletniej branżowej szkoły I stopnia – począwszy od roku szkolnego 2017/2018 w klasie I tej szkoły,
- dwuletniej branżowej szkoły II stopnia – począwszy od roku szkolnego 2020/2021 w klasie I tej szkoły,
- a w latach następnych także w kolejnych klasach tych szkół;

2. szkoły policealnej, począwszy od roku szkolnego 2017/2018:

- w semestrze I tej szkoły, który rozpoczyna się z dniem 1 września 2017 r.,
- w semestrze II tej szkoły, który rozpoczyna się z dniem 1 lutego 2018 r., będącym kontynuacją semestru, o którym mowa w lit. a,
- w semestrze I tej szkoły, który rozpoczyna się z dniem 1 lutego 2018 r.,
- a w latach następnych także w kolejnych semestrach tej szkoły;

3. czteroletniego technikum oraz do klas czteroletniego technikum w pięcioletnim technikum (o których mowa w art. 154 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe – Dz. U. z 2017 r., poz. 60):

- w klasie I czteroletniego technikum – w latach szkolnych 2017/2018 – 2019/2020,
- w klasie II czteroletniego technikum – w latach szkolnych 2018/2019 – 2020/2021,
- w klasie III czteroletniego technikum – w latach szkolnych 2019/2020 – 2021/2022,
- w klasie IV czteroletniego technikum – w latach szkolnych 2020/2021 – 2022/2023.

Podstawa programowa kształcenia w zawodach to obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania, opisane w formie oczekiwanych efektów kształcenia: wiedzy, umiejętności zawodowych oraz kompetencji personalnych i społecznych, niezbędnych dla zawodów lub kwalifikacji wyodrębnionych w zawodach, uwzględniane w programach nauczania i umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych oraz warunki realizacji kształcenia w zawodach, w tym zalecane wyposażenie w pomoce dydaktyczne i sprzęt oraz minimalną liczbę godzin kształcenia zawodowego.

Zgodnie z zapisami podstawy programowej kształcenia w zawodach, celem kształcenia jest przygotowanie uczących się do życia w warunkach współczesnego świata, wykonywanie pracy zawodowej i aktywnego funkcjonowania na zmieniającym się rynku pracy. Zadania szkoły i innych podmiotów prowadzących kształcenie zawodowe oraz sposób ich realizacji są uwarunkowane zadaniami zachodzącymi w otoczeniu gospodarczo – społecznym, na które wpływają w szczególności: idea gospodarki opartej na wiedzy, globalizacja procesów gospodarczych i społecznych, rosnący udział handlu międzynarodowego, mobilność geograficzna i zawodowa, nowe techniki i technologie, a także wzrost oczekiwań pracodawców w zakresie poziomu wiedzy i umiejętności pracowników. Dostosowanie szkolnictwa zawodowego do potrzeb rynku pracy opiera się na wnioskach i rekomendacjach pracodawców zaangażowanych w pracach nad modyfikacją podstawy programowej kształcenia w zawodzie w ramach projektu Ośrodka Rozwoju Edukacji „Partnerstwo na rzecz kształcenia zawodowego”, który realizowany jest etapowo:

- etap I: Forum partnerów społecznych – do grudnia 2017;
- etap II: Kwalifikacje i zawody odpowiadające potrzebom rynku pracy – do lutego 2018;
- etap III: Edukacja zawodowa odpowiadająca potrzebom rynku pracy – do sierpnia 2018.

W wyniku tych prac zostaną zmodyfikowane docelowo wszystkie podstawy programowe kształcenia w zawodzie, zostaną opracowane suplementy do dyplomów i wszystkich kwalifikacji oraz ścieżek rozwoju zawodowego, a także przykładowe ramowe programy i plany nauczania.

Pracodawcy wskazują potrzebę kształtowania właściwych kompetencji w procesie kształcenia zawodowego, w tym:

- gotowości do pracy,
- sumienności,
- innowacyjności,
- umiejętności samodzielnego i odpowiedzialnego działania, które nie wymaga nieustannego nadzoru przełożonych,
- umiejętności pracy w zespole.

Powszechne nabywanie kompetencji kluczowych jest zbieżne z celami strategicznymi działań w edukacji europejskiej według Strategii UE 2020, a istniejący system kwalifikacji w Polsce – zbieżny z Europejską Ramą Kwalifikacji określoną w Zaleceniu PE i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 roku w sprawie ustanowienia ERK dla uczenia się przez całe życie. Polska Rama Kwalifikacji, podobnie jak w przypadku ram krajowych w innych państwach europejskich, wyróżnia 8 poziomów określonych przez ogólne charakterystyki efektów uczenia się celem porównania (odnoszenia) kwalifikacji z różnych dziedzin w kraju i w wymiarze międzynarodowym. Najważniejszym elementem przy określaniu poziomu PRK dla danej kwalifikacji jest wskazanie zgodności kluczowych efektów uczenia się z odpowiednimi fragmentami charakterystyki poziomu PRK. Standardy opisywania kwalifikacji, zasady przypisywania poziomów PRK do kwalifikacji oraz zasady włączania kwalifikacji do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji i wpisywania do rejestru kwalifikacji reguluje Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 roku o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2016, poz. 64).

Kwalifikacje pełne nadane w systemie oświaty (świadectwa ukończenia szkoły, dyplom potwierdzający kwalifikacje w zawodzie) posiadać będą znak PRK w formie cyfr rzymskich (np. PRK IV), natomiast w dokumentach potwierdzających kwalifikacje cząstkowe (świadectwo ukończenia klasy, świadectwo potwierdzające uzyskanie kwalifikacji w zawodzie) widoczne będą cyfry arabskie (np. PRK 2), zgodnie z przypisanymi tym kwalifikacjom poziomami. W charakterystykach poziomów typowych dla kwalifikacji uzyskiwanych w ramach kształcenia i szkolenia zawodowego progresja wymagań wyrażana jest poprzez:

1. wiedzę teoretyczną lub faktograficzną;
2. umiejętności kognitywne (z zastosowaniem myślenia logicznego, intuicyjnego i kreatywnego) oraz praktyczne (związane ze sprawnością manualną i korzystaniem z metod, materiałów, narzędzi i instrumentów);
3. kompetencje – odpowiedzialność i autonomia.

W procesie kształcenia zawodowego ważne jest integrowanie i korelowanie kształcenia ogólnego i zawodowego, w tym doskonalenia kompetencji kluczowych nabywanych w procesie kształcenia ogólnego, z uwzględnieniem niższych etapów edukacyjnych. Kompetencje kluczowe to podstawowe umiejętności, które człowiek powinien rozwijać w trakcie swojego życia, żeby osiągnąć sukces w życiu zawodowym i osobistym. Zalicza się do nich:

- porozumiewanie się w języku ojczystym,
- porozumiewanie się w językach obcych,
- kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo – techniczne,
- kompetencje informatyczne,
- kompetencje społeczne i obywatelskie,
- inicjatywność i przedsiębiorczość,
- świadomość i ekspresja kulturalna,
- umiejętność uczenia się.

Odpowiedni poziom wiedzy ogólnej powiązanej z wiedzą zawodową przyczyni się do podniesienia poziomu umiejętności zawodowych absolwentów szkół kształcących w zawodach, a tym samym zapewni możliwość sprostania wyzwaniom zmieniającego się rynku pracy.

Wiedza i umiejętności oraz kompetencje personalne i społeczne, które uczący się nabywa w procesie kształcenia zawodowego, są opisane w podstawie programowej kształcenia zawodowego, zgodnie z ideą europejskich ram kwalifikacji, w języku efektów kształcenia, które obejmują:

1. efekty kształcenia wspólne dla wszystkich zawodów, w tym kompetencje personalne i społeczne;
2. efekty kształcenia wspólne dla wszystkich zawodów w ramach obszarów kształcenia, stanowiące podbudowę do kształcenia w zawodzie lub grupie zawodów;
3. efekty kształcenia właściwe dla kwalifikacji wyodrębnionych w zawodach.

Nazwy i oznaczenia efektów kształcenia wspólnych dla wszystkich zawodów pozostają niezmienione:

BHP – bezpieczeństwo i higiena pracy,

PDG – podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej,

JOZ – język obcy ukierunkowany zawodowo,

KPS – kompetencje personalne i społeczne,

OMZ – organizacja pracy małych zespołów (tylko dla zawodów wymagających posiadania wykształcenia średniego – wymagane w technikum lub szkole policealnej).

Rekomendacje pracodawców wskazują ich oczekiwania względem osiągnięcia efektów kształcenia wspólnych dla wszystkich zawodów:

- konieczność wzmocnienia znajomości rysunku technicznego jako „języka zawodowego” i międzynarodowego;
- wzmocnienie i wyćwiczenie kompetencji „miękkich” (KPS, OMZ, w tym zwiększona liczba efektów);
- jednolitość programów nauczania kształcenia zawodowego oraz przedmiotów zawodowych (np. wydzielenie BHP jako odrębnego przedmiotu zawodowego);
- przygotowanie ucznia do wejścia na rynek pracy (PDG, a także doradztwo zawodowe);
- wzmocnienie kultury technicznej (BHP).

W podstawie programowej kształcenia w zawodach wymienione są zawody, w których efekty kształcenia wspólne dla zawodów w ramach obszaru kształcenia pochodzą z innego obszaru zawodowego niż przyporządkowanie danego zawodu, np. do zawodu „technik pojazdów samochodowych”, należącego do obszaru zawodowego MG, przynależy m.in. PKZ (EE.a). Należy więc uważnie zapoznać się z wzajemnymi powiązaniem pomiędzy obszarami kształcenia, jak i poszczególnymi zawodami wpisanymi w podstawie programowej. Wykaz kwalifikacji oraz ich powiązania z zawodami i efektami kształcenia uporządkowane narastająco według oznaczeń kwalifikacji w ramach danego obszaru kształcenia znajduje się w załączniku do rozporządzenia

w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodzie (tabela zawierająca oznaczenie kwalifikacji, jej nazwę, symbol cyfrowy zawodu i nazwę zawodu, w którym wyodrębniono daną kwalifikację, efekty kształcenia wspólne dla zawodów w ramach obszaru kształcenia, stanowiące podbudowę do kształcenia w zawodzie lub grupie zawodów, z uwzględnieniem BHP (PDG, JOZ i KPS).

Działalność edukacyjna szkoły w zakresie kształcenia w danym zawodzie jest określana w programie nauczania do zawodu. Dyrektor szkoły dopuszcza program nauczania do użytku szkolnego, przy czym zachowana jest autonomia szkół w zakresie doboru programów nauczania do zawodu (można więc przyjąć program autorski, uwzględniający przykładowo wymagania pracodawcy, z którym szkoła współpracuje, dotyczące kształcenia, zgodne z zapisami podstawy programowej kształcenia zawodowego, w tym dualny system kształcenia, albo też przyjąć wypracowane programy ORE). Przy konstruowaniu programu nauczania należy kierować się klasyfikacją zawodów szkolnictwa zawodowego, zapisami podstawy programowej kształcenia ogólnego, podstawą programową kształcenia w zawodach, przepisami w zakresie praktycznej nauki zawodu oraz oceniania, klasyfikowania i egzaminowania. Program nauczania musi być zgodny ze szkolnym planem nauczania ustalonym przez dyrektora szkoły.

Szkoła branżowa

W ramach zmiany ustroju szkolnego została wprowadzona BS I od roku szkolnego 2017/2018. Kształcenie w BS I będzie odbywało się w zawodach ujętych w klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, dla których przewidziano kształcenie tym typie szkoły (87 zawodów). Wszystkie zawody przyporządkowane do tego typu szkoły są zawodami jednokwalifikacyjnymi, a część z nich będzie miała kwalifikację wspólną z zawodem nauczonym na poziomie technikum (uczniowie będą przystępować do jednego egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie). Absolwenci BS I (od 2020 roku) będą mogli kontynuować naukę w szkole prowadzącej kształcenie zawodowe – od roku szkolnego 2020/2021 zakłada się utworzenie BS II (49 zawodów posiada kontynuację). Ukończenie BS II umożliwi uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w danym zawodzie oraz uzyskanie wykształcenia średniego branżowego. Absolwent BS II będzie mógł przystąpić do matury na poziomie podstawowym z języka polskiego, matematyki, języka angielskiego, a w miejsce obowiązkowego przedmiotu dodatkowego (z zakresu kształcenia ogólnego) przystąpi także do egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie. Uzyska tym samym, oprócz świadectwa dojrzałości, także dyplom potwierdzający kwalifikacje zawodowe. Warunkiem zdania egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie będzie otrzymana z części pisemnej egzaminu co najmniej 50% możliwych do uzyskania punktów, a z każdej części praktycznej – co najmniej 75% punktów. Uczniowie kończący BS II będą mogli ubiegać się o miejsce na dowolnym kierunku studiów.

Doradztwo zawodowe

W roku szkolnym 2017/2018 zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego z uczniami klasy pierwszej BS I (podobnie jak z uczniami klasy VII szkół podstawowych) będą realizowane w oparciu o art. 292.1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 roku – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe.

W roku szkolnym 2017/2018 zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego, o których mowa w art. 109 ust. 1 pkt. 7 ustawy – Prawo oświatowe, są realizowane w oparciu o program przygotowany przez nauczyciela realizującego te zajęcia i dopuszczony do użytku przez dyrektora szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej.

Program, o którym mowa w ust. 1, zawiera treści dotyczące informacji o zawodach, kwalifikacjach i stanowiskach pracy oraz o możliwościach uzyskania kwalifikacji zgodnych z potrzebami rynku pracy i predyspozycjami zawodowymi.

Program zajęć z zakresu doradztwa zawodowego układany jest tylko na rok szkolny 2017/2018, gdyż na następne lata Minister Edukacji Narodowej określi odrębnym rozporządzeniem - Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku – Prawo oświatowe – art. 47.1.

4) treści programowe z zakresu doradztwa zawodowego, warunki i sposoby realizacji i organizacji doradztwa zawodowego w szkołach oraz wymagania w zakresie przygotowania osób realizujących doradztwo zawodowe w szkołach, uwzględniając rolę doradztwa zawodowego we wspieraniu uczniów i słuchaczy w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych.

W ramach projektu ORE „Efektywne doradztwo edukacyjno-zawodowe dla dzieci, młodzieży i dorosłych” trwają prace nad stworzeniem ram efektywnego funkcjonowania doradztwa edukacyjno-zawodowego w systemie oświaty, w tym wypracowanie rekomendacji dotyczących kierunków zmian w systemie doradztwa edukacyjno-zawodowego w systemie oświaty, standardów preorientacji zawodowej dla przedszkoli, standardów orientacji zawodowej w szkole podstawowej (od I do VI klasy), standardy doradztwa zawodowego dla szkoły podstawowej (klasa VII i VIII), BS I i BS II, technikum, liceum ogólnokształcącego i szkoły policealnej.

Zmiany w szkolnictwie zawodowym – podsumowanie

1. BS I jest szkołą ponadpodstawową.
2. Podział zawodu na maksymalnie 2 kwalifikacje.
3. W BS I wszystkie zawody będą zawodami jednokwalifikacyjnymi, a część z nich będzie miała kwalifikację wspólną z zawodem nauczonym na poziomie technikum.
4. Absolwenci BS I będą mogli kontynuować kształcenie w systemie szkolnym w BS II w zawodach, które mają kwalifikację wspólną z zawodem nauczonym w technikum.
5. W technikum zawody podzielone są maksymalnie na 2 kwalifikacje.
6. Absolwent BS I może kontynuować naukę w:
  - BS II,
  - liceum ogólnokształcącym dla dorosłych,
  - na kwalifikacyjnych kursach zawodowych.
7. W programach nauczania do zawodu zalecane jest ujednolicenie nazw przedmiotów.
8. Obszary kształcenia zawodowego mają oznaczenie dwuliterowe.

9. Zachowana jest autonomia szkół w zakresie doboru programów nauczania do zawodu.
10. Nowa klasyfikacja zawodów umożliwi dostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy.

**Agnieszka RATOŃ-KORBELA – nauczycielka przedmiotów zawodowych
w Zespole Szkół Technicznych i Ogólnokształcących im. S. Żeromskiego w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Opracowano na podstawie:

1. Dokumentacji z konferencji ORE z 7 marca 2017 „Wdrażanie podstawy programowej 2017. Kształcenie zawodowe”: *Podstawa programowa kształcenia w zawodach; Program nauczania dla zawodu.*

2. Przepisów prawnych wskazanych w opracowaniu.

3. Informacji podanych na stronach:

www.ore.edu.pl – data dostępu: 2017-04-05.

www.doradztwo.ore.edu.pl.

www.reformaedukacji.pl.

www.men.gov.pl.

NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA WYCHOWANIA DO ŻYCIA W RODZINIE

Wychowanie do życia w rodzinie to, moim zdaniem, najbardziej kontrowersyjny przedmiot w polskiej szkole. Kontrowersyjny, bo odwołuje się w największym stopniu do wartości i w największym stopniu wkracza w kompetencje rodziców. Bo to właśnie rodzice codziennie, nieustająco, doskonale lub z błędami (na ogół z błędami – wszak rodzice to też ludzie) wychowują swoje dzieci do życia w rodzinie. Ministerstwo Edukacji Narodowej podjęło działania zmierzające do przywrócenia rangi temu przedmiotowi, a wręcz jego misyjności. Bo różnie jest on realizowany lub po prostu nierealizowany, jeśli rodzice lub uczniowie (pełnoletni) nie wyrazili zgody na uczestnictwo w zajęciach. Niezwykle istotne jest spotkanie nauczyciela Wdż z rodzicami uczniów, sposób prezentacji treści i metod nauczania. Oczywiście, Wdż to przedmiot, który daje szansę na integrację zespołu uczniów, może budować więź i poczucie wspólnoty, zaufanie i w pełnym znaczeniu tego słowa kształtować postawy uczniów, wychowywać ich do wartości. „Wychowanie do wartości jest kształtowaniem orientacji aksjologicznej, która jest czymś więcej niż kompetencją. Jest funkcją dojrzałości aksjologicznej wyrażającej się gotowością do świadomego i odpowiedzialnego wybierania wartości oraz odpowiadania na nie, a przede wszystkim - dokonywaniem tych wyborów”⁽¹⁾.

24 marca 2017 r. w Warszawie odbyła się konferencja dla nauczycieli konsultantów i doradców metodycznych poświęcona wdrażaniu nowej podstawy programowej między innymi przedmiotu Wychowanie do życia w rodzinie. Organizatorami konferencji były Ministerstwo Edukacji Narodowej i Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie. Nowa podstawa programowa WDŻ podzielona jest na sześć działów tematycznych (w stosunku do obecnej została znacznie rozbudowana) i ma układ spiralny, czyli taki, w którym uczniowie stopniowo wzbogacają zakres dotychczasowych informacji i pogłębiają ich treść. Przedmiot będzie realizowany od klasy czwartej do ósmej w szkole podstawowej, do klasy trzeciej w liceum i w szkole branżowej. Zagadnienia w nowej podstawie programowej są uszczegółowione. Wiedza natury biologicznej jest zintegrowana z wiedzą psychologiczną i aksjologią, czyli wartościami. Nowa podstawa programowa sformułowana jest w języku wymagań. Główne kierunki oraz cele kształcenia zapisano jako wymagania ogólne. Treści nauczania oraz oczekiwane umiejętności uczniów zapisano jako wymagania szczegółowe (przedstawione jako efekty uczenia się).

Nowe treści podstawy, jak twierdzą jej twórcy, jeszcze bardziej akcentują holistyczny wymiar przedmiotu. Aspekty psychologiczne powiązane są z elementami komunikacji interpersonalnej, postawami i zachowywaniem się w sytuacjach stresu, presji grupy i w różnych zdarzeniach z życia rodzinnego. Treści z podstawy i jej spiralny układ stwarzają możliwość dopasowania jej do potrzeb rozwojowych uczniów. Choć z mojego punktu widzenia potrzeby rozwojowe uczniów związane z tym przedmiotem są bardzo zróżnicowane i w dużym stopniu dają obraz właśnie tego, jak do życia w rodzinie wychowywane są dzieci w domu. Układ spiralny daje też szansę dostosowania przedmiotu do potrzeb środowiskowych, wskazań rodziców i diagnozy wychowawczo-profilaktycznej szkoły. Zwracam jednak uwagę, że potrzeby środowiskowe mogą być rozbieżne ze wskazaniami rodziców. Zastanawiam się też, jak zdiagnozować potrzeby środowiskowe z punktu widzenia przedmiotu Wychowanie do życia w rodzinie. Ważne natomiast wydają mi się wnioski wynikające z diagnozy do programu wychowawczo-profilaktycznego, tym bardziej, że od przyszłego roku będzie to jeden program. Mam więc nadzieję, że treści w nim zawarte nie będą się powtarzały i będzie to „żywy” szkolny dokument.

Chciałabym hasłowo wymienić treści nauczania zawarte w poszczególnych działach podstawy, na które zwróciłam uwagę: dojrzałość do małżeństwa i motywowanie do zawierania małżeństwa - to treść dodana i ważna w kontekście statystycznie narastających nieodpowiedzialnych wyborów młodych ludzi związanych z zakładaniem rodziny. Martwi mnie, że słowo „rodzina” bywa wypierane czasami przez słowo „związek”. W podstawie programowej pojawia się zapomniane słowo „savoir vivre”, kilkakrotnie pojawiają się słowa: „szacunek”, „odpowiedzialność”, „empatia”. Mowa jest także o uzależnieniach chemicznych, behawioralnych, cyberseksie, prostytucji nieletnich, przyczynach i skutkach przedwczesnej inicjacji seksualnej, a także o integracji seksualnej. Pojawiają się pojęcia „in vitro” i „naprotechnologia”. W podstawie zawarto kwestie, moim zdaniem, wyparte przez współczesną kulturę (która często pomija prawdę o przemijaniu), takie jak: starość, choroba, śmierć, żałoba. Myślę, że to potrzebne i ważne.

Opublikowana została też podstawa programowa Wychowania do życia w rodzinie do szkoły branżowej. Kilka słów o niej. Podstawa programowa WDŻ dla szkoły branżowej została podzielona na pięć działów tematycznych⁽²⁾:

- Rodzina. Role społeczne;
- Komunikacja interpersonalna
- Tożsamość i wielowymiarowość człowieka. Poczucie sensu życia;

- Rozwój psychoseksualny człowieka w kolejnych fazach życia;
- Prawodawstwo dotyczące rodziny.

Przedstawię w hasłowy sposób treści zawarte w poszczególnych działach:

Rodzina. Role społeczne: Wierność, zaufanie, dialog; Wartość małżeństwa; Macierzyństwo, ojcostwo; Przyjaźń, zakochanie, miłość; Samotne rodzicielstwo; Higiena ciąży, rozwój prenatalny; Konflikty, przemoc w rodzinie, wykorzystywanie seksualne; Alkoholizm, narkomania, agresja, sekty, pornografia; Niepełnosprawność, starość, choroby, umieranie, śmierć.

Komunikacja interpersonalna: Autoprezentacja; Różne formy komunikowania się; Mowa ciała; Ludzkie kompleksy; Manipulacje.

Tożsamość i wielowymiarowość człowieka. Poczucie sensu życia; Tożsamość; Obraz własnej osoby; Szacunek; Zrozumienie; Mocne i słabe strony; Tożsamość płciowa; Odmienność kulturowa, etniczna, religijna, seksualna; Treści szkodliwe dla młodzieży; Odpowiedzialność.

Rozwój psychoseksualny człowieka w kolejnych fazach życia: Kryteria dojrzałości biologicznej, psychicznej; Problemy okresu dojrzewania; Męskość, kobiecość, miłość, rodzina, rodzicielstwo; Odpowiedzialność, płciowość, emocjonalne więzi; Role kobiet i mężczyzn w kontekście stereotypów; Inicjacja seksualna; Seksualność człowieka; Komplementarność płci; Płodność, metody i środki antykoncepcji; AIDS i inne choroby przenoszone drogą płciową.

Prawodawstwo dotyczące rodziny: Poradnictwo młodzieżowe i rodzinne w Polsce; Małżeństwo, separacja, rozwód; Prawa i obowiązki małżonków, prawa dziecka; Obowiązki Państwa wobec rodziny; Przemoc i przestępstwa seksualne; Pomoc psychologiczna, medyczna, prawna; Aborcja – aspekt prawny, medyczny i etyczny.

Nowa podstawa programowa Wychowania do życia w rodzinie zarówno w szkole podstawowej, jak i branżowej, w największym stopniu odwołuje się do wartości: wartości życia, wartości rodziny, wartości własnej seksualności. To dobrze, choć wymaga to dużej odpowiedzialności, taktu pedagogicznego i wiedzy ze strony nauczyciela, aby w jak najbardziej prosty, zrozumiały i zachowujący maksymalny obiektywizm oraz nienaruszający kompetencji rodziców i wyznawanych przez nich wartości (oby nie były one rozbieżne z wizją i misją szkoły) zaciekawić uczniów tym przedmiotem. Życzę zatem sobie i innym nauczycielom przedmiotu Wychowanie do życia w rodzinie powodzenia i edukacyjnych sukcesów w nowym roku szkolnym.

**Joanna BICZAK – pedagog szkolny
w Szkole Podstawowej nr 12 w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Bibliografia:

1. Artykuł: prof. UŚ, dr hab. Katarzyna Olbrycht Uniwersytet Śląski Katowice Wychowanie do wartości. <http://www.fidesetratio.org.pl/files/plikipdf/olbrycht1.pdf> (pobrano 01.05.2017 r.).
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r. poz. 356).
3. Materiały z konferencji. Wdrażanie nowej podstawy programowej 2017 – edukacja dla bezpieczeństwa, etyka, wychowanie do życia w rodzinie, wychowanie fizyczne. Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Wychowanie do życia w rodzinie. MEN, ORE <https://www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa> - dostęp 01.05.2017 r.

PODSTAWA PROGRAMOWA 2017 Z JĘZYKA OBCEGO NOWOŻYTNEGO

W roku szkolnym 2017/2018 nowa podstawa programowa z języka obcego nowożytnego i z innych przedmiotów będzie stosowana w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych formach wychowania przedszkolnego, w klasach I, IV szkoły podstawowej oraz w klasie VII szkoły podstawowej. Natomiast dotychczasowa podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych będzie obowiązywała w klasach II, III, V i VI w roku szkolnym 2017/2018, a następnie w klasach III i VI w roku szkolnym 2018/2019.

Należy podkreślić, że podstawa programowa kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego jest wspólna dla wszystkich języków obcych i obejmuje następujące etapy edukacyjne:

- wychowanie przedszkolne,
- I etap edukacyjny – klasy I-III szkoły podstawowej,
- II etap edukacyjny – klasy IV-VIII szkoły podstawowej,
- III etap edukacyjny – szkoła ponadpodstawowa (liceum ogólnokształcące, technikum, branżowa szkoła I i II stopnia).

Na pierwszym etapie edukacyjnym każdy uczeń obowiązkowo uczy się jednego języka obcego, natomiast od klasy VII na etapie drugim dwóch języków obcych.

Dodatkowo – również od klasy VII szkoły podstawowej – przewidziano możliwość nauczania jednego z dwóch obowiązkowych języków w zwiększonej liczbie godzin w oddziałach (na poziomie szkoły podstawowej) lub w oddziałach lub szkołach dwujęzycznych (na poziomie szkoły ponadpodstawowej).

Według założeń nowej podstawy programowej w procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa ma kształtować kompetencje językowe uczniów. Ma również dbać o wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku ojczystym w sposób poprawny i zrozumiały, zarówno w mowie jak i piśmie. Ponadto szkoła powinna

zapewnić każdemu uczniowi kontynuację nauki jednego języka obcego nowożytnego, co oznacza, że każdy uczeń powinien przejść 12 lub 13-letni kurs języka obcego.

W podstawie programowej wyraźnie zaznacza się, że poziom biegłości językowej w zakresie **sprawności receptywnych** będzie u większości uczących się **przewyższał** poziom biegłości językowej w zakresie **sprawności produktywnych** (patrz tabela poniżej).

Rozwijanie kompetencji w zakresie języka obcego nowożytnego wymaga kilkukrotnego powracania do tych samych zagadnień, jednakże konieczne jest, aby każdorazowej powtórce towarzyszyło rozbudowanie wiadomości i umiejętności wcześniej nabytych – spiralne podejście do kształcenia.

Wszystkie warianty podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego zostały opracowane w nawiązaniu do poziomów biegłości w zakresie poszczególnych umiejętności językowych określonych w *Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie (ESOKJ)*, opracowanym przez Radę Europy.

Etap edukacyjny	Język obcy nauczany jako...	Wariant podstawy programowej	Opis	Liczba godzin w ramówce (w cyklu)	Nawiązanie do poziomu ESOKJ
pierwszy (szkoła podstawowa, klasy I-III)	pierwszy	I.1.	od początku w klasie I	180	A1
		II.1.	kontynuacja z klas I-III	450	A2+ (B1 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
drugi (szkoła podstawowa, klasy IV-VIII)	pierwszy	II.1.DJ	dla oddziałów dwujęzycznych	450 (II.1.) + 120 = 570	A2+ / B1
		II.2.	od początku w klasie VII	120	A1
	drugi	II.2.DJ	od początku w klasie VII w oddziałach dwujęzycznych	120 (II.2.) + 120 = 240	A1+

W poniższej tabeli przedstawiono poszczególne warianty podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego w szkole podstawowej:

W podstawie programowej czytamy, że powtórzone zostaną rozwiązania dotyczące podziału na grupy – obowiązkowo w klasach IV-VIII szkoły podstawowej, branżowej szkole I i II stopnia, liceum ogólnokształcącym, technikum i szkole policealnej – jeśli liczba uczniów w oddziałach przekracza podane limity – języki obce (obowiązkowe) – w oddziałach nie więcej niż 24 uczniów.

Podobne założenia oraz ograniczenia towarzyszyły podstawie programowej opracowanej w 2008 r., która stanowiła punkt wyjścia dla ekspertów pracujących nad jej nową wersją.

W procesie tworzenia nowej podstawy programowej przyjęto zatem model ewolucyjny, a nie rewolucyjny – wprowadzono zmiany tam, gdzie było to konieczne.

Co nowego w podstawie programowej języka obcego nowożytnego?

Utrudnieniem podstawy programowej (w każdym z wariantów dokumentu) jest brak „listy” struktur gramatycznych, a być może nawet „listy” słówek, które powinny być nauczane. Brak ten wynika nie tylko z faktu, że podstawa programowa jest wspólna dla wszystkich języków, ale również z tego, że taka „lista” – w szczególności „lista” słów – nie byłaby w stanie odpowiadać potrzebom tak wielu różnych kontekstów, w których nauczany jest język obcy, oraz ograniczałaby kreatywność twórców materiałów edukacyjnych, nauczycieli.

Określono nowe wymaganie, tj. kompetencję interkulturową, wskazując, że składa się na nie zarówno podstawowa wiedza o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym, oraz o kraju ojczystym (z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego), jak i świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturowa.

W przypadku wszystkich wariantów podstawy programowej dla II etapu edukacyjnego usystematyzowano zapisy dotyczące pierwszego wymagania szczegółowego (znajomość środków językowych), m.in.:

- zmieniono nazwę niektórych zakresów tematycznych (np. „szkoła” na bardziej ogólne „edukacja”, „życie rodzinne i towarzyskie” na „życie prywatne”);
- usunięto niektóre szczegółowe zagadnienia przykładowe, które zespół uznał za zbyt trudne (np. uzależnienia, sport wyczynowy);
- dodano inne szczegółowe zagadnienia przykładowe, które zespół uznał za szczególnie istotne i tym samym – proponuje ich realizację (np. umiejętności, pory roku);
- uporządkowano zapisy w poszczególnych wariantach podstawy programowej, dbając o to, aby wszystkie zakresy tematyczne określone dla niższych poziomów biegłości zostały również wymienione w wyższych poziomach biegłości.

W przypadku edukacji językowej w zakresie języka obcego nowożytnego na I etapie edukacyjnym (edukacja wczesnoszkolna) określono wymagania ogólne i szczegółowe na wzór wymagań określonych dla dalszych etapów kształcenia, uwzględniając jednak specyfikę wieku uczniów kończących III klasę szkoły podstawowej. Oczekuje się, że uczeń kończący III klasę będzie posługiwał się „bardzo podstawowym zasobem środków językowych dotyczących jego samego i jego najbliższego otoczenia”.

W przeciwieństwie do podstawy z 2008 r. w nowej podstawie programowej każdy wariant zawiera pełny zapis wymagań ogólnych i szczegółowych, natomiast zachowano zasadę kumulatywności, tj. na wyższym etapie edukacyjnym obowiązują wymagania z etapów poprzednich.

Nowa podstawa programowa zakłada minimalne podniesienie obecnie obowiązujących wymagań dotyczących poziomu biegłości językowej oczekiwanego od przeciętnego ucznia na zakończenie każdego etapu edukacji językowej. Zdecydowano, że określony dla rozszerzonego zakresu nauczania języka obcego w gimnazjum, a więc po dziewięciu latach nauki, poziom A2+/B1 będzie właściwy dla języka obcego nauczanego w szkole podstawowej od klasy I do klasy VIII. W wariancie II.1. nowej podstawy programowej wskazano, że osiągnięcia początkowych etapów poziomu B1 można oczekiwać od przeciętnego ucznia jedynie w zakresie sprawności receptywnych.

**Elżbieta MAJBA – nauczycielka języka angielskiego
w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych im. K. Pułaskiego w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Źródła:

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U.2017 poz. 356).
2. www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa/JĘZYK_OBCY, JĘZYK_NIEJSZOŚCI_NARODOWEJ_LUB_ETNICZNEJ/.
3. www.reformaedukacji.men.gov.pl

NOWA PODSTAWA PROGRAMOWA 2017 – DRUGI JĘZYK OBCY NOWOŻYTNY

Ważnym zadaniem szkoły jest kształcenie w zakresie porozumiewania się w językach obcych nowożytnych. W klasach I-VI szkoły podstawowej uczniowie uczą się jednego języka obcego nowożytnego, natomiast w klasach VII i VIII – dwóch języków obcych nowożytnych. Dodatkowo – również od klasy VII szkoły podstawowej – przewidziano możliwość nauczania jednego z dwóch obowiązkowych języków obcych nowożytnych w zwiększonej liczbie godzin w oddziałach dwujęzycznych. Z powyższych względów stworzono kilka wariantów podstawy programowej kształcenia ogólnego, odpowiadających sytuacjom wynikającym z rozpoczynania lub kontynuacji nauki danego języka obcego nowożytnego na kolejnych etapach edukacyjnych, z zastrzeżeniem, że należy zapewnić uczniowi możliwość kontynuacji nauki tego samego języka obcego nowożytnego jako pierwszego na wszystkich etapach edukacyjnych, tj. od I klasy szkoły podstawowej do ostatniej klasy szkoły ponadpodstawowej (czyli przez 12 albo 13 lat).

Poszczególne warianty podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej zostały oznaczone symbolem, na który składają się:

- oznaczenie etapu edukacyjnego (cyfra rzymska – I albo II);
- oznaczenie języka nauczanego jako pierwszy albo drugi (cyfra arabska – 1. albo 2.);
- oznaczenie poziomu nauczania (DJ – dla uczniów oddziałów dwujęzycznych).

Wszystkie warianty podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego zostały opracowane w nawiązaniu do poziomów biegłości w zakresie poszczególnych umiejętności językowych określonych w Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego: *uczenie się, nauczanie, ocenianie* (ESOKJ), opracowanym przez Radę Europy.

W poniższej tabeli przedstawiono poszczególne warianty podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie języka obcego nowożytnego w szkole podstawowej:

Etap edukacyjny	Język obcy nauczany jako...	Wariant podstawy programowej	Opis	Nawiązanie do poziomu ESOKJ
I (szkoła podstawowa, klasy I–III)	pierwszy	I.1.	od początku w klasie I	A1
		II.1.	kontynuacja z klas I–III	A2+ (B1 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
II (szkoła podstawowa, klasy IV–VIII)	pierwszy	II.1.DJ	dla oddziałów dwujęzycznych	A2+ / B1
		II.2.	od początku w klasie VII	A1
	drugi	II.2.	od początku w klasie VII	A1
		II.2.DJ	od początku w klasie VII w oddziałach dwujęzycznych	A1+

*materiały ORE

Podstawa programowa – wersja II.2.

Język obcy nowożytny nauczany jako drugi (II etap edukacyjny, klasy VII i VIII)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Znajomość środków językowych.
Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.
2. Rozumienie wypowiedzi
Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także bardzo proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
3. Tworzenie wypowiedzi
Uczeń samodzielnie formułuje bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
4. Reagowanie na wypowiedzi
Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie bardzo prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
5. Przetwarzanie wypowiedzi

Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:
  - człowiek (np. dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania);
  - miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe);
  - edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, życie szkoły);
  - praca (np. popularne zawody, miejsce pracy);
  - życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, urodziny, święta);
  - żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki, lokale gastronomiczne);
  - zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, korzystanie z usług);
  - podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, hotel, wycieczki);
  - kultura (np. uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje);
  - sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, uprawianie sportu);
  - zdrowie (np. samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie);
  - świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz);
- II. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:
  - reaguje na polecenia;
  - określa główną myśl wypowiedzi;
  - określa intencje nadawcy/autora wypowiedzi;
  - określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, uczestników);
  - znajduje w wypowiedzi określone informacje;
  - rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi;
- III. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi pisemne (np. listy, e-maile, SMS-y, kartki pocztowe, napisy, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, teksty narracyjne, wpisy na forach i blogach):
  - określa główną myśl tekstu;
  - określa intencje nadawcy/autora tekstu;
  - określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę);
  - znajduje w tekście określone informacje;
  - rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu;
- IV. Uczeń tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne:
  - opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i zjawiska;
  - opowiada o czynnościach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
  - przedstawia intencje i plany na przyszłość;
  - przedstawia upodobania;
  - wyraża swoje opinie;
  - wyraża uczucia i emocje;
  - stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji;

- V. Uczeń tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. notatkę, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, SMS, pocztówkę, e-mail, historyjkę, wpis na blogu):
- opisuje ludzi, przedmioty, miejsca i zjawiska;
  - opowiada o czynnościach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości;
  - przedstawia intencje i plany na przyszłość;
  - przedstawia upodobania;
  - wyraża swoje opinie;
  - wyraża uczucia i emocje;
  - stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji;
- VI. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach:
- przedstawia siebie i inne osoby;
  - nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę;
  - podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź);
  - uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
  - wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami;
  - wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia; pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
  - składa życzenia, odpowiada na życzenia;
  - zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
  - proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje;
  - pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
  - nakazuje, zakazuje;
  - wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
  - wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
  - stosuje zwroty i formy grzecznościowe;
- VII. Uczeń reaguje w formie bardzo prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, e-mail, wpis na czacie/forum) w typowych sytuacjach:
- przedstawia siebie i inne osoby;
  - nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie);
  - uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ ankietę);
  - wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami;
  - wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób;
  - składa życzenia, odpowiada na życzenia;
  - zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
  - proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje;
  - pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
  - nakazuje, zakazuje;
  - wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby;
  - wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek);
  - stosuje zwroty i formy grzecznościowe;
- VIII. Uczeń przetwarza bardzo prosty tekst ustnie lub pisemnie:
- przekazuje w języku obcym nowożytnym podstawowe informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach);
  - przekazuje w języku obcym nowożytnym lub polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
  - przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim;
- IX. Uczeń posiada:
- podstawową wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, oraz o kraju ojczystym, z uwzględnieniem kontekstu lokalnego, europejskiego i globalnego;
  - świadomość związku między kulturą własną i obcą oraz wrażliwość międzykulturową;
- X. Uczeń dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym);
- XI. Uczeń współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych);
- XII. Uczeń korzysta ze źródeł informacji w języku obcym nowożytnym (np. z encyklopedii, mediów), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- XIII. Uczeń stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczowych lub internacjonalizmów) i strategie kompensacyjne, w przypadku gdy nie zna lub nie pamięta wyrazu (np. upraszczanie formy wypowiedzi, wykorzystywanie środków niewerbalnych);
- XIV. Uczeń posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami).

Różnice pomiędzy wymaganiami (np. – znajomość środków językowych) dla języka obcego nauczanego jako pierwszy oraz jako drugi w szkole podstawowej (odpowiednio wariant II.1 i II.2) obrazuje przykładowo poniższa tabela:

Etap edukacyjny	Język obcy nauczany jako...	Wariant podstawowy programowej	Opis	Liczba godzin w ramówce (w cyklu)	Nawiązanie do poziomu ESOKJ
trzeci (szkoła ponadpodstawowa: liceum ogólnokształcące, technikum)	pierwszy	III.1.P	kontynuacja 1. języka ze szkoły podstawowej – kształcenie w zakresie podstawowym	360	B1+ (B2 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
		III.1.R	kontynuacja 1. języka ze szkoły podstawowej – kształcenie w zakresie rozszerzonym	360 _(1.2.1) + 180 = 540	B2+ (C1 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
		III.1.DJ	kontynuacja 1. języka ze szkoły podstawowej – poziom dla szkół lub oddziałów dwujęzycznych albo kontynuacja 2. języka ze szkoły podstawowej nauczanego w szkole podstawowej w oddziałach dwujęzycznych albo od początku w klasie I szkoły ponadpodstawowej w szkole lub oddziale dwujęzycznym albo kontynuacja z klasy wstępnej	W LO: 360 _(1.2.1) + 180 _(1.2.1) + 330 = 870 W technikum: 360 _(1.2.1) + 180 _(1.2.1) + 300 = 840	C1+ (C2 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
	drugi	III.2.0	drugi język obcy od początku w klasie I szkoły ponadpodstawowej	240	A2
		III.2.	kontynuacja 2. języka ze szkoły podstawowej	240	A2+

*materiały ORE

Podstawa programowa – wersja II.2.DJ

Język obcy nowożytny nauczany jako drugi (II etap edukacyjny, oddziały dwujęzyczne w klasach VII i VIII)

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.2 Podczas dodatkowych godzin uczeń utrwała i rozwija znajomość środków językowych oraz doskonali umiejętności językowe – przede wszystkim w zakresie rozumienia wypowiedzi, w tym – w przypadku przedmiotów nauczanych dwujęzycznie – również w zakresie tych przedmiotów.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.2

Poszczególne warianty podstawy programowej dla szkoły podstawowej, liceum ogólnokształcącego i technikum oznaczone zostały symbolem, na który składają się:

- oznaczenie etapu edukacyjnego (cyfra rzymska – I, II albo III);
- oznaczenie języka nauczanego jako pierwszy albo drugi (cyfra arabska – 1. albo 2.);
- oznaczenie poziomu nauczania (DJ – dla uczniów szkół lub oddziałów dwujęzycznych; oraz wyłącznie w przypadku III etapu edukacyjnego: 0 – dla rozpoczynających naukę, P – dla osób kontynuujących naukę ze szkoły podstawowej, realizujących kształcenie w zakresie podstawowym, R – dla osób kontynuujących naukę ze szkoły podstawowej, realizujących kształcenie w zakresie rozszerzonym).

Warianty podstawy programowej dla branżowej szkoły I i II stopnia oznaczone zostały symbolem, na który składają się:

- oznaczenie etapu edukacyjnego (cyfra rzymska – III);
- oznaczenie stopnia szkoły branżowej (odpowiednio BS1 – w przypadku branżowej szkoły I stopnia lub BS2 – w przypadku branżowej szkoły II stopnia);
- oznaczenie wskazujące, czy język obcy nauczany w szkole branżowej jest językiem, który w szkole podstawowej był nauczany jako pierwszy albo jako drugi, albo którego naukę uczeń rozpoczął dopiero w branżowej szkole I stopnia (cyfra arabska – 1. albo 2., albo 0).

W poniższych tabelach przedstawiono poszczególne warianty podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie pierwszego i drugiego języka obcego nowożytnego w szkole ponadpodstawowej – liceum ogólnokształcącym, technikum, branżowej szkole I i II stopnia:

trzeci (szkoła ponadpodstawowa: branżowa szkoła I i II stopnia)	-	III.BS1.1	język obcy w branżowej szkole I stopnia – kontynuacja języka nauczanego jako pierwszy w szkole podstawowej	150	B1
		III.BS1.2 (=III.2.0)	język obcy w branżowej szkole I stopnia – kontynuacja języka nauczanego jako drugi w szkole podstawowej	150	A2
		III.BS1.0 (=II.2.)	język obcy w branżowej szkole I stopnia – od początku w klasie 1.	150	A1
		III.BS2.1 (=III.1.P)	język obcy w branżowej szkole II stopnia – kontynuacja języka nauczanego w branżowej szkole I stopnia, który wcześniej był nauczany jako pierwszy w szkole podstawowej	210	B1+ (B2 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
		III.BS2.2 (=II.1.)	język obcy w branżowej szkole II stopnia – kontynuacja języka nauczanego w branżowej szkole I stopnia, który wcześniej był nauczany jako drugi w szkole podstawowej	210	A2+ (B1 w zakresie rozumienia wypowiedzi)
		III.BS2.0 (=III.2.)	język obcy w branżowej szkole II stopnia – kontynuacja języka nauczanego w branżowej szkole I stopnia, którego naukę uczeń rozpoczął od zera w I klasie BS I	210	A2+

Wariant:	II.2.	II.1.
Znajomość środków językowych	I. Uczeń posługuje się <u>bardzo podstawowym</u> zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów: (...) 4) praca (np. popularne zawody, <u>miejsce pracy</u>): (...)	I. Uczeń posługuje się <u>podstawowym</u> zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów: (...) 4) praca (np. popularne zawody i związane z nimi czynności i obowiązki, <u>miejsce pracy</u> , praca dorywcza, wybór zawodu): (...)

* materiały ORE

Przystępując do opracowania podstawy programowej w zakresie języka obcego nowożytnego, zespół ekspertów przyjął osiem następujących założeń:

1. Nadrzędnym celem kształcenia w zakresie języka obcego nowożytnego na wszystkich etapach edukacyjnych jest skuteczne porozumiewanie się w języku obcym – zarówno w mowie, jak i w piśmie.
2. Należy przyjąć, że w procesie kształcenia językowego uczeń powinien dążyć do osiągnięcia coraz wyższego stopnia precyzji w wyrażaniu myśli oraz coraz wyższego stopnia poprawności językowej (gramatycznej, leksykalnej, ortograficznej, fonetycznej).
3. Rozwijanie kompetencji w zakresie języka obcego nowożytnego wymaga kilkukrotnego powracania do tych samych zagadnień, jednakże konieczne jest, aby każdorazowej powtórcie towarzyszyło rozbudowanie wiadomości i umiejętności wcześniej nabytych. Takie spiralne podejście do kształcenia w zakresie języka obcego dotyczy zarówno wiedzy, jak i umiejętności językowych.
4. Należy dołożyć wszelkich starań, aby zapewnić wszystkim uczniom możliwość kontynuacji nauki tego samego języka obcego jako pierwszego na wszystkich etapach edukacyjnych, od I klasy szkoły podstawowej do ostatniej klasy szkoły ponadpodstawowej, czyli przez 12 albo 13 lat (odpowiednio w przypadku liceum ogólnokształcącego, technikum i branżowej szkoły I i II stopnia).

5. Rozwijanie kompetencji w zakresie języka obcego zależy nie tylko od warunków, w których się odbywa, ale również od indywidualnych predyspozycji, nastawienia, motywacji i zaangażowania uczącego się. Przyjęto zatem, że poziom biegłości językowej w zakresie sprawności receptywnych będzie u większości uczących się przewyższał poziom biegłości językowej w zakresie sprawności produktywnych.
6. Kształcenie w zakresie języka obcego powinno być organizowane w taki sposób, aby wspierało ono rozwój uczącego się jako jednostki oraz członka różnych społeczności. Na I etapie edukacyjnym język obcy powinien przede wszystkim przyczyniać się do wszechstronnego rozwoju dziecka, a nie stanowić celu samego w sobie. Na kolejnych etapach edukacyjnych istotne jest kierowanie procesem kształcenia językowego w taki sposób, aby uczący się był przekonany co do przydatności, a wręcz niezbędności języka obcego do realizacji własnych celów komunikacyjnych, zainteresowań oraz pasji.
7. Kształcenie w zakresie języka obcego powinno również wspierać i być wspierane przez kształcenie w zakresie pozostałych przedmiotów oraz umiejętności ogólnych od najwcześniejszych etapów edukacyjnych.
8. Kształcenie w zakresie języka obcego wspomaga realizację wychowawczej funkcji szkoły. Zajęcia z języka obcego stwarzają doskonałe warunki do kształtowania postawy ciekawości, tolerancji i otwartości wobec innych kultur, niekoniecznie tylko tych związanych z językiem docelowym.

PODSUMOWANIE

Nowa podstawa programowa wyznacza jedynie szerokie ramy kształcenia w zakresie języka obcego nowożytnego. Ramy te określone są wyłącznie przez wymagania, które powinien spełniać „przeciętny” uczeń na zakończenie każdego etapu edukacyjnego. W kwestii zasobu środków językowych w dokumencie podano sugestie szczegółowych tematów do realizacji. Nie ma obowiązku realizacji tych konkretnych zapisów. Należy podkreślić, że twórcy materiałów edukacyjnych oraz nauczyciele mają pełną swobodę w zakresie wyboru szczegółowej tematyki w obrębie ogólnych zakresów tematycznych, których realizacja jest obowiązkowa.

Podstawa programowa nie określa „maksymalnego” poziomu. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby z uczniami, którzy realizowali podstawę programową w wariantcie II.1 i spełniają określone w niej wymagania, przejść do realizacji wymagań określonych w „wyższym” wariantcie podstawy. Może to być szczególnie przydatne w przypadku tych wszystkich uczniów, którzy kształcenie w zakresie drugiego języka obcego rozpoczęli (w ramach dodatkowych godzin do dyspozycji dyrektora szkoły) np. już w IV klasie szkoły podstawowej. W ich przypadku w klasie VII bardziej odpowiednim wariantem podstawy do realizacji niż II.2 może okazać się wariant II.1.

Podstawa programowa w żaden sposób nie ogranicza nauczyciela, również jeżeli chodzi o wybór technik lub środków nauczania. Dokument nie jest poradnikiem metodycznym, nie wskazuje „jedynej słusznej” drogi prowadzącej do realizacji założonych w nim celów. Nauczyciel i uczeń mają być współtwórcami w procesie kształcenia, którego końcowym efektem jest jednostka świadoma możliwości, które stwarza znajomość języka obcego w każdej sferze życia – prywatnej, zawodowej, społecznej, emocjonalnej, poznawczej. Język obcy to narzędzie, które służy nie tylko komunikacji, ale poprzez komunikację umożliwia lepsze poznanie siebie, innych ludzi, kultur, całego otaczającego nas świata.

**Jolanta BRZEZIŃSKA-RWIDAN – nauczycielka języka francuskiego
w Zespole Szkół im. gen. W. Andersa,
doradca metodyczny SOD**

Źródła informacji o reformie edukacji 2017:

Ustawy wprowadzające reformę edukacji opublikowane w Dzienniku Ustaw.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. poz. 59).

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. poz. 60).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej.

www.reformaedukacji.men.gov.pl

www.ore.edu.pl/nowa-podstawa-programowa/JĘZYK_OBCY,_JĘZYK_MNIEJSZOŚCI_NARODOWEJ_LUB_ETNICZNEJ/ (dostęp 10.05.2017 r.).

WDROŻENIE NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ Z WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

Nadchodzący nowy rok szkolny 2017/2018 niesie ze sobą nową podstawę programową i nowe wyzwania stojące przed nauczycielami.

Według autorów nowej podstawy programowej: dr hab. Marty Wieczorek, prof. dr hab. Michała Bronikowskiego, prof. dr hab. Doroty Groffik i dr Reginy Kumali założenia nowej podstawy oparte są na personalistycznej koncepcji wychowania, na której opiera się nasz reformowany obecnie system edukacji, oraz koncepcji sprawności fizycznej ukierunkowanej na zdrowie. W preambule podstawy programowej kształcenia ogólnego szkoły podstawowej czytamy: „Ważną rolę w kształceniu i wychowaniu uczniów w szkole podstawowej odgrywa edukacja zdrowotna. Zadaniem szkoły jest kształtowanie postaw prozdrowotnych uczniów, w tym wdrożenie ich do zachowań higienicznych, bezpiecznych dla zdrowia własnego i innych osób, a ponadto ugruntowanie wiedzy z zakresu prawidłowego odżywiania się, korzyści płynących z aktywności fizycznej, a także stosowania profilaktyki”.

Lekcje wychowania fizycznego poprzez szereg ćwiczeń mają na celu nie tylko dbać o naszą kondycję fizyczną. Wychowanie fizyczne powinno wyposażać uczniów w wiedzę o tym, jak dbać o zdrowie, jakie znaczenie dla nas ma higiena, uczyć odpowiedniego stosunku do własnego ciała.

Oczekiwania wobec współczesnego wychowania fizycznego wymagają nowych standardów przygotowania ucznia do aktywności fizycznej i troski o zdrowie w całym życiu.

Zasadnicze różnice dotychczasowej i nowo opracowanej podstawy programowej:

Postawa programowa 2014	Podstawa programowa 2017
Cele kształcenia – wymagania ogólne	
<p>Bezpieczne uczestnictwo w aktywności fizycznej o charakterze rekreacyjnym i sportowym ze zrozumieniem jej znaczenia dla zdrowia:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) udział w aktywności fizycznej ukierunkowanej na zdrowie, wypoczynek i sport; 2) stosowanie zasad bezpieczeństwa podczas aktywności fizycznej; 3) poznawanie własnego rozwoju fizycznego i sprawności fizycznej oraz praktykowanie zachowań prozdrowotnych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) Kształtowanie umiejętności rozpoznawania i oceny własnego rozwoju fizycznego oraz sprawności fizycznej; 2) Zachęcanie do uczestnictwa w rekreacyjnych i sportowych formach aktywności fizycznej; 3) Poznawanie i stosowanie zasad bezpieczeństwa podczas aktywności fizycznej; 4) Kształtowanie umiejętności rozumienia związku aktywności fizycznej ze zdrowiem oraz praktykowania zachowań prozdrowotnych; 5) Kształtowanie umiejętności osobistych i społecznych sprzyjających całonocnej aktywności fizycznej.
Zmodyfikowano dotychczasowy podział treści wymagań szczegółowych	
<p>Obszary wymagań:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Diagnoza sprawności fizycznej i rozwoju fizycznego, 2. Trening zdrowotny, 3. Sporty całego życia i wypoczynek, 4. Bezpieczna aktywności fizyczna i higiena osobista, 5. Sport, 6. Taniec, 7. Edukacja zdrowotna (gimnazjum). 	<p>Bloki tematyczne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna, 2. Aktywność fizyczna, 3. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej, 4. Edukacja zdrowotna, <p>Treści zapisano jako kompetencje w zakresie</p> <ul style="list-style-type: none"> - wiedzy, - umiejętności. <p>Dział realizowany w klasach IV-VIII: Kompetencje społeczne.</p>

Wymagania szczegółowe w zakresie wiadomości i umiejętności w blokach tematycznych zostały podzielone z uwzględnieniem charakterystyki rozwojowej i zasady stopniowania trudności.

1. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.

W tym bloku tematycznym zawarto treści związane z diagnozowaniem i interpretowaniem rozwoju fizycznego i sprawności fizycznej. Pomiar sprawności fizycznej nie powinien być kryterium oceny z przedmiotu wychowanie fizyczne. Powinien służyć do wskazania mocnych i słabych przejawów sprawności ucznia w celu planowania dalszego jej rozwoju. Podkreśla się znaczenie tych zagadnień w kontekście zdrowia, a nie oceny z przedmiotu wychowanie fizyczne. Zwraca się uwagę na rozróżnienie pojęć: diagnozowanie i ocenianie.

2. Aktywność fizyczna.

W tym bloku tematycznym zawarto treści dotyczące indywidualnych i zespołowych form rekreacyjno-sportowych. Układ treści uwzględnia zasadę stopniowania trudności i rozwój psychofizyczny ucznia. Treści obszaru wzbogacono o nowoczesne formy ruchu, aktywności fizyczne z innych krajów europejskich oraz wykorzystanie nowoczesnych technologii w celu monitorowania i planowania aktywności fizycznej.

3. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

W tym bloku tematycznym zawarto treści dotyczące organizacji bezpiecznego miejsca ćwiczeń, doboru i wykorzystania sprzętu sportowego, poczynając od bezpiecznych działań związanych z własną osobą, przez wspólne formy działania do świadomości odpowiedzialności za zdrowie innych.

4. Edukacja zdrowotna.

W tym bloku tematycznym zawarto treści dotyczące zdrowia i jego diagnozowania w kontekście przeciwdziałania chorobom cywilizacyjnym. Łączenie treści z tego bloku z wdrażaniem kompetencji społecznych sprzyja rozwijaniu poczucia odpowiedzialności za zdrowie własne i innych ludzi, wzmacnianiu poczucia własnej wartości i wiary w swoje możliwości. Treści w tym bloku wzmacniają znaczenie aktywnego i zdrowego trybu życia w celu jak najdłuższego zachowania sprawności i zdrowia.

Kompetencje społeczne.

W tym bloku tematycznym zawarto treści dotyczące rozwijania w toku uczenia się zdolności kształtowania własnego rozwoju oraz autonomicznego i odpowiedzialnego uczestniczenia w życiu społecznym, z uwzględnieniem etycznego kontekstu własnego postępowania.

Do realizacji treści nauczania przedmiotu wychowanie fizyczne, należy włączać uczniów czasowo lub częściowo zwolnionych z ćwiczeń fizycznych. Dotyczy to kompetencji z zakresu wiedzy w każdym bloku tematycznym oraz wybranych kompetencji z zakresu umiejętności ze szczególnym uwzględnieniem bloku edukacja zdrowotna.

W trosce o prawidłowy rozwój ucznia nie należy zapominać o działaniach szkoły wspomagających korygowanie i kompensowanie występujących u dzieci wad postawy.

Obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego dla uczniów klas IV-VIII szkół podstawowych mają być realizowane w formie:

- 1) zajęć klasowo-lekcyjnych;
- 2) zajęć do wyboru przez ucznia: zajęć sportowych, zajęć rekreacyjno-zdrowotnych, zajęć tanecznych lub aktywnej turystyki.

Proponowany model organizacji zajęć wychowania fizycznego w szkole podstawowej

• klasa IV

4 godziny w systemie klasowo-lekcyjnym;

• klasy V-VI

3 + 1

3 godziny w systemie klasowo-lekcyjnym,

1 godzina do wyboru przez ucznia;

• klasy VII-VIII

2 + 2

2 godziny w systemie klasowo-lekcyjnym,

2 godziny do wyboru przez ucznia;

„(...) Proponowany model wiąże się z tworzeniem przez szkoły własnej oferty zajęć uwzględniających różnorodne aktywności fizyczne i formy organizacyjne. Procedura organizowania zajęć do wyboru powinna wynikać z diagnozy zainteresowań uczniów oraz tradycji i możliwości organizacyjnych szkoły”.

Treści kształcenia wzbogacono o zagadnienia:

- nowoczesnych form aktywności fizycznej,
- form aktywności fizycznej pochodzących z regionu zamieszkania, innych krajów europejskich oraz pozaeuropejskich,
- monitorowania poziomu aktywności fizycznej z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

Podział treści między poszczególne lata nauki:

KLASA IV

I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - rozpoznaje wybrane zdolności motoryczne człowieka;
  - rozróżnia pojęcie tętna spoczynkowego i powysiłkowego;
  - wymienia cechy prawidłowej postawy ciała.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - dokonuje pomiarów wysokości i masy ciała oraz z pomocą nauczyciela interpretuje wyniki;
  - mierzy tętno przed i po wysiłku oraz z pomocą nauczyciela interpretuje wyniki;
  - wykonuje próbę siły mięśni brzucha oraz gibkości kręgosłupa;
  - demonstruje po jednym ćwiczeniu kształtującym wybrane zdolności motoryczne;
  - wykonuje ćwiczenia wspomagające utrzymywanie prawidłowej postawy ciała.

II. Aktywność fizyczna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - opisuje sposób wykonywania poznawanych umiejętności ruchowych;
  - opisuje zasady wybranej regionalnej zabawy lub gry ruchowej;
  - rozróżnia pojęcia technika i taktyka;
  - wymienia miejsca, obiekty i urządzenia w najbliższej okolicy, które można wykorzystać do aktywności fizycznej;
  - wyjaśnia, co symbolizują flaga i znicz olimpijski, rozróżnia pojęcia: olimpiada i igrzyska olimpijskie.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - wykonuje i stosuje w grze: kozłowanie piłki w miejscu i ruchu, prowadzenie piłki nogą, podanie piłki oburącz i jednorącz, rzut piłki do kosza z miejsca, rzut i strzał piłki do bramki z miejsca, odbicie piłki oburącz sposobem górnym;
  - uczestniczy w mini grach;
  - organizuje w gronie rówieśników wybraną zabawę lub grę ruchową, stosując przepisy w formie uproszczonej;
  - uczestniczy w wybranej regionalnej zabawie lub grze ruchowej;
  - wykonuje przewrót w przód z różnych pozycji wyjściowych;
  - wykonuje dowolny układ gimnastyczny lub taneczny w oparciu o własną ekspresję ruchową;
  - wykonuje bieg krótki ze startu wysokiego;
  - wykonuje marszobieg w terenie;

- wykonuje rzut z miejsca i z krótkiego rozbiegu lekkim przyborem;
- wykonuje skok w dal z miejsca i z krótkiego rozbiegu.

III. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - zna regulamin sali gimnastycznej i boiska sportowego;
  - opisuje zasady bezpiecznego poruszania się po boisku;
  - wymienia osoby, do których należy zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - respektuje zasady bezpiecznego zachowania się podczas zajęć ruchowych;
  - wybiera bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych;
  - posługuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem;
  - wykonuje elementy samoochrony przy upadku, zeskoku.

IV. Edukacja zdrowotna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - opisuje, jakie znaczenie ma aktywność fizyczna dla zdrowia;
  - opisuje piramidę żywienia i aktywności fizycznej;
  - opisuje zasady zdrowego odżywiania;
  - opisuje zasady doboru stroju do warunków atmosferycznych w trakcie zajęć ruchowych.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - przestrzega zasad higieny osobistej i czystości odzieży;
  - przyjmuje prawidłową postawę ciała w różnych sytuacjach.

KLASY V i VI

I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - wymienia kryteria oceny wytrzymałości w odniesieniu do wybranej próby testowej (np. test Coopera);
  - wymienia kryteria oceny siły i gibkości w odniesieniu do wybranej próby testowej (np. siły mięśni brzucha, gibkości dolnego odcinka kręgosłupa);
  - wskazuje grupy mięśniowe odpowiedzialne za prawidłową postawę ciała.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - wykonuje próby sprawnościowe pozwalające ocenić wytrzymałość tlenową, siłę i gibkość oraz z pomocą nauczyciela interpretuje uzyskane wyniki;
  - demonstruje ćwiczenia wzmacniające mięśnie posturalne i ćwiczenia gibkościowe, indywidualne i z partnerem;
  - demonstruje ćwiczenia rozwijające zdolności koordynacyjne wykonywane indywidualnie i z partnerem.

II. Aktywność fizyczna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - wymienia podstawowe przepisy wybranych sportowych i rekreacyjnych gier zespołowych;
  - opisuje zasady wybranej gry rekreacyjnej pochodzącej z innego kraju europejskiego;
  - opisuje podstawowe zasady taktyki obrony i ataku w wybranych grach zespołowych;
  - wymienia rekomendacje aktywności fizycznej dla swojego wieku (np. Światowej Organizacji Zdrowia lub Unii Europejskiej);
  - definiuje pojęcie rozgrzewki i opisuje jej zasady;
  - rozumie i opisuje ideę starożytnego i nowożytnego ruchu olimpijskiego.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - wykonuje i stosuje w grze: kozłowanie piłki w ruchu ze zmianą tempa i kierunku, prowadzenie piłki nogą ze zmianą tempa i kierunku, podanie piłki oburącz i jednorącz w ruchu, rzut piłki do kosza z biegu po kozłowaniu (dwutakt), rzut i strzał piłki do bramki w ruchu, odbicie piłki oburącz sposobem górnym i dolnym, rozegranie „na trzy”, zagrywkę ze zmniejszonej odległości, rzut i chwyt ringo;
  - uczestniczy w mini grach oraz grach szkolnych i uproszczonych;
  - uczestniczy w grze rekreacyjnej pochodzącej z innego kraju europejskiego;
  - organizuje w gronie rówieśników wybraną grę sportową lub rekreacyjną;
  - wykonuje przewrót w przód z marszu oraz przewrót w tył z przysiady;
  - wykonuje wybrane inne ćwiczenie zwinnościowo-akrobatyczne (np. stanie na rękach lub na głowie z asekuracją, przerzut bokiem);
  - wykonuje układ ćwiczeń zwinnościowo-akrobatycznych z przyborem lub bez;
  - wykonuje dowolny skok przez przyrząd z asekuracją;
  - wykonuje proste kroki i figury tańców regionalnych i nowoczesnych;
  - wybiera i pokonuje trasę biegu terenowego;
  - wykonuje bieg krótki ze startu niskiego;
  - wykonuje rzut małą piłką z rozbiegu;
  - wykonuje skok w dal po rozbiegu oraz skoki przez przeszkody;
  - przeprowadza fragment rozgrzewki.

III. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - wyjaśnia, dlaczego należy przestrzegać ustalonych reguł w trakcie rywalizacji sportowej;
  - omawia sposoby postępowania w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia;
  - wymienia zasady bezpiecznego korzystania ze sprzętu sportowego;
  - omawia zasady bezpiecznego zachowania się nad wodą i w górach w różnych porach roku.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - stosuje zasady asekuracji podczas zajęć ruchowych;
  - korzysta bezpiecznie ze sprzętu i urządzeń sportowych;
  - wykonuje elementy samoobrony (np. zasłona, unik, pad).

IV. Edukacja zdrowotna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - wyjaśnia pojęcie zdrowia;
  - opisuje pozytywne mierniki zdrowia;
  - wymienia zasady i metody hartowania organizmu;
  - omawia sposoby ochrony przed nadmiernym nasłonecznieniem i niską temperaturą;
  - omawia zasady aktywnego wypoczynku zgodne z rekomendacjami aktywności fizycznej dla swojego wieku (np. WHO lub UE).
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - wykonuje ćwiczenia kształtujące nawyk prawidłowej postawy ciała w postawie stojącej, siedzącej i leżeniu oraz w czasie wykonywania różnych codziennych czynności;
  - wykonuje ćwiczenia oddechowe i inne o charakterze relaksacyjnym;
  - podejmuje aktywność fizyczną w różnych warunkach atmosferycznych.

KLASY VII i VIII

I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - wyjaśnia, jakie zmiany zachodzą w budowie ciała i sprawności fizycznej w okresie dojrzewania płciowego;
  - wymienia testy i narzędzia do pomiaru sprawności fizycznej;
  - wskazuje zastosowanie siatek centylowych w ocenie własnego rozwoju fizycznego.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - dokonuje pomiarów wysokości i masy ciała oraz samodzielnie interpretuje wyniki;
  - wykonuje wybrane próby kondycyjnych i koordynacyjnych zdolności motorycznych;
  - ocenia i interpretuje poziom własnej sprawności fizycznej;
  - demonstruje zestaw ćwiczeń kształtujących wybrane zdolności motoryczne;
  - demonstruje zestaw ćwiczeń kształtujących prawidłową postawę ciała.

II. Aktywność fizyczna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:
  - omawia zmiany zachodzące w organizmie podczas wysiłku fizycznego;
  - wskazuje korzyści wynikające z aktywności fizycznej w terenie;
  - wskazuje możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii do oceny dziennej aktywności fizycznej;
  - charakteryzuje nowoczesne formy aktywności fizycznej (np. pilates, zumba, nordic walking);
  - opisuje zasady wybranej formy aktywności fizycznej spoza Europy;
  - wyjaśnia ideę olimpijską, paraolimpijską i olimpiad specjalnych.
2. W zakresie umiejętności. Uczeń:
  - wykonuje i stosuje w grze techniczne i taktyczne elementy gier: w koszykówce, piłce ręcznej i piłce nożnej: zwody, obronę „każdy swego”, w siatkówce: wystawienie, zabicie i odbiór piłki; ustawia się prawidłowo na boisku w ataku i obronie;
  - uczestniczy w grach szkolnych i uproszczonych jako zawodnik i jako sędzia;
  - planuje szkolne rozgrywki sportowe według systemu pucharowego i „każdy z każdym”;
  - uczestniczy w wybranej formie aktywności fizycznej spoza Europy;
  - wykonuje wybrane ćwiczenie zwinnościowo-akrobatyczne (np. stanie na rękach lub na głowie z asekuracją, przerzut bokiem, piramida dwójkowa lub trójkowa);
  - planuje i wykonuje dowolny układ gimnastyczny;
  - opracowuje i wykonuje indywidualnie, w parze lub w zespole dowolny układ tańca z wykorzystaniem elementów nowoczesnych form aktywności fizycznej;
  - wybiera i pokonuje trasę biegu terenowego z elementami orientacji w terenie;
  - wykonuje przekazanie pałeczki w biegu sztafetowym;
  - wykonuje skok w dal po rozbiegu z odbicia ze strefy lub belki oraz skoki przez przeszkody techniką naturalną;
  - diagnozuje własną, dzienną aktywność fizyczną, wykorzystując nowoczesne technologie (np. urządzenia monitorujące, aplikacje internetowe);
  - przeprowadza rozgrzewkę w zależności od rodzaju aktywności.

III. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:

- wymienia najczęstsze przyczyny oraz okoliczności wypadków i urazów w czasie zajęć ruchowych, omawia sposoby zapobiegania im;
- wskazuje zagrożenia związane z uprawianiem niektórych dyscyplin sportu.

2. W zakresie umiejętności. Uczeń:

- stosuje zasady samoasekuracji i asekuracji;
- potrafi zachować się w sytuacji wypadków i urazów w czasie zajęć ruchowych.

IV. Edukacja zdrowotna.

1. W zakresie wiedzy. Uczeń:

- wymienia czynniki, które wpływają pozytywnie i negatywnie na zdrowie i samopoczucie, oraz wskazuje te, na które może mieć wpływ;
- omawia sposoby redukcji nadmiernego stresu i radzenia sobie z nim w sposób konstruktywny;
- omawia konsekwencje zdrowotne stosowania używek i substancji psychoaktywnych w odniesieniu do podejmowania aktywności fizycznej;
- wymienia przyczyny i skutki otyłości oraz nieuzasadnionego odchudzania się i używania sterydów w celu zwiększenia masy mięśni;
- wyjaśnia wymogi higieny wynikające ze zmian zachodzących w organizmie w okresie dojrzewania.

2. W zakresie umiejętności. Uczeń:

- opracowuje rozkład dnia, uwzględniając proporcje między pracą a wypoczynkiem, wysiłkiem umysłowym a fizycznym, rozumiejąc rolę wypoczynku w efektywnym wykonywaniu pracy zawodowej;
- dobiera rodzaj ćwiczeń relaksacyjnych do własnych potrzeb;
- demonstruje ergonomiczne podnoszenie i przenoszenie przedmiotów o różnej wielkości i różnym ciężarze.

Klasy IV-VIII

Kompetencje społeczne. Uczeń:

- uczestniczy w sportowych rozgrywkach klasowych w roli zawodnika, stosując zasady „czystej gry”: szacunku dla rywali, respektowania przepisów gry, podporządkowania się decyzjom sędziego, potrafi właściwie zachować się w sytuacji zwycięstwa i porażki, podziękować za wspólną grę;
- pełni rolę organizatora, sędziego i kibica w ramach szkolnych zawodów sportowych;
- wyjaśnia zasady kulturalnego kibicowania;
- wyjaśnia, jak należy zachować się w sytuacjach związanych z aktywnością taneczną;
- omawia znaczenie dobrych relacji z innymi ludźmi, w tym z rodzicami oraz rówieśnikami tej samej i odmiennej płci;
- identyfikuje swoje mocne strony, budując poczucie własnej wartości, planuje sposoby rozwoju oraz ma świadomość słabych stron, nad którymi należy pracować;
- wykazuje umiejętność adekwatnej samooceny swoich możliwości psychofizycznych;
- wykazuje kreatywność w poszukiwaniu rozwiązań sytuacji problemowych;
- współpracuje w grupie, szanując poglądy i wysiłki innych ludzi, wykazując asertywność i empatię;
- motywuje innych do udziału w aktywności fizycznej, ze szczególnym uwzględnieniem osób o niższej sprawności fizycznej i specjalnych potrzebach edukacyjnych (np. osoby niepełnosprawne, osoby starsze).

**Adrian PASIEKA – nauczyciel wychowania fizycznego
w Zespole Szkół Technicznych w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

Źródła:

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U.2017 poz. 356).
2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa, wychowanie fizyczne – materiały ORE.

UCZYĆ I WYCHOWYWAĆ

FUNKCJA LITERATURY I LEKTURY WSPÓLNEJ NA STARCIE SZKOLNEJ EDUKACJI SZEŚCIOLATKÓW

*Tak naprawdę, to są tylko dwie rzeczy,
w które można wyposażyc swe dzieci:
pierwszą są korzenie, a drugą – skrzydła.*
Holding Carter

Tekst ukazał się w 2016 r. w monografii pt. „Dziecko jako podmiot poznania” pod red. M. Jurkowskiej, D. Stankiewicz, M. Wojtowicz, wydanej przez Uniwersytet Białostocki

Pojęcie „literatury wspólnej” eksponuję w prezentowanym dalej wywodzie przez analogię, ale też w pewnym stopniu jako opozycję do terminu „literatura osobna”, który – na oznaczenie tekstów adresowanych do dzieci i młodzieży – wprowadził do naukowej refleksji Jerzy Cieślowski, stosując przy tym równoległą, numeryczną kwalifikację tej literatury – „czwarta” – w odróżnieniu od pierwszej, wysokiej, narodowej, drugiej – ludowej i trzeciej – brukowej¹. Osobność literatury czwartej wiązała się w koncepcji Cieślowskiego z jej wyraźnym naznaczeniem misją dydaktyczno-wychowawczą, ale także z własną poetyką form inicjalnych i gatunków, własnym obiegiem komunikacyjnym obejmującym wydawnictwa, rynek, prasę i krytykę². Cieślowski pisał: „Zaliczać będziemy tu teksty pisane i adresowane świadomie do dzieci i młodzieży oraz te, które są również świadome i celowo były preadresowane z literatury ogólnej i zamieszczane w książkach dla dzieci”³.

Pojęcie „literatury wspólnej” zaproponowała natomiast niedawno Ilona Lasota⁴, odnosząc je zarówno do lektury jako tekstu, jak i do lektury jako sposobu czytania. Napisała: „O literaturze wspólnej można mówić ze względu na (1) jej twórców, (2) wpisanych w nią wirtualnych czytelników (wiek, potrzeby, możliwości, umiejętności, wrażliwość), (3) zakładany sposób lektury (3) role dorosłych partnerów wspólnego czytania (nauczyciele, rodzice), (4) miejsce i czas wspólnej lektury (dom, przedszkole, szkoła?)”⁵.

Przykłady literatury wspólnej, tak, jak określa ją Lasota, to utwory: „o podwójnym adresie – kierowane zarówno do dzieci, jak i do dorosłych, takie, w których potencjalnymi (wirtualnymi, idealnymi) czytelnikami są dziecko i dorosły we wspólnocie lektury. Czasem, choć nie zawsze, oznacza to adres uniwersalny (literatura dla każdego, wiek wirtualnego czytelnika nie ma znaczenia, lecz jego postawa i potrzeby intelektualne)”⁶.

W zestawieniu z definicjami Cieślowskiego tak dobierana i charakteryzowana literatura „o podwójnym adresie” (literatura o adresie uniwersalnym to inna kwestia⁷) nie rezygnuje z misji dydaktyczno-wychowawczej, misja ta jednak wpisana jest w nią jako wyraźna sugestia stale ponawianej propozycji dialogu nadbudowywanego nad tekstem w trakcie lektury między jego równoczesnymi odbiorcami – dorosłym i dzieckiem. Właśnie taka zakładana i wpisana w teksty możliwość przerywania lektury na rzecz dialogu o podejmowanych w niej sprawach stanowi o specyfice i szczególnej wartości takiego tekstu i takiego czytania.

Wychodzę z założenia, że właśnie taki typ literatury i taki sposób lektury, o jakim mowa w pracy Lasoty, może być jednym ze znaczących sposobów ułatwiających przejście swoistego *ritte de passage*⁸, jaki dla sześciolatków stanowi początek edukacji szkolnej.

Zanim jednak przedstawię przykłady tego rodzaju literatury dla sześciolatków, konieczna wydaje się analiza kontekstu, który dotyczy decyzji i związanych z nimi kontrowersji na temat posyłania do szkoły dzieci w wieku sześciu lat.

Otóż, w roku 2007 w 45 krajach zorganizowano sprawdzian zewnętrzny badający biegłość dzieci dziesięcioletnich w czytaniu

1 Zob. J. Cieślowski, *Literatura osobna*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1985, s. 14.

2 Tamże, s. 12.

3 Tamże, s. 14.

4 I. Lasota, *Czytanie i oglądanie z dzieckiem. Wybrane problemy ilustracji we współczesnych książkach dla dzieci*, „Annales Universitatis Cracoviensis. Studia de Arte et Educatione VI. Wokół słowa, obrazu i edukacji”, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2011, s. 5-26.

5 Tamże, s. 5.

6 Tamże, s. 5. Wypada w tym kontekście zaznaczyć jednak, że pojęcie adresu uniwersalnego czy dwuadresowości nie należą do obserwacji tak całkiem nowych w literaturze naukowej, choć w Polsce zjawiska te były stosunkowo mało eksponowane. W 1987 roku temat taki podjął Józef Ratajczak, zaniepokojony przepelnioną kiczem „radosną twórczością” dla dzieci, upominając się o kulturę i miejsca wspólne dla dorosłego i dziecka, w tym także o literaturę „wspólną”. Pisał m.in.: „zaczyna się mimowolnie tęsknić za okresem jakiejś pierwotnej już czytelniczej wspólnoty, kiedy nie tylko literatura, ale i kultura była dla dorosłych i dla dzieci miejscem wspólnym” (Tenże, *Miejsca wspólne*, „Sztuka dla Dziecka” 1987, nr 2(3), s. 26). W następnym roku opublikowano zbiorową pracę, w której autorzy rozważali kwestie zysków małych i dużych we wspólnym przeżywaniu lektury (zob. *Obszary spotkań dziecka i dorosłego w sztuce*, red. M. Tyszkowa, B. Żurakowski, Poznań 1989). W kolejnych latach wzmiankowali o tego typu literaturze np. Grzegorz Leszczyński (zob. Tegoż, *Młodopolska lekcja fantazji: o przełomie antypozytywistycznym w literaturze fantastycznej dla dzieci i młodzieży*, Warszawa 1990, s. 81) czy Alicja Bałuch (zob. Tejże, *O doświadczeniach i emocjach wspólnej lektury*, [w:] *Obszary spotkań...*, dz. cyt.). Szerzej sprawę ujmuje w książce z 2013 roku Krystyna Zabawa (zob. Tejże, *Rozpoczęta opowieść. Polska literatura dziecięca po 1989 roku wobec kultury wspólczesnej*, Kraków 2014). Ilona Lasota w cytowanym tekście z 2011 roku precyzuje natomiast warunki, w których omawiane pojęcie literatury może być sytuowane jako opozycyjne do pojęcia literatury osobnej.

7 Literatura o adresie uniwersalnym nie zwraca się do czytelników w konkretnym wieku, kierowana jest do każdego. Reprezentatywny przykład stanowi choćby *Mały książę* A. de Saint-Exupéry’ego.

8 Pojęcie *ritte de passage* stosuję w szerokim znaczeniu „zmiany, przejścia”, niekoniecznie odpowiadającego jakimś szczególnym rytuałom. Zob. na ten temat: A. van Gennep, *Obrzędy przejścia. Systematyczne studium ceremonii*, przeł. B. Białek, PIW, Warszawa 2008.

(PIRLS)⁹. Zauważono wówczas, że „jedynie w Bułgarii i na Łotwie rozpoczyna się szkołę w tym samym wieku co w Polsce”¹⁰, czyli w wieku siedmiu lat. Mniej więcej w tym czasie zaczęto u nas myśleć o posyłaniu do szkoły sześciolatek. Decyzja w tej sprawie stała się faktem właściwie w 2013 roku i wywołała społeczne protesty. Protesty te wydają się uzasadnione o tyle, że chodzi w nich z jednej strony o dostosowanie infrastruktury szkolnej do potrzeb młodszych dzieci, a z drugiej o dostosowanie programów i sposobów pracy do ich możliwości emocjonalnych, fizycznych i intelektualnych. Tymczasem wprowadzono jedynie kosmetyczne zmiany w sposobie realizacji zadań pedagogicznych, nie zmieniając ustaleń co do czasu, w którym są one realizowane. Pozostaje on identyczny jak w przypadku siedmiolatek. W konsekwencji oznacza to zmniejszenie nie tylko ilości czasu przebywania dzieci sześciolatek w szkole, ale przede wszystkim ograniczenie ich możliwości edukacyjnych i adaptacyjnych.

Przed reformą oświatową dotyczącą sześciolatek, w tak zwanych „zerówkach”, przedszkolaki realizowały zakres treści nauczania podobny jakościowo i ilościowo do obecnego w klasie pierwszej, ale ich dłuższa o parę godzin obecność w szkole, umożliwiała nauczycielowi dobór metod i form do zajęć, które w staranny i bezstresowy sposób wspierały rozwój dziecka tak, by nie zachwiać jego harmonii. Tempo pracy i potrzeby dziecka mogły być w takiej sytuacji bardziej komfortowo regulowane, mimo że zakres treści, który również może być kontrowersyjny, był podobny do aktualnie realizowanego w klasie pierwszej.

Teraz, choć wszyscy bardzo się starają, począwszy od samego dziecka, poprzez jego rodziców, pedagogów aż po urzędników, problemy – głównie emocjonalne i społeczne – dotyczą najmłodszych uczniów bardzo często i zbyt szybko nie ustępują¹¹.

Sześciolatki wykazują, co jest charakterystyczne dla ich wieku, duży potencjał poznawczy, twórczą aktywność, a ponadto: „zachwycają wigorem, energią, gotowością poznawania nowych rzeczy. [...] Mają kolosalny apetyt na nowe doświadczenia”¹².

I te cechy rzeczywiście mogą predestynować je do osiągania sukcesów szkolnych. Amerykańscy psychologowie konstatują jednak, że zachowanie dziecka odznacza się naprzemiennie okresami równowagi i nierównowagi, a sześciolatkom przypisują ten drugi, twierdząc, że na tym etapie: „dziecko się miota, chwytą się nowych rzeczy, pragnie zbyt wiele. Przystosowanie się do innych ludzi jest dla niego za trudne, ponieważ jego własne dążenie jest zbyt mocne. [...] Zachowanie w tym czasie w znacznym stopniu przypomina dwuipółlatka. Dziecko podlega gwałtownym emocjom i rozdzielane jest przez skrajności. [...] Bardzo wiele wymaga od innych i w swoich żądaniach jest nieustępliwe”¹³.

Omówione zachowanie peryferyjne może stać się dużym problemem i przeszkodą w osiąganiu sukcesów edukacyjnych, tym bardziej, że dziecko rozpoczyna przygodę z nauką w nowym towarzystwie, w nowym otoczeniu, z prawdopodobnie nowymi regułami i zasadami. Sześciolatek uczeń, mówią Amerykanie: „w tym wieku reaguje na innych negatywnie. Jeżeli się go o coś poprosi, to w jego oczach sam ten fakt jest wystarczającym powodem do sprzeciwu. Na polecenia odpowiada zazwyczaj z ociąganiem i odmownie”¹⁴.

Na podstawie moich własnych obserwacji oraz na podstawie wielu rozmów z nauczycielami klas pierwszych mogę stwierdzić, że istotnie takie trudne sytuacje występują. Pierwsze dni w szkole zawsze były dość niekomfortowe, również dla dzieci siedmiolatek. Teraz natomiast, w kontekście obniżonego wieku rozpoczynania nauki, stają się wyzwaniem nie tylko dla samego dziecka. Mocno zaniepokojeni wydają się również rodzice. Wcześniej malucha, będącego w tym samym wieku, oddawali pod opiekę nauczycielek przedszkola, tzw. klas zerowych, gdzie nauka przeplatała się z zabawą. Z tym, że akcent położony był jednak na tę drugą czynność, a wychowawca miał znacznie więcej czasu na indywidualne, w pełnym tego słowa znaczeniu, podejście do każdego podopiecznego.

Poza tym, jak twierdził historyk kultury, Johan Huizinga, „kultura ludzka powstaje i rozwija się w zabawie i jako zabawa”¹⁵. Zabawa jest zresztą naturalną potrzebą małego dziecka, a dla pedagoga możliwością dogłębnej obserwacji podopiecznego, co w przypadku pierwszego spotkania nauczyciel – uczeń powinno być priorytetem.

Czas odgrywa duże znaczenie dla spokojnego wspólnego poznawania się, pozbywania się towarzyszących nowej sytuacji nieprzyjemnych uczuć, stanów emocjonalnych.

Tak czy inaczej, początek nauki szkolnej oznacza dla dzieci, co zostało już na początku tej wypowiedzi zaznaczone, swoisty *ritte de passage*. I trzeba szukać sposobów ułatwiających go najmłodszym uczniom. W takim razie konieczne wydaje się przemyślenie warunków, w których w miarę bezboleśnie i bez nadmiernego stresu dzieci doświadczą życiowej zmiany oraz uzyskają wsparcie dla swego rozwoju na rozmaitych płaszczyznach.

Szczególnie ważny wydaje się przy tym tzw. okres adaptacyjny. Adaptacja bowiem, powtarzając za Tomaszewskim, jest „regulowaniem stosunków społecznych”¹⁶, których „harmonijny przebieg warunkuje zaspokojenie potrzeb psychologicznych i fizjologicznych”¹⁷. Podstawą dobrego funkcjonowania w grupie jest zaś przede wszystkim zaspokojona potrzeba bezpieczeństwa, która zarówno u dorosłego, jak i u dziecka, jeśli znajdują się w nowej sytuacji, bywa mocno nienasycona. Łęki towarzyszące

9 PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) — sprawdzian zewnętrzny w ramach międzynarodowego programu cyklicznego badania biegłości dzieci dziesięcioletnich w czytaniu, którego inicjatorem jest od 2001 r. Międzynarodowe Stowarzyszenie Mierzenia Osiągnięć Szkolnych (International Association for the Evaluation of Educational Achievements). Zob. B. Śliwerski, *O dezintegrujących aspektach polityki oświatowej wobec wczesnej edukacji*, [w:] *(Anty)edukacja wczesnoszkolna*, red. D. Kus-Stańska, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2014.

10 B. Śliwerski, tamże, s. 93.

11 Potwierdzają to moje doświadczenia wynikające ze spotkań z nauczycielami i rozmów z pedagogami i rodzicami w roli metodyka reprezentującego Samorządowy Ośrodek Doskonalenia w Częstochowie.

12 I.L. Frances, A.L. Bates, B.M. Sidney, *Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat. Poradnik dla rodziców, psychologów i lekarzy*, GWP, Sopot 2013, s. 45.

13 Tamże, s. 43.

14 Tamże, s. 44.

15 J. Huizinga, *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*, przeł. M. Kurecka, W. Wirpsza, ALETHEIA, Warszawa 2011.

16 T. Tomaszewski, *Psychologia ogólna*, PWN, Warszawa 1992.

17 A. Jegier, *Adaptacja sześciolatka do szkoły jako ważny czynnik prorozwojowy*, „Trendy. Internetowe Czasopismo Edukacyjne”, 2014, nr I; <http://www.ore.edu.pl/trendy-2/4509-trendy-1-2014>.

sześcioletkom, ich zuchwałość lub nieśmiałość, nie zawsze spełniona chęć bycia w centrum uwagi, wyczuwalna bojaźń rodziców, a także czynniki organizacyjne, o których pisałam wyżej, mogą doprowadzać do obezwładniającej ucznia blokady mentalnej, w wyniku której nie tylko nie osiągnie on sukcesu, ale rozwinię w sobie niepożądane zachowania.

Aktywną adaptację, jak to określają psychologowie, więc taką, która daje osobistą satysfakcję, powinien nauczyciel organizować z wielkim namysłem, wykorzystując celowo dobrane metody pedagogicznego działania oraz całą swoją wiedzę psychologiczną. „Relacje w spotkaniu nauczyciel – uczeń, są układem, którego podstawą jest pełna podmiotowość i samoświadomość każdego z partnerów”¹⁸, a pedagog staje się facylitatorem. „Facylitator w relacji edukacyjnej – podaje Wiktor Żłobicki – chroni i wspiera humanistyczny klimat współtworzony nieustannie w grupie rówieśniczej”¹⁹.

Rozwijając w takim kontekście sformułowane w pierwszej części tego tekstu założenie, jako jeden ze sposobów organizowania właściwego klimatu zaspokajaniu potrzeb dziecka rozpoczynającego w wieku sześciu lat naukę szkolną, organizowania omawianego tu *ritte de passage*, proponuję sugerowane w tytule i na początku mego artykułu nastawienie na literaturę i lekturę wspólną.

Jako wzorzec tekstu reprezentatywnego dla takiej literatury wskazać można za Iloną Lasotą książeczkę Leszka Kołakowskiego pt. *Kto z was chciałby rozweselić pechowego nosorożca*²⁰.

Autor napisał ją w 1966 roku dla swojej [sześciolatniej] córki. Taka szczególna relacja pisarz – czytelnik zakłada wspólną lekturę rodzinną, można domniemywać, że książeczka powstawała z potrzeby wyjaśnienia dziecku trudnych zagadnień związanych z tożsamością, samodzielnym myśleniem i odkrywaniem istoty relacji międzyludzkich. Tekst skonstruowany jest tak, by mały czytelnik miał okazję pytać, wątpić, nie zgadzać się, dyskutować. W opowieści zaprojektowano dorosłego dyskutanta – jest on wyraźnie w utworze obecny. Odzwierciedla to szczególnie układ akapitów zakładający „przystanki” w czytaniu – czas na rozmowę i przemyślenia. Narrator odtwarza rozumowanie głównego bohatera, ale frazy te mają charakter prowokacyjny – oczekuje się, że czytelnicy zadziwią się, wyrażą sprzeciw – tu właśnie niezbędny wydaje się udział w lekturze dorosłego. Nie po to, by pouczać – opowieść w ogóle nie zawiera takich intencji, ale by, czytając na przykład głośno i z wykorzystaniem szczególnej retoryki tekstu, skłaniał do postawy filozoficznej – stał się partnerem dziecięcych poszukiwań w tym zakresie²¹.

Jeśli nauczyciel będzie czytał tę opowiadankę z sześciolatkami, stanie się ona analogicznie do lektury wspólnej – rodzinnej, lekturą wspólną – szkolną, grupową. Treść dotycząca egzystencjonalnego problemu akceptacji i rozumienia samego siebie oraz nakierowująca na poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, kto może nam pomóc, gdy jesteśmy w kłopotach – zdaje się być „trafiona w punkt”. Analizowana i interpretowana etapami lektura pozwala na nazywanie nowych społecznie sytuacji i problemów, pomaga odkrywać prawdy np. o warunkach dotyczących pewnych możliwości, a także o konieczności akceptowania siebie i pozostania sobą, mimo tylu nowo poznawanych osobowości.

„Klasowe” czytanie, wspólnotowe wnioskowanie i przebywanie drogi w poszukiwaniu rozwiązań, pozwala, jak się zdaje, wytwarza bezpieczną atmosferę, budować wzajemne zaufanie, łączyć i integrować, co w konsekwencji służy aktywnej adaptacji.

Wymagania „literatury wspólnej”, ułatwiającej najmłodszym uczniom odnalezienie się w nowej dla nich społecznie sytuacji, spełniają też opowiadania księdza Jana Twardowskiego²². Autor pisał je wiele lat jako ksiądz, katecheta i mistrz pióra, ale przede wszystkim człowiek przepełniony empatią, mądrością, posiadający dar patrzenia na „świat oczami dziecka”²³. Większość z nich traktuje o Bogu, Ewangelii, opisuje lub charakteryzuje święta, obrzędy.

Jako dobrą podstawę do lektury wspólnej sugerowałabym jednak szczególnie nie te teksty, które odnoszą się bezpośrednio do religii, ale te, które dotyczą problemów międzyludzkich, osobowościowych. Utwory takie w twórczości Twardowskiego są *przepełnione radością, dobrocią i szczególnym ciepłem, emanują jasnością, nawet gdy traktują o trudnych sprawach*. Podobnie jak w poezji Twardowskiego „dostrzegamy w nich dziecięcą wiarę, dziecięce „znaki ufności”, dziecięcą miłość do ludzi”²⁴.

Za takimi wyborami przemawia atrakcyjność oraz wymiar estetyczny i wychowawczy tekstów księdza oraz „przekorna zwyczajność, która nie nawracając – nawraca, nie pouczając – uczy, nie narzucając się – zobowiązuje”²⁵. W wielu z tych opowiadań – np. *O Pocieszycielu, O biedronce, O karafce z wodą, Pycha, Sługa i przyjaciel, Czy umiesz szukać uśmiechu, Od ucha do ucha, Z czego się cieszymy* – narrator jest jednocześnie partnerem w rozmowie: zadaje czytelnikowi pytania otwarte typu: „Co to znaczy pocieszyciel? Kogo nazywamy sługą i służącym? Co wiemy o policzku?”. Zaraz potem odpowiada w charakterystyczny dla siebie, elegancki, literacki i dowcipny sposób:

„Dlaczego mówimy:

Biedroneczko leć do nieba,

Przynieś mi kawałek chleba?

Powiadają, że kiedy biedronka usiądzie na przykład na rękę, na bluzce, na pledzie w czasie wakacji, to przynosi szczęście. Zatrzymana na dłużej nie wróży niczego dobrego. Cieszymy się, że jest, i chcemy, żeby nie uciekała.

W życiu najlepiej, kiedy jest nam dobrze i źle.

Kiedy jest nam tylko dobrze – to niedobrze.”²⁶

18 W. Żłobicki, *Edukacja holistyczna w podejściu Gestalt. O wspieraniu osoby*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2009, s. 87.

19 Tamże, s. 79.

20 L. Kołakowski, *Kto z was chciałby rozweselić pechowego nosorożca?*, ilustr. D. Łoskot-Cichocka, Muchomor, Warszawa 2005.

21 I. Lasota, *Pocieszanie nosorożca...*, „Nowa Polska” 2006, nr 5, s. 3.

22 Zob. J. Twardowski, *Ksiądz Twardowski dzieciom. Opowiadania*, NK, Warszawa 2014.

23 Zob. G. Leszczyński, Wstęp do: *Ksiądz Twardowski dzieciom. Opowiadania*. Nasza Księgarnia, Warszawa 2014.

24 M. Jędrzychowska, *Lektura i kultura. Szkice i artykuły metodyczne dla nauczycieli języka polskiego*, Wydawnictwo Edukacyjne, Warszawa-Kraków 1994, s. 181.

25 Tamże, s. 181.

26 J. Twardowski, *O biedronce...*, dz. cyt., s. 143.

Teksty cytowanego opowiadania O *biedronce* i inne, wyżej wspomniane, mają podobną strukturę, jak u Kołakowskiego. Pozwalają na przerwy w czytaniu, tak, by można było dywagować, zastanawiać się, a następnie odczytywać odpowiedzi narratora na postawione przez niego wcześniej pytania. Odpowiedzi są przedstawiane w formie historyjek ze świata człowieka i świata przyrody. Rodzi się, zatem dialog między nadawcą a odbiorcą. Z tym, że ten pierwszy przyjmuje również rolę opowiadacza, staje się zaskakującym gawędziarzem, który nie poucza i nie moralizuje. Znaczenie we wspólnym z odbiorcą dochodzeniu do prawdy ma humor, o którym sam poeta żartował, że „humor jest siłą leczniczą”²⁷. Wywołany na kartach opowiadań swoisty dialog generuje potrzebę bieżącej refleksji, kolejnych pytań małego człowieka, z którymi często nie może on sobie sam poradzić. I tu właśnie z pomocą może przyjść nauczyciel, jeśli zechce być szczerze zaangażowany i na równi z dzieckiem zaintrygowany tematem. Tak więc, znów chodzi o wspólne czytanie.

Jeśli myśli się o organizowaniu wspomnianego tu wielokrotnie *ritte de passage* tak, by wspomagać synergiczny rozwój sześciolatka, to twórczość księdza Jana Twardowskiego jest: „wzorem działań dydaktycznych, liczących się z możliwościami psycho-intelektualnymi nauczanego. Nie jest łatwo poruszać się w obszarze problematyki transcendentnej czy egzystencjalnej, gdy partnerami dialogu są dzieci. Jan Twardowski umie to robić! Przełamuje barierę niezrozumiałego i jak rzadko który z nauczycieli i artystów- mistrzów pióra potrafi czynić użytek z daru empatii- wczuwania się w sytuację, przeżycia, myśli innego. Tu – małego człowieka. Temu darowi towarzyszą inne: wyobraźnia poetycka, prostota, piękno polszczyzny, również tej codziennej i... niepospolite poczucie humoru”²⁸.

Mówiąc o „lekturze wspólnej” w odniesieniu do charakterystycznych, rozwojowych cech dzieci wczesnoszkolnych oraz zaakcentowanego przeze mnie zachowania peryferyjnego, warto wskazać inne jeszcze niż dotąd wymieniane teksty Twardowskiego, pochodzące z innych zbiorów, np. *Lekarstwo dla złościny*, *Tylko o sobie*, *Zakochani* ze zbioru *Nowy zeszyt w kratkę*, *Patyki i patyczki* ze zbioru opatrzonego takim samym tytułem, *Trudny wybór*, *Miłość za nic*, *O mowie zwierząt* ze zbioru *Kasztan dla milionera*²⁹.

Już same tytuły wskazują, czego dotyczy ich treść. Poeta w delikatny sposób rozprawia się z dziecięcą złością, z egoizmem. Subtelnie, intrygująco wskazuje czytelnikowi wzory zachowania, kierując poetycki reflektor na zakochanych jako tych, których sposób bycia jest zdeterminowany autentyczną myślą o dobru drugiego. Potrzebę ochrony własnego ja uzasadnia wydarzeniem z życia, pożarem, zachęcając do wielopoziomowej dyskusji. Z wielkim kunsztem słowa rozprawia się z ludzką głupotą i zachłannością oraz z niewłaściwą komunikacją z innymi, pozostawiając na koniec czytelnika z potrzebą przemyśleń.

Lektura utworów księdza Jana Twardowskiego stać się może poetyckim elementarzem relacji ze sobą i bliskimi, a „opowiadania głęboko zapadają w pamięć. Gdy je przeczytamy w dzieciństwie, będziemy do nich wracali, nawet po wielu latach, odnajdując i dawne wzruszenia, i zupełnie nowe treści, niegdyś niedostrzeżone i pominięte”³⁰.

I o wzruszenia tu chodzi. Emocje kierują naszym postępowaniem. Sześciolatnie dziecko dopiero poznaje swoje reakcje, powoli kształtując nawyki w zachowaniu. Jakie one będą, zależy od wielu czynników. Według obserwacji behawioralnych najważniejsze są następstwa działań. Chodzi więc o psychologiczne wzmocnienia³¹. Może taką rolę odegrać czytanie tekstów, które uwodzą słowem, zachwycają kompozycją, są niebanalne i prezentują wysokie walory artystyczne.

Odpowiednie wydają się ze względu na analizowane tu potrzeby choćby *Opowieści z ulicy Brocca* Pierre’a Gripari, przepelnione „czarodziejskością” bajki wielkomięskie, gdzie złe czarownice są bardzo nowoczesne i niezdarne, kryją się w ulicznych kramach, biurach notarialnych i szafach, a zwykła para butów³² przeżywa pełną liryzmu historię miłosną.

Te wesołe baśnie, wspólnie czytane i przeżywane dają szansę tworzenia spektakularnego, magicznego klimatu, w którym chce się przebywać, do którego się tęskni i o którym marzy.

Organizując *ritte de passage* sześciolatków dobrze byłoby pamiętać także o „literaturze wspólnej” o charakterze realistycznym, a więc opowiadającej o życiu współczesnych dzieci. Takich opowieści, w których bohaterowie wiekiem odpowiadają adresatom.

Istotną byłaby również lektura wspólna – fantastyczno-baśniowa, w której bohaterami są zwierzęta³³. W takiej literaturze występuje często konkretne przesłanie terapeutyczne. Myślę tu o lekturze, w której opisywane i objaśniane są uczucia, procesy emocjonalne. Autorami takich tekstów są psychologowie, np. Elżbieta Zubrzycka czy Leo Biscaglia. Ich książki są przeznaczone dla dzieci, ich rodziców, pedagogów i podpowiadają czytelnikom, jak radzić sobie we współczesnym świecie, uczą rozpoznawania emocji, a także tego, co może wynikać z relacji społecznych. Prezentują strategie pokonywania barier oraz powalają zapoczątkować bardzo ważną umiejętność dokonywania samooceny.

Teksty realistyczne oraz fantastyczno-baśniowe czytane we wspólnocie klasowej, w której może się rodzić rozmowa na temat literackich, a jednocześnie autentycznych dziecięcych problemów, gdzie istnieje możliwość szybkiej reakcji czy wyjaśnień, rozwija myślenie i samoświadomość, nadaje wartość uczuciom, co w konsekwencji generuje zmiany wewnętrzne. Ze wspólnotowego, szkolnego czytania płynąć więc mogą same korzyści, bowiem: „ludzie [...] przemieniają się pod wpływem tego, co ich obchodzi tak w czasie lektury jak i potem, kiedy zmiana zachodzi na wiele różnych sposobów, zbyt subtelnych do wykrycia”³⁴.

Literatura w ogóle może mieć zasadnicze znaczenie w prawidłowym rozwoju człowieka. Jako narracja zewnętrzna kształtuje nasze „ja”, chciałoby się nieodmiennie myśleć mimo ogłaszanego co rusz kryzysu czytelnictwa. „Literatura wspólna” i „lektura wspólna” rozwijać może zaś szczególnie kompetencje interpersonalne: uczyć słuchania, zadawania pytań, formułowania odpowiedzi, rozmawiania, dyskusowania, krytycznego i kreatywnego myślenia. Truizm, że człowiek jest istotą społeczną,

27 G. Leszczyński, Wstęp do: *Ksiądz Twardowski dzieciom...*, dz. cyt. s. 3.

28 M. Jędrychowska, *Lektura i kultura...*, dz. cyt. , s. 181-182.

29 Zob. J. Twardowski, *Ksiądz Twardowski dzieciom...*

30 G. Leszczyński, *Wstęp*, [w:] J. Twardowski, jw. , s. 4-5.

31 A. Kołakowski, *Sposób na trudne dziecko. Przyjazna terapia behawioralna*, GWP, Sopot 2015, s. 30-31.

32 Zob. I. Lasota, *Tępis-ek w szkole. Jak i po co bawić się dziećmi w teatrze*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2007, s. 53-79

33 Zob. K. Zabawa, *Rozpoczęta opowieść...*, dz. cyt. , s. 204.

34 M. Nussbaum: *Czytać, aby żyć*, przeł. A. Bielik-Robson „Teksty Drugie” 2000, nr 1-2.

znaleźć tu może uwiarygodnienie. Bardzo ważne jest przecież wspólne przebywanie i współprzeżywanie, które w kontekście rozpoczynających nowy etap w życiu sześciolatek ma zasadnicze znaczenie, prowadzi bowiem do integracji, zaspakaja potrzebę bezpieczeństwa, niweluje obawy i strach, co równolegle daje szansę na dobry rozwój sfery poznawczej. Podczas wspólnotowego czytania maluch, mimo że w sytuacjach społecznie nowych, ma możliwość przebywania w atmosferze spokoju i akceptacji, w afirmującym kontakcie z innymi. Pomaga w tym rodząca się grupowa refleksja, pozwalająca wyrażać uczucia, które niewypowiedziane, pozostają nieuświadomione, więc niejasne i niezrozumiałe.

Uczestnicząc w takiej lekturze takiej literatury, zarówno dzieci, jak i nauczyciele mają szansę wychodzić z trudnej sytuacji, przed jaką postawiła nas reforma oświatowa, z przysłowiową tarczą, jak bowiem powiedział Blake Morrison: „Proza, nie Prozac jest receptą. Literatura, nie Lit”³⁵.

**Anna WARZOCHA – nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej
w Szkole Podstawowej nr 47 w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

MAPY MYŚLI JAKO AKTYWIZUJĄCA I SKUTECZNA METODA NAUKI

Ciągłym zmartwieniem nauczyciela jest poszukiwanie sposobów skutecznego zachęcenia uczniów do nauki, przekonania ich, że „chcieć to móc”. Co zatem zrobić, żeby nasz uczeń zechciał się uczyć, żeby się nie zniechęcił po chwili, a w końcu – żeby ta nauka była skuteczna?

Mapy myśli – laikowi termin ten skojarzy się pewnie z psychologią i niewiele mieć będzie wspólnego z naszym warsztatem pracy. Otóż niekoniecznie.

Myślenie opiera się na operowaniu symbolami umysłowymi przechowywanymi jako koncepcje, czyli reprezentacje obiektów spotykanych w świecie zewnętrznym³⁶. Mapa myśli jest to technika graficzna, szczególnie rodzaj notatki, metoda wizualnego opracowania problemu z wykorzystaniem pojęć, skojarzeń, symboli i obrazków. Twórcą tej metody jest Tony Buzan, autor książek psychologicznych i programów popularnonaukowych w telewizji BBC, który, opracowując główne jej zasady, oparł się na najnowszych badaniach mózgu. Zdaniem twórcy, podczas sporządzania notatek w sposób tradycyjny, aktywna jest jedynie lewa półkula mózgu, odpowiedzialna za myślenie logiczne, linearność, analizę, słowa i liczby. Dzięki użyciu, oprócz słów i symboli, także kolorów, rysunków oraz efektu trójwymiarowości uaktywnia się prawa półkula mózgu odpowiedzialna za wyobraźnię, rytm, postrzeganie przestrzenne, kolory i obraz całości, a obie półkule synergicznie ze sobą współpracują³⁷. W ten sposób osiągnięty efekt jest pełniejszy i lepiej, bo wielokierunkowo, przyswajalny.

Celem mapowania (z ang. mind mapping) jest podniesienie efektywności pracy, procesu nauki i zapamiętywania, uczynienie go prostszym, szybszym i przyjemniejszym. Stosowanie map myśli wspiera kreatywne myślenie uczniów i zwiększa efektywność nauczania, a przede wszystkim bazuje na umiejętności logicznego kojarzenia zagadnień³⁸.

Mapę myśli można stosować w różnych fazach lekcji.

Faza wprowadzająca:

- Wprowadzenie do tematu lekcji poprzez przywołanie wiedzy związanej z tematem.
- Nawiązanie do poprzedniego tematu/działu poprzez sprawdzenie, powtórzenie i utrwalenie poznanych wiadomości.
- Ćwiczenie przygotowujące mózg do pracy w czasie lekcji, aktywizujące obie półkule.

Faza główna:

- Notatki z dyskusji, która uzupełnia i rozszerza wiadomości, i która następuje po fazie pracy z książką, materiałami źródłowymi lub ustnym wykładzie nauczyciela.
- Zespołowe rozwiązywanie problemu.
- Forma ćwiczeń z różnych zakresów oraz wsparcie przy ćwiczeniach komunikacyjnych.

Faza kończąca lekcję:

- Wspólne podsumowanie, dokonane na forum klasy przez uczniów i nauczyciela; powtórzenie, utrwalenie i sprawdzenie stopnia zapamiętania i zrozumienia materiału omówionego na lekcji.
- Wykonanie (samodzielne lub grupowe) mapy myśli w ramach pracy domowej.
- Ćwiczenie podsumowujące lekcję (wspólne na tablicy lub indywidualne na kartkach): „Co zapamiętałeś/aś z dzisiejszej lekcji?”, „Jakie zagadnienia z lekcji wydają Ci się szczególnie ważne?”
- Podsumowanie lekcji, poprzez wyrażenie opinii o zajęciach (indywidualnie i anonimowo na kartkach). „Co podobało Ci się na lekcji, a co należy zmienić?”, „Co było trudne i wymaga dodatkowego wyjaśnienia lub utrwalenia?”, itp.³⁹

35 B. Morrison, „The Guardian Saturday Magazine”, 5 stycznia 2008.

36 Zob. A. Cash, *Psychologia dla bystrzaków*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2007, s. 87.

37 Por. <https://pl.wikipedia.org/>, 10.05.2017.

38 Zob. M. Paluszek, M. Czerwińska, *Mapy myśli*, www.ore.edu.pl, 18.01.2017.

39 Zob. M. Paluszek, M. Czerwińska, op. cit.

W dobie wszechobecnej technologii komputerowej, multimediów w domu i w szkole, oczywiste wydaje się, że również mapowanie można wykonywać przy pomocy narzędzi komputerowych. Mamy tu do dyspozycji wiele rodzajów oprogramowania. Aplikacjami do konstruowania map myśli – online, darmowymi, umożliwiającymi tworzenie map myśli zawierających teksty, obrazki, podpięte dokumenty czy mapy, współtworzenie map przez wielu użytkowników, publikowanie map w internecie, są np.:

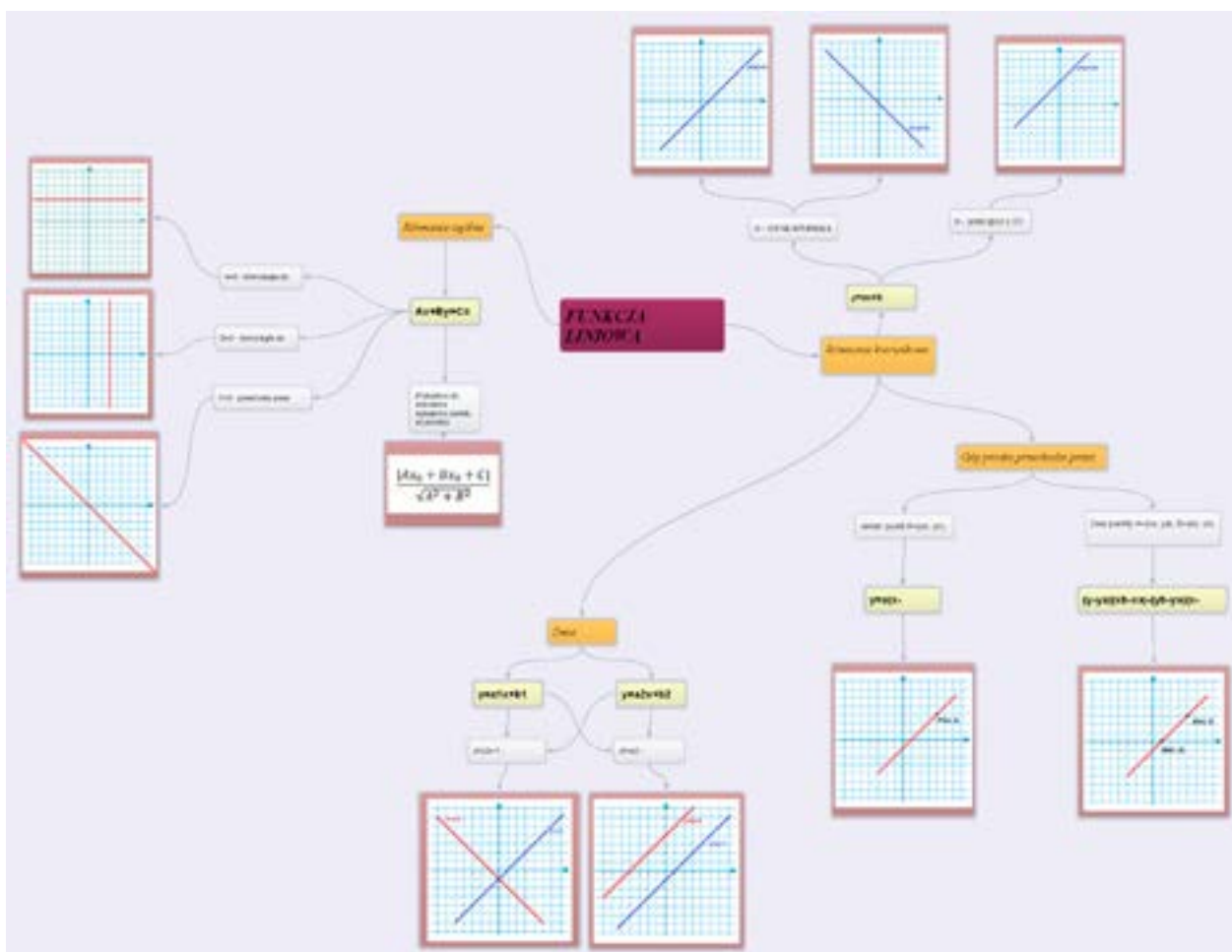
- SpiderScribe (<http://www.spiderscribe.net>),
- Mind42 (<http://mind42.com>),
- WiseMapping (<http://www.wisemapping.com>).

Poniżej zaprezentowano kilka przykładów map myśli wykonanych samodzielnie w aplikacji SpiderScribe przez uczniów Zespołu Szkół Technicznych w Częstochowie. Jest to narzędzie bardzo łatwe w obsłudze, wręcz intuicyjne. Jego obsługa nie sprawia młodzieży żadnej trudności. Już pierwsza z prezentowanych prac pokazuje, jak aktywizujące i wciągające dla młodego człowieka może być mapowanie.

Tony Buzan sugeruje kilka wskazówek, które mogą być również przydatne podczas konstruowania mapy mentalnej z wykorzystaniem narzędzi TIK:

1. Akcentuj - rozpocznij w środku od wyrazu/zdania/obrazka, używaj wielu kolorów, stosuj rysunki na przestrzeni całej mapy, stosuj linie i obrazki różnych wielkości.
2. Używaj skojarzeń – łącz strzałkami obszary mapy, które chcesz ze sobą powiązać, stosuj system umownych symboli.
3. Pisz przejrzyście – na każdej linii pisz tylko jedno słowo, pisz drukowanymi literami, pisz starannie, nie krzyżuj linii słów.
4. Wprowadź pewien system pisania (np. pewne typy informacji wielkimi literami, inne - małymi, jeszcze inne - różnymi kolorami). Pokaże to lepiej strukturę mapy mentalnej.
5. Pamiętaj o hierarchizacji informacji, rozbudowywania jej na zasadzie promienistej⁴⁰.

Narzędzia TIK stwarzają ogromne możliwości w zakresie samodzielnego mapowania przez ucznia. Poniżej zaprezentowano prace trzech uczniów, którzy w oparciu o ten sam temat przewodni – „Funkcja liniowa” – przygotowali własne mapy myśli. Prace te różnią się nie tylko pod względem graficznym. Odmienna jest struktura mapy, ujęte w niej zagadnienia, materiały źródłowe. Każda z map pokazuje w pewnym stopniu tok myślenia ucznia i pierwsze skojarzenia na myśl „funkcja liniowa”: rosnąca, malejąca lub stała – postać kierunkowa lub ogólna – miejsce zerowe – dwie proste – wzory – wykresy – odległość punktu od prostej... Uczeń, przechodząc od jednych skojarzeń do kolejnych, stopniowo ujmuje na mapie całą swoją wiedzę na temat funkcji liniowej. Co więcej – chcąc uzupełnić ją o nowe zagadnienia – szuka pełniejszych informacji (w podręczniku, tablicach, matematycznych czy po prostu w Internecie). Tym samym, chcąc nie chcąc, uczy się. Oto przykład:

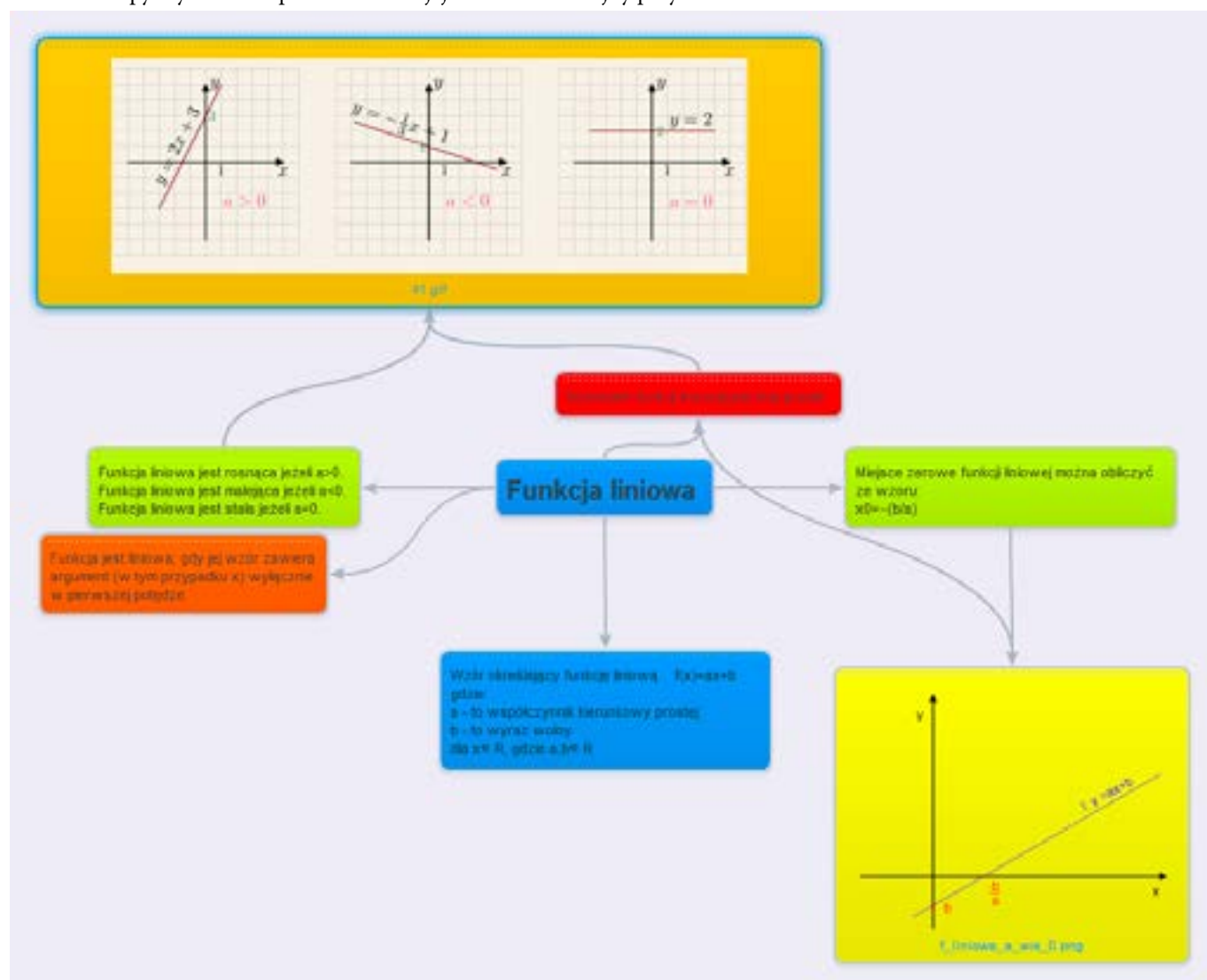

„Funkcja liniowa”, autor: Patrycja Ciesła, kl. II TO, Zespół Szkół Technicznych w Częstochowie

40 Por. T. Buzan, *Mapy twoich myśli*, Wydawnictwo Ravi, Łódź 2007, s. 92.

Wykonanie mapy myśli przy użyciu TIK jest dla ucznia nowością – atrakcyjna wizualnie, pobudza wyobraźnię i kreatywność, zachęca do podjęcia wyzwania i niemal natychmiast za to nagradza – mapa staje się coraz bardziej estetyczna, kolorowa, rozbudowana... Tu pojawiają się tak bardzo pożądane w trakcie nauki pozytywne emocje. Naukowo dowiedziono, że nasz mózg znacznie więcej zapamiętuje, gdy oprócz suchych faktów w grę wchodzi również emocje. Dzieje się tak dlatego, że znajdujące się w mózgu jądro migdałowe – ośrodek odpowiedzialny za emocje, jest silnie połączone z hipokampem – miejscem odpowiedzialnym za pamięć. Tak więc gdy odczuwamy emocje, pobudzone jest jądro migdałowe. Pobudzenie tego miejsca powoduje silniejsze pobudzenie hipokampa⁴¹, przez co zapamiętujemy więcej i trwalej. W efekcie uczeń samodzielnie i z przyjemnością uczy się funkcji liniowej..., a to marzenie każdego nauczyciela matematyki.

To nie jedyna korzyść. Ponieważ często odnoszone niewielkie sukcesy dodają nam ducha i wiary w siebie, nasza motywacja nie tylko nie słabnie, ale rośnie. A im bardziej ambitny stawiamy sobie cel, tym większa jest zmiana będąca wynikiem jego osiągnięcia⁴². Jest więc nadzieja, że uczeń, usatysfakcjonowany pierwszymi tak pozytywnymi efektami swojej pracy, spróbuje tej metody nauki ponownie przy kolejnych zagadnieniach. A może podniesie sobie poprzeczkę nieco wyżej i przygotuje prezentację w formie mapy myśli w celu przedstawienia jej klasie? Oto kolejny przykład:

„Funkcja liniowa”, autor: Bartosz Mruszczyk, kl. II TO, Zespół Szkół Technicznych w Częstochowie

Samodzielnie wykonane (na przykład w ramach pracy domowej) mapy uczniów są znakomitym materiałem powtórkowym dla całej klasy. Zaprezentujemy klasie w podanej kolejności przedstawione powyżej mapy i wspólnie je omówimy. Zadajmy uczniom pytanie: „Jakie informacje są przedstawione na pierwszej z map?” (wydaje się ona najobszerniejsza, więc od niej zaczniemy). Następnie wyświetlamy drugą mapę, a po niej trzecią, zadając uczniom to samo pytanie. Jest na nich już mniej informacji, więc zadaniem uczniów będzie też stwierdzić, czego brakuje do pełnej informacji na każdej kolejnej mapie. Możemy również podzielić klasę na dwie grupy i każdej z nich przydzielić do analizy drugą lub trzecią mapę – co dodatkowo uatrakcyjni pracę na lekcji.

Twórca mapy myśli, Tony Buzan, tak przedstawia zalety stosowania map myśli w nauczaniu:

- „Automatycznie wzbudzają zainteresowanie u uczniów, czyniąc z nich uważnych i aktywnych uczestników lekcji.
- Dzięki nim lekcje i prezentacje stają się bardziej spontaniczne, twórcze i przyjemne zarówno dla uczniów, jak i nauczycieli.

41 Zob. J. LeDoux, *Mózg emocjonalny*, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań 2000.

42 Zob. D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna w praktyce*, Wydawnictwo Media Rodzina, Poznań 1999, s. 372.

- Notatki nauczyciela w formie map myśli nie >>usztynniają się<< z biegiem lat, są elastyczne i łatwo poddają się modyfikacji. W czasach tak niesłychanie szybkiego postępu i rozwoju nauczyciel powinien być w stanie uzupełnić je szybko i bez trudu. [...]
- W przeciwieństwie do tradycyjnych notatek linearnych, mapy myśli pokazują nie tylko >>suche<< fakty, ale także powiązania między nimi. Zapewnia to głębsze zrozumienie materiału.
- Fizyczna objętość notatek do wykładu zostaje spektakularnie ograniczona.
- Mapy stanowią wyjątkowo skuteczną metodę pracy z dziećmi z różnymi trudnościami w nauce, zwłaszcza dysleksją. Wyzwalając dzieci z >>tyranii semantyki<<, która często jest odpowiedzialna za 90% trudności, mapy pozwalają im na znacznie bardziej naturalne, pełne i przyspieszone wyrażanie myśli⁴³.

Czegóż chcieć więcej?

**Aneta KAZIBUDZKA – nauczycielka matematyki
w Zespole Szkół Technicznych w Częstochowie,
doradca metodyczny SOD**

PRACUJEMY Z UCZNIEM ZDOLNYM

Przygotowanie uczniów do konkursów przedmiotowych z historii oraz wiedzy o społeczeństwie

Większość uczniów lubi rywalizację, dlatego chętnie uczestniczą w różnego rodzaju konkursach przedmiotowych, tematycznych, interdyscyplinarnych, klasowych, szkolnych, międzyszkolnych, przedmiotowych, realizowanych w klasie, szkole, województwie. Są one bardzo ważnym elementem edukacji, przyczyniają się bowiem do rozwijania zainteresowań i uzdolnień uczniów, pobudzają do twórczego myślenia. Udział w nich zaspokaja silne u uczniów zdolnych potrzeby: osiągnięć, uznania, mistrzostwa, prestiżu, samorealizacji.

Sukces w konkursach przekłada się też na wiele korzyści. W przypadku konkursów przedmiotowych o zasięgu wojewódzkim lub ogólnopolskim realizowanych przez poszczególnych kuratorów oświaty, laureaci zostają zwolnieni z części egzaminu gimnazjalnego (od roku 2015 z danego zakresu), zaś finaliści otrzymują dodatkowe punkty do rekrutacji do szkoły ponadpodstawowej. Laureaci i finaliści otrzymują również dyplomy i nagrody od organizatorów, a w wielu konkursach także nagrody rzeczowe i pieniężne oraz stypendia naukowe fundowane przez władze samorządowe i państwowe.

Należy jednak pamiętać, że udział w konkursie nie zawsze kończy się sukcesem. Przed nauczycielem stoi więc bardzo odpowiedzialne zadanie: z jednej strony musi budować w uczniu wiarę we własne możliwości i pewność siebie, ale z drugiej – uwzględnić możliwość porażki. Nawet najważniejszy konkurs nie powinien być dla ucznia „sprawą życia i śmierci”. Rolą nauczyciela jest przekonać ucznia, że jeśli podszedł do udziału w konkursie odpowiedzialnie i dał z siebie wszystko, to wówczas każdy osiągnięty wynik jest sukcesem; udział w rywalizacji nie był tylko okazją do nauczenia się nowych treści (zwykle przydadzą mu się one w przyszłości), ale przede wszystkim pozwolił zdobyć doświadczenie i dowiedzieć się wiele o sobie. Czasami nauczyciel powinien przeprowadzić taką rozmowę również z rodzicami ucznia. Bywa bowiem tak, że oczekiwania ze strony rodziców przekraczają możliwości dziecka. Obawa, że uczeń zawiedzie ich nadzieje (czasami również nauczyciela), może skutecznie utrudnić mu odniesienie sukcesu.

Są uczniowie, którzy mają jasno określone cele i sami zgłaszają nauczycielowi chęć przystąpienia do konkursu. Są również tacy, którzy według nauczycieli mają ogromny potencjał, ale nie chcą brać udziału w konkursie, co może być spowodowane brakiem wiary w możliwość powodzenia, gdyż zainteresowanie konkursami jest duże, a zatem szanse na zajęcie eksponowanych miejsc mogą być niewielkie.

Zainteresowania i uzdolnienia ucznia nie wystarczą, aby uczynić z niego laureata konkursu. Osiągnięcie sukcesu wymaga wiele czasu i wysiłku – przede wszystkim samego ucznia, ale również nauczyciela, a często także rodziców bądź innych osób z najbliższego otoczenia ucznia. Aby odnieść sukces, musi on najczęściej poświęcić dużo czasu na lekturę, rozwiązywanie przykładowych testów lub pisanie próbnych prac. Cenna w dobrym przygotowaniu jest przede wszystkim umiejętność właściwego zaplanowania pracy i systematyczność. Oczywiście, zdarzają się uczniowie, których cechuje ogromna łatwość w przyswajaniu materiału, jednak wymagania stawiane uczestnikom konkursów z historii, wiedzy o społeczeństwie są zwykle tak wysokie, że nie ma możliwości „pójścia na skróty”.

I Charakterystyka programu przygotowania uczniów do konkursów przedmiotowych

Celem programu jest kierowanie uczniami w procesie samodzielnego przygotowania się do wojewódzkich konkursów przedmiotowych z historii i wiedzy o społeczeństwie. Przeznaczony jest do pracy z uczniami klas II i III gimnazjum w ramach zajęć szkolnego koła historycznego i edukacji obywatelskiej (zajęcia dodatkowe) w wymiarze 1 godziny tygodniowo przez okres jednego roku szkolnego (od września do marca – tj. 22-25 tygodni).

II Cele ogólne zajęć

Rozbudzanie i rozwijanie zainteresowań historycznych uczniów oraz z zakresu wiedzy o społeczeństwie. Wpajanie uczniom ciekawości poznawczej, aktywnej postawy wobec rzeczywistości oraz podstawowych wartości humanistycznych, patriotycznych i obywatelskich. Przygotowanie uczniów do konkursów przedmiotowych z historii i wiedzy o społeczeństwie, a także innych konkursów, turniejów, projektów itp.

43 T. Buzan, op.cit., s. 218.

III Cele szczegółowe zajęć

- kształtowanie więzi z krajem ojczystym i świadomości obywatelskiej,
- kształtowanie postaw patriotycznych,
- rozwijanie i doskonalenie umiejętności myślenia historycznego (przyczynowo-skutkowego),
- rozwijanie umiejętności pracy z różnorodnymi źródłami historycznymi,
- poznanie warsztatu pracy historyka, doskonalenie własnych umiejętności pracy,
- zrozumienie związków między przeszłością a teraźniejszością,
- upowszechnienie wśród uczniów wiedzy i umiejętności pozwalających aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym i publicznym,
- pogłębianie i rozwijanie poszanowania dla wartości (np. demokracji, patriotyzmu, tolerancji, tożsamości) niezbędnych do określenia własnego miejsca w świecie oraz kształtowania szacunku dla instytucji państwa, prawa oraz rozwijania poczucia współodpowiedzialności,
- wskazywanie na te elementy wiedzy o społeczeństwie, które pomagają zrozumieć najważniejsze procesy społeczne, polityczne i gospodarcze, zachodzące we współczesnym świecie,
- doskonalenie umiejętności pozwalających podejmować samodzielnie pracę z wykorzystaniem różnorodnych źródeł i nośników informacji,
- przygotowanie do uczestnictwa w gospodarce wolnorynkowej, np. do planowania własnej kariery zawodowej i gospodarowania posiadanymi środkami,
- kształtowanie postaw przedsiębiorczych i obywatelskich skierowanych na działania na rzecz innych,
- rozwijanie umiejętności organizowania własnej pracy.

IV Zakres tematyki nauczania

- zakres wiedzy i umiejętności oraz treści kształcenia określają regulaminy wojewódzkich konkursów przedmiotowych oraz załączniki publikowane na początku roku szkolnego przez właściwego kuratora oświaty,
- treści nauczania do poszczególnych etapów konkursów obejmują zagadnienia określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego;
- bibliografia niezbędna do poszczególnych etapów konkursów jest określona przez organizatora na początku każdego roku szkolnego.

V Przewidywane osiągnięcia uczniów

Przygotowanie ucznia do udziału w konkursie powinno obejmować następujące obszary:

- wiedzę merytoryczną – wiadomości z zakresu wskazanego w regulaminie konkursu;
- umiejętności specyficzne dla danego konkursu;
- wsparcie psychologiczne ucznia, a zwłaszcza umiejętność radzenia sobie ze stresem.

Stałe uczestnictwo w zajęciach powinno zapewnić uczniowi poczucie, że we wszystkich obszarach jest dostatecznie przygotowany do weryfikacji swojej wiedzy. Ze względu na testową formułę konkursu weryfikacja, o której mowa, jest wybiórcza i w dużej mierze uznaniowa. Uczeń przygotowujący się do konkursu powinien mieć tego świadomość i zdawać sobie sprawę, że o końcowym sukcesie często decyduje przypadek czy przysłowiowy „łut szczęścia”. Idealnym scenariuszem jest oczywiście kwalifikacja ucznia do kolejnego etapu konkursu. Zadanie to jednak wymaga ciężkiej pracy ucznia, nauczyciela, wsparcia rodziców, co i tak nie zawsze jest gwarancją końcowego sukcesu (tytuł i uprawnienia finalisty lub laureata). Uczeń oraz jego rodzice powinni zdawać sobie sprawę z poziomu trudności konkursu i być przygotowani także na porażkę. Bardzo ważną wydatą się w takiej sytuacji rzetelna analiza przyczyn niepowodzenia oraz wyciągnięcie odpowiednich wniosków na przyszłość. Jest to ważne zadanie dla nauczyciela, który powinien pracować nad odpowiednią motywacją ucznia do pracy, np. w kolejnym roku szkolnym. Tym bardziej, że zakres treści nauczania do poszczególnych etapów największe szanse powodzenia daje uczniom ostatnich klas. W ich przypadku niemal wszystkie niezbędne zagadnienia, wskazane w regulaminie konkursu omówione zostały podczas lekcji. Z tego względu przygotowanie ucznia do konkursu przedmiotowego powinno być działaniem planowanym na kilka lat. Powinno uwzględniać stały progres wiedzy ucznia polegający na większej liczbie punktów zdobytych na poszczególnych etapach, kwalifikację do kolejnego etapu, udział w finale wojewódzkim czy wreszcie uzyskanie tytułu finalisty bądź laureata.

VI Metody pracy

W realizacji niniejszego programu zastosowanie powinny znaleźć wszystkie znane metody nauczania, począwszy od podających, poprzez problemowe, aktywizujące oraz eksponujące. Wynika to z faktu, że każdy uczeń jest inny i nie ma jednej, uniwersalnej i całkowicie skutecznej metody pracy. Dużo zależy od tego, w której ucznie jest klasie, jaką wiedzę dysponuje, jakie zagadnienia szczególnie go interesują. Zdarzają się także tacy uczniowie, którym wystarczy tylko pomoc w usystematyzowaniu ich wiedzy poprzez wybór odpowiednich podręczników, lektur itp. Z drugiej jednak strony, mimo całej różnorodności uczniowskiej zdecydowanie na plan pierwszy wysuwają się wszelkie praktyczne metody nauczania, np. rozwiązywanie testów diagnozujących (aktualny zasób wiedzy), ćwiczeń, arkuszy konkursowych z lat poprzednich, testów tematycznych (np. polskie konstytucje w XVIII i XIX wieku), analizowanie tekstów źródłowych, praca ze źródłami ikonograficznymi (rozpoznawanie elementów, charakterystycznych dla stylu architektonicznego) itd. Ze względu na tak szeroką gamę stosowanych metod niezbędne jest wykorzystanie technologii informatycznych. Chodzi tu o korzystanie z różnego rodzaju interaktywnych wydawnictw, pomocy naukowych, ćwiczeń, ale także o sprawną komunikację i szybkie pozyskiwanie informacji. Równie ważne powinno być także zwrócenie uwagi na sposób wypowiedzi ucznia oraz jego tok myślenia. Chociaż większość zadań konkursowych wymaga wyboru właściwej odpowiedzi spośród podanych, to przecież pojawiają się także w arkuszach zadania, w których trzeba stworzyć własną narrację.

Bardzo ważna powinna być także praca, która pozwoli uczniowi poradzić sobie z presją czasu i stresem. Należy zatem poświęcić trochę uwagi na opracowanie pewnej strategii rozwiązywania arkusza konkursowego. Nie bez znaczenia powinna być

tu decyzja ucznia o kolejności odpowiedzi na pytania. Zwykle sugeruje się uczniom, aby rozpoczynali odpowiedź od pytania, na które są najlepiej przygotowani. W ten sposób zyskują większą pewność siebie i zmniejszają stres, co zwykle procentuje większą swobodą podczas odpowiedzi na kolejne pytania.

Podstawą przygotowania uczniów do konkursów przedmiotowych są zazwyczaj podręczniki szkolne. Autorzy arkuszy konkursowych zwykle umieszczają je na pierwszej pozycji w bibliografii konkursowej. Podręczniki dostarczają podstawowej wiedzy, porządkują i systematyzują wiedzę uczniów, nie są jednak wystarczające. Warto też pamiętać, że podręczniki, choć uwzględniają wszystkie treści nauczania zawarte w podstawie programowej, różnią się od siebie m.in. zawartością merytoryczną, szczegółową faktografią, oceną poszczególnych wydarzeń, postaci i procesów historycznych i społecznych. Istotne różnice dotyczą również obudowy dydaktycznej – tekstów źródłowych, map, informacji uzupełniających oraz zadań i ćwiczeń dla uczniów. Jest to wystarczająca przesłanka do tego, aby uczniowie sięgali również po podręczniki z innych serii wydawniczych niż ta, z której korzystają na bieżąco. W ten sposób będą mogli uzupełnić informacje pominięte lub tylko zasygnalizowane w podręczniku, z którego korzystają w swojej szkole. Korzystanie z równoległych podręczników daje wiele korzyści – uczeń spotyka się z inną narracją, innym rozmieszczeniem akcentów, czasami nawet odmiennymi ocenami prezentowanych faktów, wydarzeń czy procesów. Inne bywają pytania i zadania, inne ćwiczenia z tekstami źródłowymi i ikonograficznymi. Nie bez znaczenia jest również tzw. efekt świeżości – sięgając po równoległy podręcznik, uczeń spotyka się z innym ujęciem treści i obudową dydaktyczną, co zwiększa zainteresowanie i ułatwia zapamiętywanie poznawanych treści. Ten sam efekt można osiągnąć, sięgając po podręczniki z wyższego poziomu kształcenia oraz literaturę popularnonaukową i naukową, a także czasopisma. Konieczne są również: atlas, tablice historyczne, tablice z zakresu wiedzy o społeczeństwie, zbiory tekstów źródłowych, różnego rodzaju słowniki, kompendia czy vademecum, które stanowią zbiór podstawowych zagadnień.

VII Formy pracy

Pomimo że gros pracy uczeń wykonuje w domu, niezbędny jest jego jak najczęstszy kontakt z nauczycielem, który czuwa nad przebiegiem i tempem pracy oraz koryguje ewentualne nieprawidłowości. Uczeń musi mieć możliwość przedyskutowania problemów, z jakimi zetknął się w trakcie lektury, a czasami po prostu upewnienia się, że jego tok myślenia jest prawidłowy. Optymalnym rozwiązaniem jest utrzymywanie stałego i jak najmniej sformalizowanego kontaktu z nauczycielem. Obecnie coraz więcej nauczycieli decyduje się na kontakt z uczniami on-line.

Dla ucznia przygotowującego się do konkursu bardzo ważny będzie kontakt indywidualny z nauczycielem. Takie rozwiązanie nie zawsze jest możliwe, ponieważ zwykle do konkursu przygotowuje się kilku uczniów w szkole. Dlatego bardzo istotny powinien być wstępny przegląd poziomu wiedzy uczniów, którzy zgłosili swój akces do konkursu. W tym celu można przeprowadzić test lub inną formę sprawdzenia poziomu wiedzy ucznia. Taki test należy omówić z uczniami, by uświadomić im, w jakim miejscu przygotowani aktualnie się znajdują. To również dobry moment na wskazanie odpowiedniej strategii przygotowań oraz ustalenie terminu oraz częstotliwości spotkań z nauczycielem. Spotkania takie powinny odbywać się według ustalonego harmonogramu.

Ze względu na powszechność konkursów przedmiotowych mają one zazwyczaj charakter testowy, co determinuje sposób przygotowania ucznia. Nauczyciel powinien zatem przeanalizować z uczniami zadania z testów poprzednich edycji, aby „oswoili” się z ich formą, typowymi zadaniami, stopniem trudności i systemem punktowania odpowiedzi. Trzeba jednak pamiętać, że testy nie zawsze są podobne, dlatego niezbędne jest ćwiczenie zadań różnorodnych co do formy i treści.

Przygotowując ucznia do samodzielnej pracy z lekturą, należy wspólnie z nim przeanalizować jej treść. Rozmowa nauczyciela z uczniem na temat przeczytanej lektury nie powinna być „odpytaniem” z treści książki, ale dyskusją na temat zawartych w niej ocen, poglądów autora. Warunkiem rzetelnej i wnikliwej rozmowy z uczniem na temat lektury jest przeczytanie jej również przez nauczyciela.

Bardzo ważne jest także doskonalenie umiejętności interpretacji tekstów źródłowych. Wprawdzie uczeń spotyka się z różnymi tekstami źródłowymi już od etapu rejonowego, ale na każdym kolejnym etapie stopień trudności jest o wiele wyższy. Z tekstami źródłowymi uczeń powinien zapoznawać się równoległe z poznawaniem nowych treści. Błędem byłoby zostawienie tej kwestii na okres poprzedzający etap konkursu – może się bowiem okazać, że zabraknie czasu na zapoznanie się z wystarczającą liczbą źródeł.

Plan przygotowania uczniów do udziału w konkursach przedmiotowych z historii oraz wiedzy o społeczeństwie

1. Poinformowanie uczniów o wojewódzkich konkursach przedmiotowych i sporządzenie listy uczniów chcących wziąć udział w bieżącej edycji konkursów. Aby nie tracić cennego czasu, ww. listę należy przygotować zaraz na początku roku szkolnego. Ustalenie terminów spotkań, w ramach których realizowany będzie program zajęć (1h).
2. Zorganizowanie spotkania informacyjnego z uczniami, którzy zgłosili chęć uczestnictwa w konkursach w celu zapoznania ich z regulaminami organizacji konkursów, terminami poszczególnych etapów, minimalnymi programami punktowymi, dającymi kwalifikację do kolejnych etapów itp. (1h).
3. Rozpoznanie aktualnego poziomu wiedzy uczniów poprzez przeprowadzenie testu badającego ich aktualny zasób wiedzy. Poziom trudności testu powinien być zbliżony do przykładowego arkusza konkursowego. Również jego konstrukcja powinna przypominać typowy arkusz (ilustracje, mapy, teksty źródłowe, charakterystyczne pytania itd.) (1h).
4. Przeprowadzenie analizy testu diagnozującego uczniów na „wejściu”. Analiza taka powinna być przeprowadzona wspólnie z uczniami po to, by ci uświadomili sobie, w jakim są miejscu i nad czym muszą pracować (1h).
5. Zebranie koniecznej bibliografii określonej przez organizatorów konkursu. Skorzystanie z zasobów biblioteki szkolnej, a jeżeli te są niewystarczające, wyszukanie w Internecie bibliotek, które dysponują niezbędnymi pozycjami. W działania te warto zaangażować uczniów, gdyż w ten sposób można wzmocnić ich motywację i samodzielność (1-3h).
6. Zapoznanie uczniów z zakresem wiedzy i umiejętności wymaganych do poszczególnych etapów konkursów. Uczniowie, przygotowując się do konkursu powinni często odwoływać się do ww. zakresu, traktując go jako swoisty plan ramowy (1-3h).

7. Rozwiązywanie przykładowych arkuszy konkursowych z poprzednich lat. Praca z owymi arkuszami powinna wypełnić większą część zajęć, ponieważ w ten sposób uczniowie oswajają się z typowymi pytaniami, poznają sposób punktowania odpowiedzi itp. (6-12h).
8. Przeanalizowanie pozycji z bibliografii wymaganej do poszczególnych etapów konkursów. Analiza konkretnych pozycji (książek popularnonaukowych, wyboru tekstów źródłowych, atlasów, artykułów itp.) powinna odbywać się na ostatnich zajęciach przed kolejnym etapem. Chodzi o to by uczniowie na tzw. „ostatniej prostej” zdobyli informacje, których posiadanie winno wypełnić pamięć krótkotrwałą – operacyjną (1-3h).

**Mariusz GNIEŹDZIŁOW – nauczyciel historii, wos, geografii i wdz
Gimnazjum nr 1 im. Jana III Sobieskiego w Częstochowie**

PORADNIA JEZYKOWA

PIĘKNA NASZA POLSKA CAŁA – O NAZWACH MIEJSCOWYCH

Nazwy miast i wsi określane są w polskiej terminologii onomastycznej jako nazwy miejscowe. Wśród nich zgodnie z klasyfikacją W. Taszyckiego¹ wyróżnia się:

- a. nazwy topograficzne – Bystrzyca, Dąbrowka,
- b. nazwy kulturalne (kulturowe) – Klasztorne, Lgota,
- c. nazwy etniczne – Dolany, Stawowice,
- d. nazwy dzierżawcze – Myślina, Jasiniec,
- e. nazwy patronimiczne – Maciejowice, Zdziesławice,
- f. nazwy służebne – Miodary, Sokolniki,
- g. nazwy rodowe – Rapaty, Dobrociechy.

Brzmienie nazw polskich miejscowości (toponimy) wywołuje niekiedy trwogę artykulacyjną rodzimych użytkowników języka, a także obcokrajowców. Do ćwiczeń dykcyjnych można wykorzystać takie nazwy jak: Sobokłęcz, Małogoszcz, Szczepreszyn, Chocieszewice, Siepietnica, Berezyszcz, Hrebenne, Brzęczkowie, Chwarszczany, Dzierżonów, Zdziechowice.

Rodzime nazwy geograficzne należy odmieniać. Według paradygmatu przymiotnikowego odmieniają się:

- nazwy tożsame brzmieniowo z odpowiednimi przymiotnikami (Sucha, Czarna),
- nazwy mające budowę pod pewnymi względami przypominającą przymiotnik (Limanowa - w Limanowej, Cisna - w Cisnej).

Przy wyborze wzorca odmiany pomocna wydaje się wskazówka:

jeżeli nazwom odpowiadają używane współcześnie przymiotniki pospolite – stosowana jest odmiana przymiotnikowa – Biała - w Białej, Konieczna - w Koniecznej. Jeżeli współcześnie nie używa się takiego przymiotnika, to zazwyczaj nazwę odmienia się jak rzeczownik: Jabłonna – w Jabłonie².

Odmianę rzeczownikową męską mają nazwy zakończone na spółgłoskę, np. Kalisz - w Kaliszu, Kamieńsk - w Kamieńsku. Według wzoru rzeczownikowego żeńskiego odmieniają się nazwy zakończone na –a np. Włoszczowa - we Włoszczowie, Wschowa - we Wschowie. W odniesieniu do odmiany rzeczownikowej warto pamiętać, że jak rzeczowniki rodzaju nijakiego odmieniają się nazwy zakończone na –o lub –e np. Konieczno - w Koniecznie.

W praktyce szkolnej nazwy miejscowości stanowią często twarde orzech do zgryzienia dla nauczycieli. Spotykają się oni z problemem odmiany nazw miejscowych przy okazji np. wypisywania świadectw, zaświadczeń, najogólniej uzupełniania formuły urodzona/-y w...

Warto pamiętać, że:

- nazwy zakończone na –e odmieniają się jak przymiotniki, gdy pochodzą od przymiotników: Zakopane - w Zakopanem, Zasadne - w Zasadnem. Inne nazwy zakończone na –e odmieniają się jak rzeczowniki nijakie, np. Zaborze - w Zaborzu.
- Niektóre nazwy miast i wsi poprzedzone są przyimkiem spółgłoskowym - w Warszawie, w Krakowie, inne przyimkiem w brzmieniu samogłoskowym we - we Wrocławiu. Ta forma przyimka używana jest w połączeniu z wyrazami zaczynającymi się od grupy spółgłoskowej trudnej do wymówienia³.
- W nazwach miejscowych dwuwyrzowych odmieniają się oba człony, np.: w Bielsku-Białej, w Krasnymstawie, w Mokrelipiu, w Swornegaciach⁴. Na uwagę zasługuje oboczność końcówek –owi i –u w nazwach miast typu Kraków, Tarnów, Piotrków, gdy poprzedza je przyimek „ku”, należący do stylu książkowego i rzadko spotykany w języku potocznym. Poprawne są więc formy: ku Krakowowi i ku Krakowu, ku Piotrkowowi i ku Piotrkowu⁵.

Z pewnością można stwierdzić, że odmiana nazw miejscowych należy do trudniejszych kwestii językowych, stąd w razie wątpliwości wskazane jest korzystanie np. ze słownika⁶.

Edyta SKOCZYLA-KROTLA
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

¹ *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa - Kraków 1998, s.197.

² A. Markowski, *Język polski. Poradnik prof. Markowskiego*, Warszawa, s.137.

³ J. Podracki, *Pułapki językowe – w szkole i nie tylko*, Warszawa 2000, s.115.

⁴ K. Kłosińska, *Co w mowie piszczy*, Poznań 2013, s.96.

⁵ J. Podracki, op. cit., s.124.

⁶ J. Grzenia, *Słownik nazw własnych*, Warszawa 1998.

NOTATKI